

Πολεοδομία 2.0

Οι νέες τάσεις του συμμετοχικού πολεοδομικού
σχεδιασμού και η θεσμοθέτηση τους: το παράδειγμα
της Θεσσαλονίκης

Θεοδώρα Ιστορίου
Επιβλέπουσα: Γοσποδίνη Ασπασία:

Διπλωματική Εργασία – Σεπτέμβριος 2017

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία:

Ονοματεπώνυμο:

Υπογραφή:

Ευχαριστίες

Θα ήθελα σε αυτό το σημείο να ευχαριστήσω όλες και όλους όσους συνεισέφεραν στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Ειδικές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στο γραφείο Αστικής Ανθεκτικότητας του Δήμου Θεσσαλονίκης, Resilient Thessaloniki, στην Αντιδήμαρχο Αστικής Ανθεκτικότητας και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων Λίνα Λιάκου, και στη Σύμβουλο Αστικής Ανθεκτικότητας Μαρία Σιτζόγλου για την ευκαιρία που μου δόθηκε να συνεργαστώ με την ομάδα τους γενικότερα και ειδικότερα για την πιλοτική δράση δημιουργίας κανονιστικού πλαισίου συμμετοχικού σχεδιασμού του Δημόσιου Χώρου. Είμαι ευγνωμονούσα για τη βοήθεια, το χρόνο και την υποστήριξη που παρείχαν απλόχερα.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τις συναδέλφους Βίβιαν Δούμπα και Ολυμπία Δάτση για τις συζητήσεις που κάναμε πάνω στο μέλλον του σχεδιασμού και την οπτική τους ως άτομα που εστιάζουν στο να δημιουργούν τόπους και καινοτομίες στον αστικό χώρο.

Περίληψη

Βασική υπόθεση της παρούσας εργασίας αποτελεί η μελέτη δημιουργίας κανονιστικού πλαισίου δράσεων συμμετοχικού σχεδιασμού όπως αυτή υλοποιείται από το Δήμο Θεσσαλονίκης με σκοπό την παράλληλη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των ειδικών – πολεοδόμων και των πολιτών μέσω αυτής της διαδικασίας όπως και της εφικτότητας ενός τέτοιου σχεδιαστικού εγχειρήματος αλλά και τη ρεαλιστικής του διάστασης. Κατ' επέκταση διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετοχικές μορφές σχεδιασμού σχετίζονται και αναγνωρίζονται ή μάλλον πως θα έπρεπε να αναγνωρίζονται από την πολιτεία και τις τοπικές αρχές αλλά και πώς ενσωματώνονται στο σχεδιαστικό θεσμικό πλαίσιο. Η ανάπτυξη τεχνολογικών εργαλείων και θεωρήσεων όπως ο Ιστός 2.0 φαίνεται διαμορφώνει το έδαφος αλλαγής του σχεδιασμού όπως τον ξέραμε μέχρι τώρα και η Πολεοδομία 2.0 είναι η προσέγγιση που καλείται να ενώσει την τεχνολογική πρόοδο με τη συμμετοχή των πολιτών.

Abstract

This paper focuses on the attempt to create a regulative planning context for participatory planning ideas and actions as it is being formed by the Municipality of Thessaloniki. At the same time, the relationship between urbanists and residents is being assessed together with the effectiveness of this mode of urban planning and its realistic dimension. Furthermore, the way citizen-oriented planning relates and should relate to formal decision-making within the representative system of government and the planning practices of city governments, is being investigated. At the core of Urban Planning 2.0 lies meaningful citizen participation which will require the reconsidering and recalibrating of old tools and the development/use of new tools, such as Web 2.0 as well as new modes of professional practice that allow the public to be actively involved in planning and decision making.

Περιεχόμενα

Περίληψη	1
Abstract	1
Περιεχόμενα.....	2
Εισαγωγή.....	4
1 Πολεοδομία 2.0.....	5
1.1 Ο Σχεδιασμός στον 21 ^ο αιώνα	5
1.2 Συμμετοχή και Σχεδιασμός.....	7
1.3 e-Συμμετοχή και e-Σχεδιασμός.....	11
2 Συμμετοχικός Σχεδιασμός.....	13
2.1 Η εξέλιξη των σχολών σκέψης στις διαδικασίες σχεδιασμού από τα κάτω: Βασικές έννοιες και εργαλεία.....	14
2.1.1 Καθημερινή πολεοδομία	18
2.1.2 D-I-Y Urbanism	18
2.1.3 Peer – to – peer urbanism ή σχεδιασμός μεταξύ ίσων	20
2.1.4 Αποανάπτυξη και Nowtopias.....	21
2.1.5 Placemaking και η πόλη στο επίπεδο του ματιού	21
2.2 Ο συμμετοχικός σχεδιασμός στην Ευρώπη και στην Ελλάδα	24
3 Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης.....	28
3.1 Το προφίλ της πόλης.....	28
3.2 Ενεργοί πολίτες και συμμετοχή	33
3.2.1 Βελτίωση αστικής πραγματικότητας	34
3.2.2 Ενδυνάμωση Πολιτών.....	35
3.2.3 Δημιουργικότητα και Καινοτομία	38
3.2.4 Πόλη και Τέχνη.....	40
3.2.5 Συνεργατική Οικονομία – Περιβάλλον	41
3.2.6 Καλλιτεχνικές Παρεμβάσεις.....	44
3.2.7 Πόλη και πεζοί/Α.Μ.Ε.Α	47
4 Δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου	48
4.1 100 Ανθεκτικές Πόλεις και Resilient Thessaloniki	48
4.2 Στρατηγική 2030	50
4.3 Συνεργασία με τους Street Plans.....	51
4.4 Δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου με τη συνεργασία της Ε' Δημοτικής Κοινότητας.....	53

4.5	Επόμενα βήματα και προβληματισμοί	63
5	Συμπεράσματα και συζήτηση	66
6	Παράρτημα	69
6.1	Το νομικό πλαίσιο συμμετοχικού σχεδιασμού στην Ελλάδα	69
	Θεσσαλονίκη 2030 Στρατηγική για την Αστική Ανθεκτικότητα.....	74
	Πλαίσιο Αστικής Ανθεκτικότητας	75
	Χρονοδιάγραμμα δημιουργίας κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου	76
	Προσκλήσεις στις συζητήσεις/εργαστήρια της Ε' Δημοτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης...	77
	Φύλλο εργασίας 1 πρώτου εργαστηρίου	78
	Φύλλο εργασίας 2 πρώτου εργαστηρίου	79
	Φύλλο εργασίας 3 πρώτου εργαστηρίου	80
	Βιβλιογραφία	81
	 Εικόνα 2.1-1: Η εμπειρία του χρήστη σε αντίθεση με την πρόβλεψη του σχεδίου	17
	Εικόνα 2.1-2: Ο ορισμός του plinth.....	22
	Εικόνα 3.1-1: Ανοιχτοί χώροι και τ.μ ανά κάτοικο.....	32
	Εικόνα 4.1-1: Μελέτες σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και μητροπολιτικό επίπεδο	49
	Εικόνα 4.3-1: Βήμα-βήμα η διαδικασία για την υλοποίηση Parklet στο San Francisco.....	52
	Εικόνα 4.4-1: Η περιοχή του Πάρκου Μηνά Πατρικίου.....	54
	Εικόνα 4.4-2: Η πλατφόρμα step κατά την είσοδο του χρήστη	59
	 Πίνακας 1.3-1: Βασικές λειτουργίες, παραδείγματα υπηρεσιών και εφαρμογών του Ιστού 2.0, παραδείγματα εφαρμογής στο Σχεδιασμό 2.0.....	12
	Πίνακας 2.1-1: Μορφές σχεδιασμού	14
	Πίνακας 4.4-1: Οι προκλήσεις και τα πιθανά μέτρα αντιμετώπισης όπως καταγράφηκαν στο πρώτο εργαστήριο	55
	Πίνακας 4.4-2: Ανά θεματική, οι προκλήσεις που εντοπίστηκαν και οι ιδέες που προτάθηκαν	60

Εισαγωγή

Δύο φράσεις που θα μπορούσαν να περιγράψουν τη στάση του σχεδιασμού αυτή τη στιγμή απέναντι στη συμμετοχή είναι οι παρακάτω: *«δε βλέπω τις πόλεις ως προβλήματα αλλά ως λύσεις. Αυτό που δίνει ζωή σε μια πόλη είναι οι άνθρωποί της»* (ελεύθερη μετάφραση, J. Lerner). Η Jane Jacobs (Jacobs, 1992a) στο βιβλίο της «The Death and Life of Great American Cities» αναφέρει *«...οι πόλεις έχουν την ικανότητα να παρέχουν κάτι/ για τον καθένα, μόνο και μόνο επειδή/ και όταν δημιουργούνται από τον καθένα...»*.

Προσεγγίζοντας το θέμα από μια ιστορική σκοπιά, η ενασχόληση επαγγελματιών σχεδιαστών (αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων...) με το σχεδιασμό σε όλα τα επίπεδα είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο με την εντατικοποίηση του να συμβαδίζει με τη Βιομηχανική Επανάσταση. Ούτως ή άλλως και η πολεοδομία είναι μια νέα επιστήμη. Το ενδιαφέρον όμως έγκειται στο ότι ο σχεδιασμός, ως έννοια και ως εργαλείο, σε όλες τις κουλτούρες, αναπτύχθηκε με δύο παράλληλες προσεγγίσεις, τη δημοφιλή και την επαγγελματική (Lozano, 1990).

Η ‘δημοφιλής’ προσέγγιση συνήθως δεν αναγνωρίζεται ως σχεδιαστική διαδικασία. Ο σχεδιασμός και η ανοικοδόμηση σε αυτή την περίπτωση είναι αποτέλεσμα της συλλογικής εμπειρίας και γνώσης όπως διαμορφώνονται από την τοπική κουλτούρα στην οποία όλα τα μέλη συμβάλλουν με τον τρόπο τους (Lozano, 1990). Οι μορφές είναι μια επιλογή από τις κοινοτικά αποδεκτές φόρμες και οι χρήστες πολλές φορές λαμβάνουν και το ρόλο του χτίστη, και του σχεδιαστή προσαρμόζοντας το αποτέλεσμα σύμφωνα με την κριτική που δέχονται από το σύνολο. Αντίθετα, όπως έχει καθιερωθεί, στην προσέγγιση του ‘επαγγελματικού’ σχεδίου υπάρχει μεγάλος βαθμός εξειδίκευσης, ομάδες με διαφορετικές ειδικότητες εκτελούν τμήματα του σχεδιασμού και εστιάζουν σε δραστηριότητες και ανάγκες που αφορούν τις «ελίτ» της κοινότητας. Η εξειδίκευση έχει ως απόρροια ότι όχι μόνο η πρόσβαση στη διαδικασία του σχεδιασμού είναι περιορισμένη αλλά και ότι υπάρχει σαφής κατανομή μεταξύ επαγγελματιών, ατόμων που υλοποιούν το σχέδιο, ακαδημαϊκών και κριτικών (Lozano, 1990).

Σε μια εποχή που η τεχνολογική εξέλιξη και οι εφαρμογές της γνωρίζουν ευρεία ανταπόκριση, και το κύμα της μετάβασης σε ένα νέο κεφάλαιο χαρακτηρίζει πολλές μορφές σύγχρονης συμμετοχής και διακυβέρνησης web 2.0., cities 2.0, governance 2.0, δε γίνεται παρά να αναρωτηθούμε αν μπορούμε να μιλήσουμε για πολεοδομία 2.0.

1 Πολοδομία 2.0

1.1 Ο Σχεδιασμός στον 21^ο αιώνα

Η Fainstein μιλώντας για το σχεδιασμό του 21ου αιώνα αναφέρει την έννοια ποικιλομορφία (diversity) ως βασικό συστατικό του· επιδέχεται πολλές ερμηνείες από την ποικιλία στο φυσικό σχεδιασμό, τη μείξη των χρήσεων γης, τους εκτεταμένους κοινόχρηστους χώρους (public realm) και τον αριθμό κοινωνικών ομάδων που ασκούν το δικαίωμά τους στην πόλη (Ιστορίου, 2016). Ο όρος προκύπτει ως αντίδραση στο αστικό τοπίο που δημιουργήθηκε με τη ζωνοποίηση – κοινωνικό διαχωρισμό, τις αστικές αναπλάσεις, τα μαζικά προγράμματα κατοικίας και τα μεγάλα κυκλοφοριακά έργα που χαρακτήριζαν το παρελθόν του σχεδιασμού (Fainstein, 2005).

Σύμφωνα με τη Στρατηγέα (2015) *«οι διάφοροι ορισμοί για τον σχεδιασμό συγκλίνουν στις έννοιες του καθορισμού των στόχων, της ανάλυσης δεδομένων, της αξιολόγησης εναλλακτικών αντιμετώπισεων, επιλογών και αποφάσεων, της διατύπωσης προγράμματος ενεργειών και διαδικασιών υλοποίησης»*. Σημείο σύγκλισης των διαφόρων ορισμών του σχεδιασμού είναι ότι υπάρχει κάποιο τελικό επιθυμητό προϊόν-αποτέλεσμα (Στρατηγέα, 2015). Ο σχεδιασμός είναι το σύνολο των ενεργειών που εκτελούνται από κάποια αρχή ή αρχές, έτσι ώστε να επιτευχθεί το ευκταίο αποτέλεσμα (Στρατηγέα, 2015).

Ένας ορισμός σύμφωνα με τον Βασενχόβεν (2004, στο Στρατηγέα, 2015) περιγράφει τον χωρικό σχεδιασμό ως:

...εργαλείο για την επιδίωξη στόχων, όπως η κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, η περιφερειακή ισορροπία, η αποτελεσματικότητα στη χρήση των πόρων σε στενότητα, η κοινωνική ευημερία και η ποιότητα ζωής, η προστασία της παραδοσιακής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος και τέλος η εξασφάλιση του δημόσιου συμφέροντος...

Γενικότερα, ο σύγχρονος σχεδιασμός φαίνεται να αποτελεί ένα μίγμα μοντερνισμού, μεταμοντερνισμού και νέο-παραδοσιακής πολοδομίας και εμπίπτει σε δύο ευρεία φάσματα που αφορούν την σχεδιαστική πολοδομία (planned urbanism) και την πολοδομία χωρίς σχέδιο (unplanned urbanism) (Marshall, 2008; Ιστορίου, 2016).

Νέες στρατηγικές επέμβασης στην πόλη αναδύονται με στόχο να επηρεάσουν τις μεταβολές του αστικού ιστού και να ανταποκριθούν σε νέα προβλήματα που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση, την επανατοπικοποίηση και τον κατακερματισμό. Ένα μεγάλο εύρος ορισμών διαφοροποιημένων μορφών πολοδομίας περιγράφουν το πεδίο

στο σύγχρονο σχεδιασμό από τη Νέα Αστικότητα (New urbanism) στην μετα-πολεοδομία (Post-urbanism), στην καθημερινή πολεοδομία (Everyday urbanism), στην ανεπίσημη πολεοδομία (Informal urbanism), στην οικο-πολεοδομία (Eco-urbanism) και στην πολεοδομία τοπίου (Landscape urbanism) αντικατοπτρίζοντας τις απαντήσεις στα νέα ή μη προβλήματα και φαινόμενα του αστικού χώρου σε παγκόσμιο επίπεδο (Zardini, 2005). Ανιχνεύεται λοιπόν μια ορατή στροφή στον ‘δημοφιλή’ σχεδιασμό του παρελθόντος ή ίσως συμβιβασμού των δύο προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του αστικού χώρου.

Ο συμμετοχικός αστικός σχεδιασμός (participatory urban planning) γενικά αντιστοιχεί σε μια σχεδιαστική προσέγγιση που προωθεί και επιζητά τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Τέτοιες προσεγγίσεις συναντώνται συχνά, αν και δε θεωρούνται ο κανόνας, από τη δεκαετία του 1960. Με την ‘επικοινωνιακή’ στροφή του σχεδιασμού τις δεκαετίες του 1980 και 1990, στις περισσότερες χώρες έχει δημιουργηθεί ένα θεωρητικό πλαίσιο, αν όχι και πρακτικό, που αφορά το συμμετοχικό σχεδιασμό (Healey, 2006).

Γίνεται εμφανής η ανάγκη απόκτησης μιας βαθύτερης που να αποσκοπεί στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ του παρόντος και του μέλλοντος αλλά και της διαδρομής, των πολιτικών δηλαδή και των σχεδιαστικών παρεμβάσεων που μπορούν να συνδέσουν με βιώσιμο τρόπο την παρούσα κατάσταση με τις επιθυμητές μελλοντικές εξελίξεις (Στρατηγέα, 2015). Στο προσκήνιο πλέον βρίσκεται και η ανάγκη εμβάθυνσης στις διαφορετικές αναγνώσεις που μπορεί να έχουν οι προτεινόμενες από τον σχεδιασμό λύσεις από «*τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, συνδυαζόμενες με τις κρατούσες σχέσεις δύναμης σε μια κοινωνία, μπορούν να επηρεάσουν δραματικά την εφαρμογή των λύσεων αυτών, υποστηρίζοντας ή όχι τις συγκεκριμένες σχεδιαστικές επιλογές*» (Στρατηγέα, 2015). Τέλος, η αποτελεσματικότερη διαχείριση των προβλημάτων του σχεδιασμού απαιτεί στην παρούσα χρονική στιγμή, νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες δεν περιορίζονται στην επαγγελματική προσέγγιση του σχεδιασμού που ακολουθείτο στο παρελθόν και είναι αποτελεσματικές στο να αναγνωρίζουν νέες ευκαιρίες και να προωθούν καινοτόμες λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και τη διασφάλιση συναίνεσης μεταξύ των αποδεκτών του σχεδιασμού (Στρατηγέα, 2015).

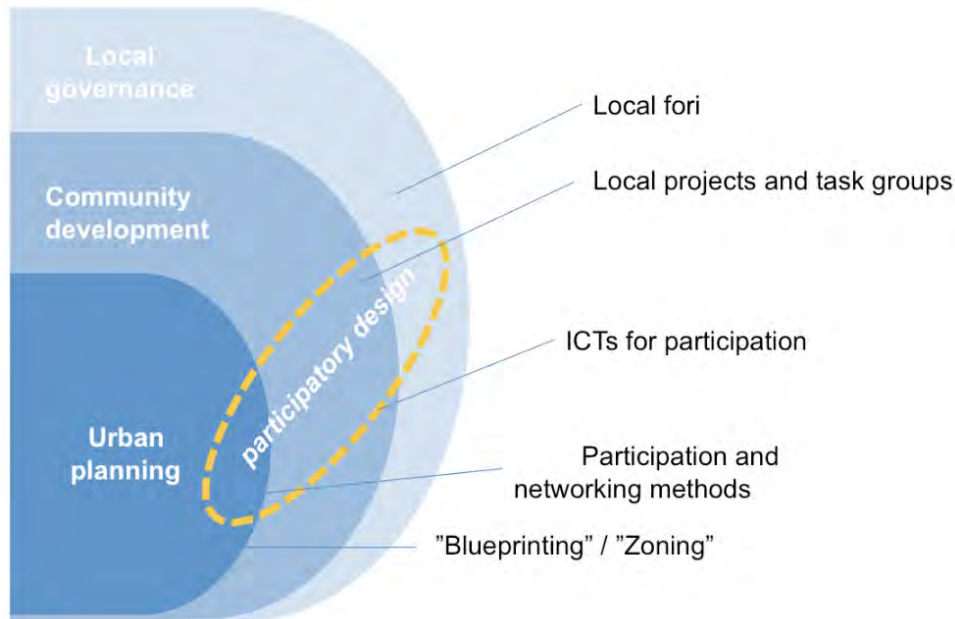
1.2 Συμμετοχή και Σχεδιασμός

Η έννοια της συμμετοχής ποικίλλει ανά κράτος, ανά περιοχή, ανά φορέα σχεδιασμού, ανά περιόδους. Θα μπορούσε κάποιος να εξάγει το συμπέρασμα ότι ίσως διαφέρει ανάλογα με την κουλτούρα κάθε εποχής και κάθε τόπου, με τον όρο «κουλτούρα» να ταυτίζεται με την ανθρωπολογική του έννοια, ως συνολικού τρόπου ζωής. (Στάμου, n.d.) Σύμφωνα και με τα παραπάνω, οι πρακτικές εφαρμογές της συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση του χωρικού σχεδιασμού είναι πολυσύνθετες και κινούνται από τις συμπράξεις μεταξύ δημόσιων, παραγωγικών, κοινωνικών και ιδιωτικών φορέων μέχρι τη συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες διαβούλευσης ή τοπικών δημοψηφισμάτων (ακόμα και με τη χρήση της τεχνολογίας). Στις περισσότερες περιπτώσεις, ενέχει ο κίνδυνος οι εφαρμογές της συμμετοχής να παραμένουν σε επίπεδο θεωρίας, εξαγγελίας ή συμπερίληψης σε κάποια νομοθετική διάταξη χωρίς εντέλει να υλοποιηθούν.

Προσεγγίζοντας την αξία της συμμετοχής στο σχεδιασμό, γίνεται αντιληπτό ότι μπορεί να αποτελεί και μέσο και σκοπό (Στρατηγέα, 2015). Ως μέσο, αποσκοπεί στην αποτελεσματικότερη άσκηση της διαδικασίας του σχεδιασμού, που αντανακλάται στο τελικό προϊόν της συνδυάζοντας την επιστημονική γνώση (σχεδιαστές) και την άυλη γνώση και προτιμήσεις του κοινού (αποδέκτες του σχεδιασμού) (Στρατηγέα, 2015).

Ως σκοπός εστιάζει στην ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών μέσα από την εμπλοκή τους σε διαδικασίες ανταλλαγής γνώσης και εμπειριών, διαπραγμάτευσης μεταξύ των διαφορετικών ομάδων συμφερόντων (stakeholders), αναζήτησης κοινών στόχων και κινητοποίησής τους για την επίτευξή τους (Στρατηγέα, 2015). Σημειώνεται ότι οι δύο αυτές όψεις της συμμετοχής στο σχεδιασμό δεν είναι πάντα δυνατό να διαχωριστούν, καθώς η μια μπορεί να εμπεριέχει την άλλη ή να επιδιώκονται ταυτόχρονα (Στρατηγέα, 2015) μέσω άσκησης πολιτικών.

Διάγραμμα 1.2-1: Ο συμμετοχικός σχεδιασμός σε σχέση με τον αστικό/πολεοδομικό σχεδιασμό, την ανάπτυξη της κοινότητας και τις Τοπικές Αρχές

Πηγή: Saad-Sulonen and Horelli, 2010

Διάγραμμα 1.2-21.2-3

Ο Burns (1979) σύμφωνα με τον Sanoff (1990) κατηγοριοποιεί τη συμμετοχή σε τέσσερις κατηγορίες-βαθμούς εμπειρίας (Ιστορίου, 2016):

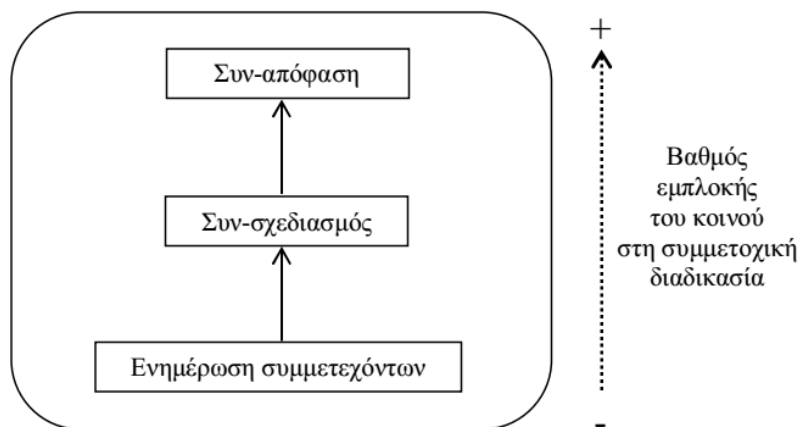
1. Συνειδητοποίηση: αποτελείται από την ανακάλυψη ή τον καθορισμό της πραγματικότητας για ένα συγκεκριμένο περιβάλλον ή κατάσταση ώστε όλοι να μιλούν στην ίδια βάση όσον αφορά στις αλλαγές που προτείνονται.
2. Αντίληψη: Είναι το στάδιο της μετάβασης από τη συνειδητοποίηση στην πλήρη κατανόηση των φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών διαστάσεων της κατάστασης. Η εμπειρία κοινοποιείται ώστε η κατανόηση, οι στόχοι και οι προσδοκίες των συμμετεχόντων να αποτελέσουν πηγή ιδεών για το σχεδιασμό.
3. Λήψη Αποφάσεων: Αυτή η φάση επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός προγράμματος για την κατάσταση κατά το οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες δημιουργούν σχέδια βασισμένα στις προτεραιότητες που θέτουν τα οποία χρησιμοποιούνται στη σύνθεση εναλλακτικών και τελικών σχεδίων.
4. Υιοθέτηση: Το στάδιο αποτελείται από τη συμμετοχή των πολιτών στο πως, που, πότε και από ποιόν θα υλοποιηθεί το σχέδιο, λαμβάνοντας έτσι μέρος από την ευθύνη των αποτελεσμάτων του σχεδιασμού.

Μερικά χρόνια αργότερα, η Sandercock (1997) αναφέρεται στους διάφορους τρόπους απόκτησης γνώσης και κατανόησης ως συμμετοχικό ενεργό σχεδιασμό και με αφορμή αυτή τη θεώρηση περιγράφει ένα ριζοσπαστικό μοντέλο σχεδιασμού (radical planning model)· στηρίζεται στην ενδυνάμωση αυτών που δεν είχαν λόγο με βάση την επιστημολογία της μάθησης της κοινωνίας και της ποικιλομορφίας με το σχεδιαστή να γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ του κράτους και της κοινότητας.

Συμπερασματικά, ο βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων στον συμμετοχικό σχεδιασμό και το επίπεδο δραστηριότητάς τους σε αυτόν ποικίλλει. Έτσι, ανάλογα με το πρόβλημα που εξετάζεται και τα χαρακτηριστικά που έχουν οι εμπλεκόμενοι στη συμμετοχική διαδικασία, ορίζονται διαφορετικά επίπεδα λειτουργίας του συμμετοχικού σχεδιασμού (Στρατηγέα, 2015). Σύμφωνα με τον Van Jaasveld (2001 στο Στρατηγέα, 2015) τα βασικά επίπεδα του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι:

- το επίπεδο της ενημέρωσης,
- το επίπεδο του συν-σχεδιασμού και
- το επίπεδο της συν-απόφασης

Διάγραμμα 1.2-2: Τα βασικά επίπεδα συμμετοχικού σχεδιασμού και ο βαθμός εμπλοκής του κοινού

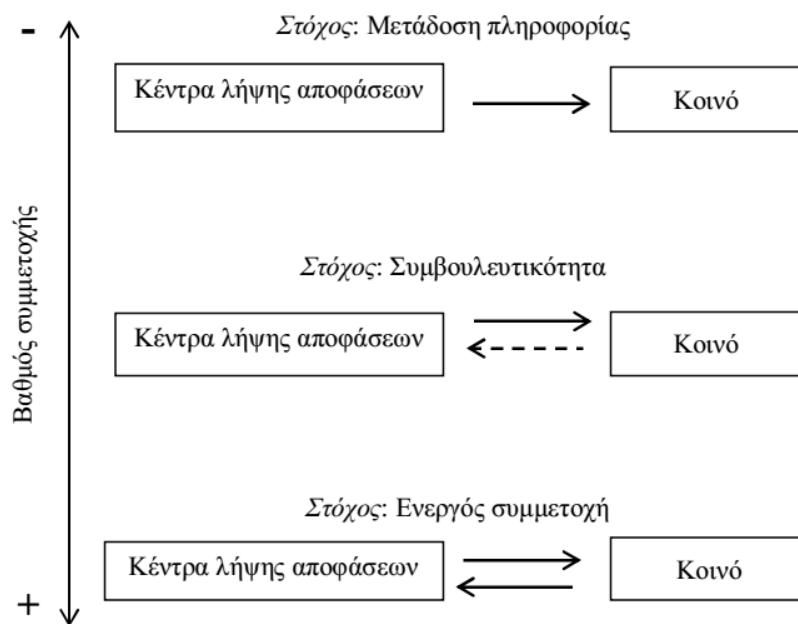

Πηγή: (Στρατηγέα, 2015)

Η αλληλεπίδραση αυτή, ανάλογα με τον στόχο της, μπορεί να εξειδικευτεί περαιτέρω υποδηλώνοντας διαφορετικό βαθμό συμμετοχής του κοινού στη συμμετοχική διαδικασία και επομένως παρέμβασής του στις αποφάσεις του σχεδιασμού (Στρατηγέα 2009). Η παρακάτω εξειδίκευση σχετίζεται με την κατεύθυνση ροής πληροφορίας και αρθρώνεται στις εξής κατηγορίες (Στρατηγέα, 2015):

- Ροή πληροφορίας προς μια κατεύθυνση, αποσκοπώντας στην παροχή πληροφορίας με σκοπό την ενημέρωση, εκπαίδευση, ευαισθητοποίηση, κ.λπ.
- Ροή πληροφορίας και προς τις δύο κατευθύνσεις με στόχο τη συμβολή του κοινού στη χάραξη προτεραιοτήτων – το κοινό ως σύμβουλος (συμβουλευτικότητα).
- Ροή πληροφορίας και προς τις δύο κατευθύνσεις με στόχο την ενεργό συμμετοχή του κοινού – το κοινό ως συμ-μέτοχος στη διαδικασία.

Διάγραμμα 1.2-3 : Κατεύθυνση ροής πληροφορίας σε συνάρτηση με το βαθμό συμμετοχής

Πηγή: (Στρατηγέα, 2015)

Η συμμετοχή του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων συμβάλλει

- Στη σταδιακή μεταφορά του ελέγχου της πληροφορίας, τη λήψη απόφασης και της εφαρμογής της από το κεντρικό όργανο στις τοπικές κοινωνίες (Στρατηγέα, 2015)
- Στην εξομάλυνση των συγκρούσεων μέσα από την κατανόηση των διαφορετικών απόψεων, λειτουργώντας έτσι ως διαδικασία αμοιβαίας μάθησης και μηχανισμός διασφάλισης δημοκρατίας και ειρήνης κοινωνίες (Στρατηγέα, 2015)
  - Στον μετασχηματισμό της παραδοσιακής προσέγγισης της ανάπτυξης σε μια προσέγγιση όπου οι πολίτες εμπλέκονται ενεργά στον καθορισμό των

προβλημάτων και των προτεραιοτήτων, στη βάση των δικών τους αναγκών και οραμάτων κοινωνίες (Στρατηγέα, 2015)

1.3 e-Συμμετοχή και e-Σχεδιασμός

Στην αποκρυστάλλωση της μεταμοντέρνας πολεοδομίας συνέβαλαν οι αξιοσημείωτες τεχνολογικές αλλαγές στον τομέα των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών, των ηλεκτρονικών υπολογιστών, που ‘κατάργησαν’ τα όρια του χώρου και του χρόνου.

Στη δεκαετία του 2000, οι νέες μορφές διαδικτυακών «κοινοτήτων», η κοινωνική δικτύωση και οι πλατφόρμες κοινής χρήσης δεδομένων άλλαξαν τον τρόπο που λειτουργούσε μέχρι τότε το διαδίκτυο. Η αλλαγή εμπεριέχεται και εκφράζεται στον όρο Ιστός 2.0 που αναφέρθηκε πρώτη φορά το 2004 (Anttiroiko, 2012). Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη νέα γενιά του διαδικτύου, η οποία βασίζεται στην όλο και μεγαλύτερη δυνατότητα των χρηστών του να μοιράζονται πληροφορίες και να συνεργάζονται online. Αυτή η νέα γενιά είναι μια δυναμική διαδικτυακή πλατφόρμα στην οποία μπορούν να αλληλεπιδρούν χρήστες χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις σε θέματα υπολογιστών και δικτύων.

Οι νέες τάσεις, ειδικά αυτές που αφορούν τον αντίκτυπο και τη σημασία της τεχνολογίας στη διαμόρφωση της πολεοδομικής θεωρίας έχουν προκαλέσει την επανεξέταση των κλασικών προσεγγίσεων του σχεδιασμού διαμορφώνοντας δύο εναλλακτικές πορείες· η πρώτη αφορά την αύξηση του τεχνοκρατικού e- Σχεδιασμού με τη βοήθεια περίπλοκων και εξειδικευμένων συστημάτων και προγραμμάτων και χαρακτηρίζεται από τον επαγγελματισμό και την έμφαση που δίνεται στις επίσημες διαδικασίες e- Σχεδιασμού· η δεύτερη αφορά την ανάδυση του δημοκρατικού e- Σχεδιασμού (democratic e-planning) στον οποίο εργαλεία όπως οι τεχνολογίες του Ιστού 2.0 κατέχουν κεντρικό ρόλο σε συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού, την ενδυνάμωση των κατοίκων ώστε να σχεδιάσουν οι ίδιοι τη γειτονιά τους και να χρησιμοποιήσουν τη συλλογική ‘άυλη’ γνώση προς όφελος της κοινότητας.

Γενικότερα ο όρος e- Σχεδιασμός (e-planning) είναι συνδεδεμένος με την εξάπλωση της χρήσης Τεχνολογιών Πληροφορίας και Ενημέρωσης (Τ.Π.Ε.) στη σχεδιαστική διαδικασία μέσω σχεδιαστικών portals, συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών (GISs και Public Participation GIS systems - PPGIs), μοντελοποίησης δεδομένων, προγραμμάτων CAD σχεδιασμού, τεχνολογιών εικονικής πραγματικότητας, συστημάτων βάσεων δεδομένων και εργαλεία Ιστού 2.0.

Η προσέγγιση της Πόλης 2.0 θεωρείται βασικός άξονας των αλλαγών στην κατεύθυνση πολιτικών στο αστικό περιβάλλον. Έχει ως βάση την ιδέα του Ιστού 2.0 αλλά ως προσέγγιση θεωρείται ευρύτερη στα πεδία πιθανής εφαρμογής της. Ουσιαστικά η προσέγγιση Πόλη 2.0 ενσωματώνει τις κοινωνικές, τεχνολογικές, δημοκρατικές και βιώσιμες όψεις της σύγχρονης καθημερινότητας όπως αυτές εξελίσσονται γύρω από την καινοτόμα και δημοκρατική αστική διακυβέρνηση. Πολλές φορές ο όρος χρησιμοποιείται μεταφορικά για την αναφορά σε ένα νέο Παράδειγμα προσέγγισης της πόλης που μπορεί να αφορά νέες μεθόδους σχεδιασμού, νέους τύπους διακυβέρνησης, εξελίξεις στον άξονα της δημιουργικότητας των πόλεων, τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα, καινοτόμες μεθόδους συμμετοχής στα κοινά κ.α..

Πίνακας 1.3-1: Βασικές λειτουργίες, παραδείγματα υπηρεσιών και εφαρμογών του Ιστού 2.0, παραδείγματα εφαρμογής στο Σχεδιασμό 2.0

Main Functions	Examples of Web 2.0 Services and Applications	Examples of Planning 2.0 Applications
Communication and short messaging	MSN, Yahoo, AIM Skype RSS feeds, Twitter	Live Chat feature in planning Web site or portal Use of RSS feeds and Twitter in planning
Content sharing	YouTube, Slide.com, Flickr, Multiply	YouTube and blogs utilised in planning
Social networking	Facebook, MySpace, Tagged, Netlog, hi5, Friendster, Orkut, PerfSpot, Bebo	Utilisation of Facebook and other social networking sites in planning
Crowdsourcing (sharing, aggregating and processing user-generated knowledge)	Wikipedia, 7tipson, Patient Opinion (UK), Delicious	User-oriented sections of planning Web sites Collaborative e-planning Wikis in planning Geotagging

Πηγή: Anttiroiko, (2012)

2 Συμμετοχικός Σχεδιασμός

Τα τελευταία χρόνια, σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποίησης που εγείρει ερωτήματα για το ρόλο των σχεδιαστών και των επιχειρήσεων, εντοπίζονται τάσεις σχεδιασμού από τα κάτω για τα κάτω που στοχεύουν στην άμεση βελτίωση της καθημερινότητας: ως επίπεδο λειτουργίας θεωρείται η κοινότητα και ο ρόλος του σχεδιαστή είναι περιορισμένος. Αναδύονται πρότυπα όπως οι Nowtopias και πιθανώς εναλλακτικές μορφές σχεδιασμού όπως everyday urbanism, tactical urbanism, peer-to-peer urbanism (bottom-bottom).

Οι δράσεις σε αυτά τα πλαίσια πολεοδομίας αντιστοιχούν σε ένα εύρος δίπολων που τις περιγράφουν: προσωρινές-μόνιμες, στην περιφέρεια-στο κέντρο, ιδιωτικές-δημόσιες, επώνυμες-ανώνυμες, συλλογικές-ατομικές, νόμιμες-παράνομες, παλιές-καινούριες, αυθόρμητες-σχεδιασμένες (Iveson, 2013). Πολλά από τα παραδείγματα αυτής της λογικής καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων που κυμαίνονται από μη εγκεκριμένες μέχρι πλήρως εγκεκριμένες και χαρακτηρίζονται από ποικιλία στους δρώντες. Σημειώνεται ότι πολλές παρεμβάσεις ξεκίνησαν ως μη εγκεκριμένες παρεμβάσεις βάσης¹ γνώρισαν όμως τέτοια επιτυχία που θεσμοθετήθηκαν ή και διατηρήθηκαν μόνιμα.

Οι σχεδιαστές-πολεοδόμοι αλλά και δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς σιγά-σιγά αναγνωρίζουν ότι σε αυτές τις προσεγγίσεις υπάρχει δυνατότητα μακροπρόθεσμης αλλαγής και βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά ο ρόλος του πολεοδόμου και η θέση του στη διαδικασία του σχεδιασμού δεν είναι σαφής πόσο μάλλον η θεσμική ένταξη και νομιμοποίηση τέτοιων δράσεων.

---

¹ Κίνημα βάσης είναι το κίνημα που βασίζεται στα μέλη της κοινότητας για την λειτουργία του. Τα κινήματα βάσης ξεκινούν χωρίς προηγούμενη οργάνωση, αυθόρμητα και δεν βασίζονται σε παραδοσιακές μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας.

2.1 Η εξέλιξη των σχολών σκέψης στις διαδικασίες σχεδιασμού από τα κάτω: Βασικές έννοιες και εργαλεία

Με την αυξανόμενη ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, σιγά-σιγά το μοντέλο του καθολικού σχεδιασμού χάνει την κυρίαρχη θέση του καθώς εμφανίζονται κατευθύνσεις που περιλαμβάνουν διάφορες μορφές συμμετοχικού σχεδιασμού ή που στοχεύουν σε διαφορετικές κλίμακες.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει κάποιες εναλλακτικές κατευθύνσεις του καθολικού μοντέλου πολεοδομικού σχεδιασμού, όπως προέκυψαν στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα προσπαθώντας να αποτελέσουν εναλλακτική στο μοντέλο του καθολικού σχεδιασμού και όπως παρουσιάζονται από τον Αραβαντινό στο (Αραβαντινός, 2007).

Πίνακας 2.1-1: Μορφές σχεδιασμού

Καθολικός σχεδιασμός	<ol style="list-style-type: none"> 1. Κυρίαρχο μοντέλο από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και για τουλάχιστον 3 δεκαετίες 2. Κύρια χαρακτηριστικά του μοντέλου είναι η ανάλυση της διαδικασίας του σχεδιασμού σε ορισμένες αυστηρά προκαθορισμένες φάσεις όπως περιγραφή του συστήματος και διατύπωση του προβλήματος (1), διαμόρφωση και ανάλυση εναλλακτικών λύσεων (2), αξιολόγηση και επιλογή καλύτερης λύσης (3), εφαρμογή και παρακολούθηση (4). Η βασική θεωρητική παραδοχή είναι ότι όλα τα στοιχεία που απαρτίζουν την πόλη είναι αλληλένδετα μεταξύ τους και επομένως πρέπει να εξετάζονται συνδυασμένα (=καθολική θεώρηση).
Ανοικτός σχεδιασμός (open – ended planning)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόκειται για διαδικασία που δεν τείνει προς κάποια προκαθορισμένη τελική κατάσταση αλλά διαμορφώνει νέες κατευθύνσεις συνεχώς με κάθε νέο δεδομένο που παρουσιάζεται όσο περνά ο χρόνος. 2. Η διαμόρφωση και η προώθηση της διαδικασίας δεν περιορίζεται σε ένα κλειστό κύκλο ειδικών και γραφειοκρατών αλλά επιτρέπει τη συμμετοχή ενός ευρύτερου φάσματος ενδιαφερομένων.

Η μέθοδος των αποσπασματικών μικροβελτιώσεων (Desjointed Incrementalism)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Διατυπώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 από τον Lindblom ως αντίλογος στο ρασιοναλισμό του καθολικού σχεδιασμού. 2. Κύριο επιχείρημα αποτελεί το ότι οι διάφορες αβεβαιότητες ως προς τις εξελίξεις αλλά και ως προς τις πραγματικές επιδιώξεις του σχεδιασμού είναι πάντα περισσότερες και σοβαρότερες από τις σωστές προβλέψεις και εκτιμήσεις που μπορεί να κάνει κανείς 3. Υποστηρίζει ότι οι μόνες ρεαλιστικές εναλλακτικές λύσεις είναι οι αποσπασματικές, περιορισμένης φιλοδοξίας προτάσεις που δεν απομακρύνονται αισθητά από τα δεδομένα της υφιστάμενης κατάστασης. 4. Λύσεις που προκύπτουν «βλέποντας και κάνοντας» επιδιώκοντας γρήγορη αντιμετώπιση επιτακτικών προβλημάτων με αποσπασματικά μέτρα που δεν έχουν πολλές φιλοδοξίες για οριστικές λύσεις.
Αστική διαχείριση (Urban Management)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προβληματική που εμφανίζεται τη δεκαετία του 1960. 2. Δίνει έμφαση στη μελέτη των μηχανισμών σχεδιασμού και εφαρμογής αυτών καθ'αυτών με έμμεση αναφορά σε πολεοδομικά θέματα. 3. Αναζητούνται οι οργανωτικές διοικητικές και διαχειριστικές αρχές που μεγιστοποιούν τις δυνατότητες αποτελεσματικού ελέγχου της πολεοδομικής εξέλιξης. 4. Σημαντική η οικονομική και σωστή εκπαίδευση των «αστικών διαχειριστών» - δεν αναφέρονται πια ως πολεοδόμοι.
Εταιρικός σχεδιασμός (Corporate Planning)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1970 σε ορισμένους πολεοδομικούς φορείς. 2. Νωρίτερα εφαρμοζόταν στο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό των επιχειρήσεων. 3. Βασίζεται στον κοινό νου, ο σχεδιασμός εκφράζεται με στόχους και υλοποιείται σταδιακά με επιμέρους βραχυπρόθεσμα προγράμματα. 4. Η εταιρική διαχείριση συζητά στόχους, προβλέψεις, προοπτικές, θετικά σημεία και αδυναμίες, τις απειλές και ευκαιρίες για ανάπτυξη και τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις.

Συμμετοχικός σχεδιασμός (Participatory Planning)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η ιδέα εισήχθη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στο σχεδιασμό. 2. Σκοπός είναι οι διάφορες ομάδες των ενδιαφερομένων να συμμετέχουν ενεργά από τα πρώτα βήματα του σχεδιασμού και να μην καλούνται τυπικά στο τέλος της διαδικασίας να συζητήσουν έτοιμες λύσεις. 3. Εντάσσεται στην ιδέα της εκπαιδευόμενης κοινωνίας (learning society) όπου η κοινωνία μέσα από τις διαδικασίες στις οποίες συμμετέχει ενεργά μαθαίνει να βελτιώνει τις αποφάσεις της και να εκφράζει αυτό που επιθυμεί.
Συνηγορικός Σχεδιασμός (Advocacy Planning)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η ιδέα αναπτύχθηκε στις Η.Π.Α. καθώς οι διάφορες φυλετικές και εθνικές μειονότητες ήταν δύσκολο να ακουστούν σε μια συμμετοχική μορφή σχεδιασμού 2. Εισήχθη η έννοια του ειδικού συνηγόρου, που αναλαμβάνει να έρχεται σε επικοινωνία με τους επίσημους μηχανισμούς σχεδιασμού προωθώντας τα συμφέροντα της ομάδας του πληθυσμού που εκπροσωπεί 3. Κατηγορήθηκε ότι απλώς συντελεί στο να αμβλύνονται οι κοινωνικές τριβές χωρίς να μπορεί να προκαλέσει πραγματικές αλλαγές
Αυτοβοήθεια (Self Help)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εμφάνιση από τη δεκαετία του 1970. 2. Πρόκειται για αυθόρμητη οργάνωση οικιστικής περιοχής με κάποια συμμετοχή του πολεοδόμου αλλά κυρίως οι κάτοικοι διαμορφώνουν το περιβάλλον τους με τα μέσα που διαθέτουν. 3. Μπορεί να εφαρμοστεί σε περιορισμένη κλίμακα που φτάνει μέχρι το επίπεδο γειτονιάς.
Αστική Διακυβέρνηση (Urban Governance) – Διαβουλευτική Δημοκρατία	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο όρος εμφανίζεται τη δεκαετία του 1990. 2. Πρόκειται για επαφή αυτών που αποφασίζουν προς κάποιους άλλους με τελικό σκοπό αν όχι τη συναπόφαση, τη συναίνεση. 3. Οι σχεδιαστές και οι πολιτικοί στρέφονται και στους υπόλοιπους αρμόδιους φορείς σε όλα τα εμπλεκόμενα επίπεδα από τα πρώτα στάδια της διαδικασίας.

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*, (Αραβαντινός, 2007)

Σε μια διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού οι πολίτες θα πρέπει να ακουστούν, να είναι καλά πληροφορημένοι σχετικά με τους στόχους και τις προτάσεις του σχεδιασμού και να μπορούν να είναι εξοικειωμένοι με την ειδική ορολογία. Ο συμμετοχικός

σχεδιασμός αποτελεί μια προσωρινή αναδιανομή της εξουσίας που δίνει τη δυνατότητα σε αυτούς που είναι αποκλεισμένοι από τις τρέχουσες πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις να συμμετέχουν ηθελημένα στη μελλοντική κατάσταση, ουσιαστικά οι πολίτες συμμετέχουν σε αποφάσεις που καθορίζουν την ποιότητα και την κατεύθυνση της καθημερινότητάς τους (Ιστορίου, 2016). Η βασική προϋπόθεση για να επιτευχθεί το παραπάνω είναι η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού δικτύου επικοινωνίας και μιας ικανοποιητικής πληροφόρησης ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο υπόβαθρο για τη συμμετοχή στο σχεδιασμό (Ιστορίου, 2016).

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός έχει αντίκτυπο σε τρία επίπεδα. Σε κοινωνικό, έχει σαν αποτέλεσμα την καλύτερη πλήρωση των κοινωνικών αναγκών και την καλύτερη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων μιας κοινότητας. Από την πλευρά των χρηστών, αντιπροσωπεύει μια αυξημένη συναίσθηση συμμετοχής στον επηρεασμό της τελικής απόφασης και μιας αυξημένης συνειδητοποίησης των συνεπειών των ειλημμένων αποφάσεων. Όσον αφορά στο σχεδιαστή, σε τρίτο επίπεδο, αντιπροσωπεύει την πιο σχετική και ενημερωμένη πληροφορία στην οποία θα μπορούσε να έχει πρόσβαση.

Εικόνα 2.1-1: Η εμπειρία του χρήστη σε αντίθεση με την πρόβλεψη του σχεδίου

Πηγή: <https://guycookson.com>, Ιδία. Επεξεργασία

2.1.1 Καθημερινή πολεοδομία²

Η καθημερινή πολεοδομία σύμφωνα με την M. Crowford, είναι ακριβώς αυτό· μια μορφή πολεοδομίας που δέχεται ως εισροές τις καθημερινές λειτουργίες του ατόμου στο χώρο και τις ανάγκες του, που αποδεικνύονται να είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια απρόσωπη ρουτίνα καθώς το ασυνήθιστο έχει την τάση να κρύβεται μέσα στο συνηθισμένο. Ένα από τα μέσα να επιτευχθεί η σύνδεση σχεδιασμού και καθημερινότητας είναι ο καθορισμός του καθημερινού χώρου (everyday space), το πεδίο δημόσιας δραστηριότητας ανάμεσα στους ιδιωτικούς χώρους των σπιτιών, των χώρων εργασίας και όλων των θεσμοθετημένων χώρων (Mehrotra, 2004).

Η καθημερινή πολεοδομία δίνει έμφαση στην καθημερινότητα και όχι στη δημιουργία ενός ιδανικού, οργανωμένου ή ικανού να τελειοποιηθεί περιβάλλοντος. Αυτή η οπτική θεωρεί πως η πολιτεία και οι σχεδιαστές πρέπει να είναι ανοιχτοί και ικανοί να ενσωματώσουν ‘άπιαστα’ στοιχεία όπως είναι η ευμεταβλητότητα, η κακοφωνία, η πολλαπλότητα, ο συγχρονισμός (Kelbaugh, 2001). Θεωρείται ιδιαίτερα απλουστευμένη σχεδιαστική προσέγγιση αφού και ο σχεδιαστής θεωρείται ένας εμπειρικός μαθητής του δημοφιλούς και του κοινού παρά του ιδανικού, ένας ίσος συμμετέχων που του έχει παραχωρηθεί το προνόμιο να συμμετέχει σε έναν δημόσιο διάλογο με χαρακτηριστικά ανιδιοτελή και δημοκρατικά (Kelbaugh, 2001).

Η προσέγγιση έχει δεχτεί κριτική καθώς φαίνεται να αντιμετωπίζει πρόβλημα στην επίτευξη αισθητικά όμορφου αποτελέσματος ή συνοχής αλλά παρόλα αυτά υποστηρίζει την ισονομία και τη δημοκρατία. Η εμφάνιση της καθημερινής πολεοδομίας συμπορεύτηκε με την εξάπλωση φαινομένων do – it – yourself urbanism.

2.1.2 D-I-Y Urbanism

Στο φάσμα του do – it – yourself urbanism μπορούν να συμπεριληφθούν προσεγγίσεις που συναντώνται και ως guerilla urbanism, pop-up urbanism, insurgent urbanism, open source urbanism, spontaneous urbanism (Glick, 2012). Η παραπάνω ορολογία, που καθιερώθηκε κυρίως μετά το 2010, χρησιμοποιείται συνήθως για να

---

² Η ανάλυση των διάφορων μορφών συμμετοχικού σχεδιασμού που ακολουθούν βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο (Ιστορίου, 2016) και (Ιστορίου, 2015)

περιγράψει παρεμβάσεις βραχείας διάρκειας και χαμηλού κόστους που αναβαθμίζουν τοπικά γειτονιές (Pfeifer, 2013).

Διάγραμμα 2.1-1: Οι εφαρμογές του Tactical Urbanism

Πηγή: (Lydon and Bartman, 2012))

Σύμφωνα με τους συγγραφείς του Tactical Urbanism 1 & 2 η προσέγγιση περιγράφεται από 5 χαρακτηριστικά (Bartman et al., 2011; Lydon and Bartman, 2012):

1. Πρώτον μια καλοεξετασμένη προσέγγιση χωρισμένη σε φάσεις για να παρακινήσει την αλλαγή
2. Μια γκάμα τοπικών ιδεών ως απάντηση σε τοπικά προβλήματα του σχεδιασμού
3. Οι ιδέες χαρακτηρίζονται από ρεαλιστικές προσδοκίες και βραχυπρόθεσμη δέσμευση
4. Μικρά ρίσκα που πιθανόν έχουν σημαντική ανταμοιβή
5. Ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου μεταξύ των πολιτών και την καθιέρωση οργανωτικής επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών/ιδιωτικών ιδρυμάτων/μη κυβερνητικών οργανώσεων κτλ.

Σύμφωνα με την Crawford (Iveson, 2013) οι δράσεις do – it – yourself urbanism που έχουν κάνει την εμφάνισή τους σε διάφορα μέρη του πλανήτη θα μπορούσαν να αντιστοιχούν στην παρακάτω τυπολογία:

- **Αποξένωση (Defamiliarization):** ως ταυτοποίηση νέων δυνατοτήτων σε χώρους της πόλης που θεωρούνται δεδομένοι

- **Επανεξοικείωση** (Refamiliarization): ως ανάκτηση αποξενωμένων χώρων μέσα στην πόλη
- **Εναλλακτικές οικονομικές μορφές** όπως η ανακύκλωση και η οικονομία του δώρου
- Συνεργασία μέσα στη διαφορετικότητα με την έννοια ότι η συζήτηση αφορά αναδυόμενα ζητήματα παρά προ αποφασισμένα.

2.1.3 Peer - to - peer urbanism ή σχεδιασμός μεταξύ ίσων

Με τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας και μέσω των κοινωνικών δικτύσεων πλέον άτομα που μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε ποιοτική πληροφορία σε μεγάλες ποσότητες και είναι ελεύθερα να συμμετέχουν στις διαδικτυακές κοινότητες που τα γνωστοποιούν. Έτσι δημιουργείται η ιδέα της ισότητας που αποτελεί βασικό συστατικό αυτής της εναλλακτικής σχεδιασμού.

Ο σχεδιασμός μεταξύ ίσων στον πυρήνα του αφορά την ελεύθερη συμμετοχή του καθένα στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος διαβίωσής του χρησιμοποιώντας πληροφορίες και τεχνικές στις οποίες έχουν ελεύθερη πρόσβαση. Θεωρείται ότι οι βασικές αρχές και κανόνες σχεδιασμού σε οποιοδήποτε επίπεδο θα πρέπει να είναι ανοιχτής πρόσβασης, δηλώνοντας έτσι αντίθεση στο σύστημα που ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες γνωστούς μόνο σε ένα μέρος της εξουσίας. Πρόκειται για μια δημιουργία ελεύθερης πρόσβασης αστικού κώδικα και ανταλλαγής τεχνογνωσίας, εμπειριών που θα είναι ανοιχτό σε οποιαδήποτε τροποποίηση και υιοθέτηση των κατά περίπτωση τοπικών συνθηκών και αναγκών που είναι και η βασική επιδίωξη της φιλοσοφίας του open – source.

Σε μια συνθήκη πολεοδομίας μεταξύ ίσων όλοι οι πολίτες έχουν πρόσβαση στην πληροφορία που αφορά το περιβάλλον του και μπορούν να συμμετέχουν στην διαδικασία λήψης αποφάσεων κάτι που επιτυγχάνεται και υποστηρίζεται από Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας. Επομένως, οι ίδιοι οι χρήστες πρέπει να συμμετέχουν σε όλα τα επίπεδα του συν-σχεδιασμού και σε κάποιες περιπτώσεις στην ανοικοδόμηση. Τα άτομα που ασκούν την πολεοδομία μεταξύ ίσων δεσμεύονται να δημιουργούν και να διαμοιράζουν ανοιχτή γνώση, θεωρίες, τεχνολογίες και εφαρμοσμένες πρακτικές που αφορούν παρεμβάσεις ανθρώπινης κλίμακας στον αστικό ιστό ώστε ο καθένας να μπορεί να χρησιμοποιήσει (Salingaros, 2010).

2.1.4 Αποανάπτυξη και Nowtopias

Η αποανάπτυξη ως κίνημα και ορολογία πρωτοεμφανίζεται το 2008 και φαίνεται να στηρίζεται σε διάφορα ρεύματα οικολογικής και κοινωνικής σκέψης: την οικολογία, την κριτική στην ανάπτυξη, τον αντι-ωφελιμισμό, την αναζήτηση του νοήματος της ζωής και της ευημερίας, τη βιο-οικονομική, τη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη (Demaria et al., 2013). Κάθε προσπάθεια αποανάπτυξης κινείται σε τέσσερις άξονες, τον οικονομικό, τον κοινωνικό, τον περιβαλλοντικό και το συμβολικό ενώ η προσέγγιση αναπτύσσεται από την ανάπτυξη στην αποανάπτυξη, από τη μη βιωσιμότητα στη βιωσιμότητα, από την ανισότητα και τον ανταγωνισμό στην ισότητα, την αμοιβαιότητα και τη συνέργεια, και τέλος από την εξάρτηση στην αυτονομία (Bonaiuti, 2014).

Οι nowtopias αποτελούν μορφή έκφρασης και προσπάθεια υλοποίησης των αρχών της αποανάπτυξης, μια διαφορετική προσέγγιση της έννοιας της κοινωνικής τάξης. Ως πολεοδομικές πρακτικές ενσωματώνουν όλα τα παραπάνω, αλλά σε αντίθεση με αυτά στοχεύουν στην αλλαγή του καπιταλιστικού συστήματος και σε μια διαφορετική κοινωνία. Σηματοδοτούν την έξοδο από μια συνθήκη πληρωμένης εργασίας και την αφοσίωση σε πραγματική δουλειά επιλογής του καθένα.

Οι nowtopian communities όπου έχει γίνει τέτοια προσπάθεια χαρακτηρίζονται από έναν πυρήνα πρακτικής απλήρωτης με συμβατικό τρόπο εργασίας που καλύπτει ανάγκες όπως οι μεταφορές μέσω της καλλιέργειας της κουλτούρας του ποδηλάτου και του car-sharing, η διατροφή μέσω των αστικών αγρών και της κοινοτικά υποστηριζόμενης γεωργίας και της επικοινωνίας μέσω πλατφορμών ανοιχτής πρόσβασης και κοινοτικές δράσης με απώτερο σκοπό την απομάκρυνση από τον ατομικισμό που θεωρούν ότι διέπει τη σύγχρονη κοινωνία (Carlsson and Manning, 2010).

Παρόλο που αρχικά ο σκοπός δεν είναι η κατασκευή ενός μοντέλου πόλεων ο συνδυασμός όλων των παραπάνω πρακτικών διαμορφώνει ένα μοντέλο που θα μπορούσε να είναι ενδεικτικό αυτοοργανωμένου και αυτόνομου του τρόπου ζωής σε μια μετα-καπιταλιστική και μετα-πετρελαϊκή κοινωνία.

2.1.5 Placemaking και η πόλη στο επίπεδο του ματιού

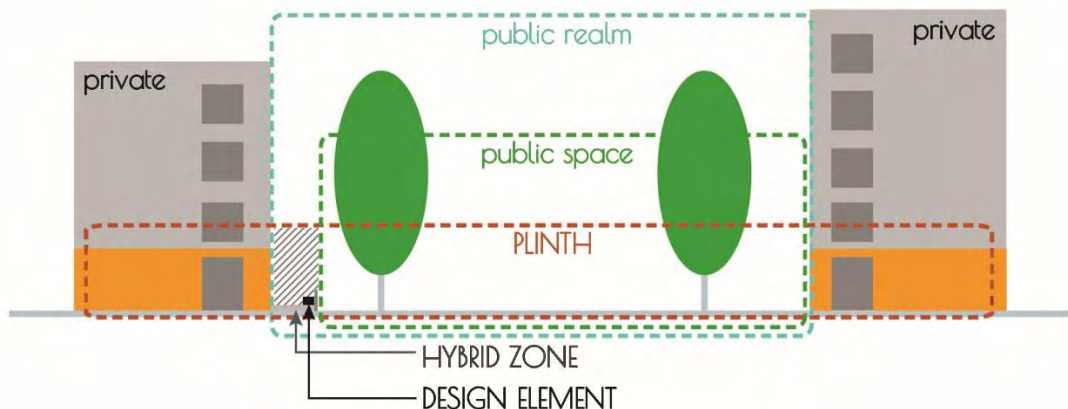
Ως plinth ορίζεται το ισόγειο ενός κτιρίου και θεωρείται από τα πιο βασικά συστατικά της κατανόησης και της εμπειρίας της πόλης στο επίπεδο του ματιού. Η πόλη απαρτίζεται από δύο επίπεδα δραστηριότητας, τις λειτουργίες και τις εμπειρίες. Η

λειτουργία ήταν το κυρίαρχο χαρακτηριστικό τις τελευταίες δεκαετίες ως συνέπεια του συνδυασμού της έντονης ανοικοδόμησης με την εμπορευματοποίηση της. Η κατάσταση που περιγράφει την τρέχουσα συνθήκη είναι μάλλον η μετάβαση από το «χτίσιμο» της πόλης στο «βίωμα» της πόλης, με την επανάχρηση υπαρχόντων αστικών δομών να κυριαρχεί. Και σε αυτή τη συνθήκη επαναξιολόγησης της πόλης συμβάλλουν ιδιαίτερα η μετάβαση στην οικονομία της γνώσης, η αυξανόμενη διάδραση σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, το μοντέλο της συνεργασίας, οι αντιθέσεις μεταξύ οικιστικών και εμπορικών περιοχών, η αύξηση ατόμων αστικής ιδεολογίας με καλύτερη εκπαίδευση, η αύξηση νοικοκυριών με ένα ή δυο μέλη (Karssenberg and Laven, 2016).

Το placemaking είναι μια διαδικασία μέσα από την οποία ένα μέρος γίνεται κατανοητό και ανα-δημιουργείται. Από έναν συγκεκριμένο χώρο – έναν δρόμο, ένα χώρο στάθμευσης, ένα πάρκο, έναν ξεχασμένο πεζόδρομο, ένα κενό ισόγειο σε ένα μέρος ελκυστικό για τους ανθρώπους ώστε να συναντιούνται και να περνούν χρόνο. Είναι η διαδικασία δημιουργίας τόπων όπου οι άνθρωποι θα θέλουν να χρησιμοποιούν και να μοιράζονται την καθημερινότητά τους. Μέσω του placemaking εξασφαλίζεται ότι συμμετέχουν όλοι σε αντίθεση με τον σχεδιασμό από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς ή ακόμα για την επίτευξη προσωπικών επιδιώξεων (Van Teeffelen, 2016).

Εικόνα 2.1-2: Ο ορισμός του plinth

Πηγή: Karssenberg and Laven, (2016)

Η ενδυνάμωση και συμμετοχή διαφόρων φορέων από την κοινότητα, να πουν τη γνώμη τους, να κρίνουν, να κάνουν αλλαγές στο χώρο που ζουν καθημερινά, εξασφαλίζει την επιτυχία και τη γενική αποδοχή των αλλαγών. Με τη συμμετοχή τοπικών δρώντων επιτυγχάνεται η δημιουργία κοινής ταυτότητας που με τη σειρά της συντελεί στη

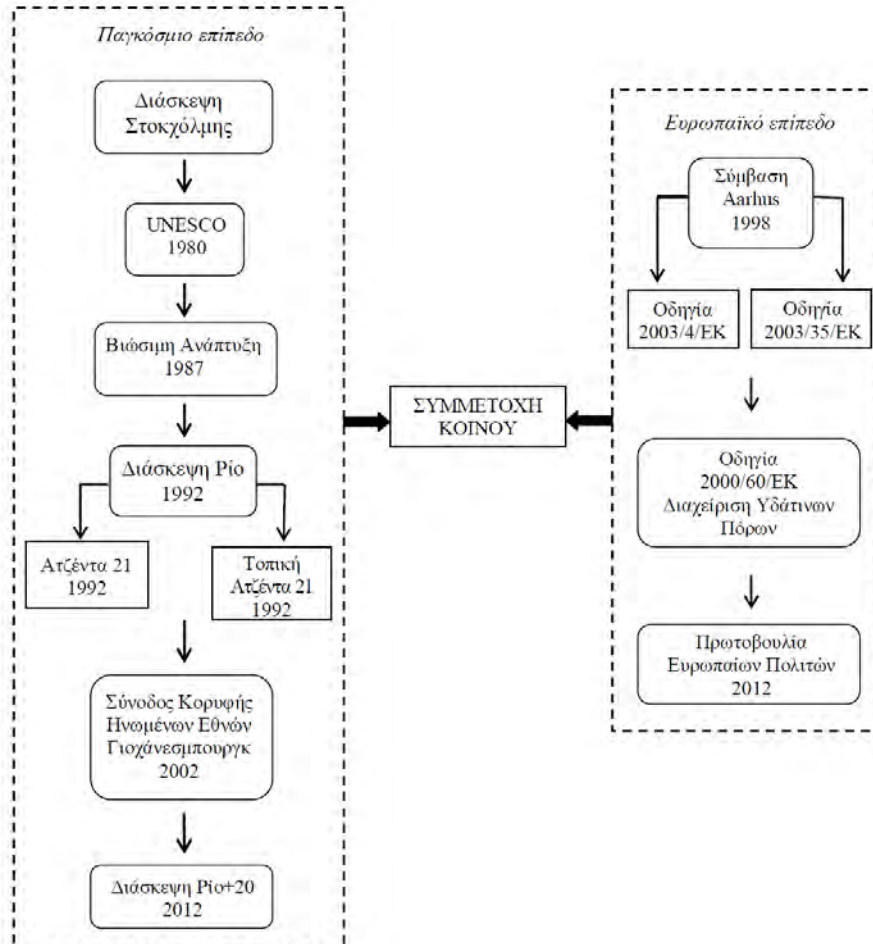
δημιουργία διαφορετικών και αυθεντικών πόλεων που στηρίζουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, τις κοινωνικές τους αξίες και ιδεολογίες.

Το να γίνει κατανοητή η πόλη στο επίπεδο του ματιού είναι μια προσέγγιση σχετικά νέα στο χώρο του αστικού σχεδιασμού και η γνώση προστίθεται μέσω δοκιμής και αποτυχιών, οπότε η διαδικασία έχει ως εξής: παρατήρηση του τι προκύπτει, αν λειτουργεί, αν χρειάζονται προσθήκες ή αλλαγές και δημιουργία νέας προσέγγισης. Μια εναλλαγή μακροπρόθεσμων οραμάτων και βραχυπρόθεσμων εμπειριών. Έτσι ο σχεδιασμός μπορεί να εστιάσει στη μετάβαση και στην αναζωογόνηση παρά στην προσθήκη και τη μεγέθυνση.

Προφανώς υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ της αστικής ανάπτυξης με οργανικό και από τα κάτω τρόπο σε σχέση με την ανάπτυξη σύμφωνα με πλαίσια σχεδιασμού και επενδυτικά προτζεκτ. Για την καλύτερη εμπειρία των χρηστών το επίπεδο του δρόμου θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα ιδιωτικού ενδιαφέροντος και δημόσιων επιθυμιών. Αυτή η προσέγγιση αφορά κενά καταστήματα – κτίρια, προσωρινές χρήσεις και τη συμμετοχή της κοινότητας. Ήδη εφαρμοσμένα παραδείγματα αποδεικνύουν την προσθήκη επιπλέον αξίας που δε θα προέκυπτε από την ανάπτυξη καθαρά μέσω μηχανισμών της αγοράς. Η πρόκληση είναι η εκπαίδευση και η ενδυνάμωση των κοινοτήτων και η κάλυψη του κενού μεταξύ του βραχυπρόθεσμου οφέλους και της μακροπρόθεσμης κερδοφόρας συνθήκης.

2.2 Ο συμμετοχικός σχεδιασμός στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Διάγραμμα 2.2-1: Πλαίσια σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο που ενσωματώνουν την έννοια της συμμετοχής του κοινού

Πηγή: Στρατηγέα, (2015)

Ανιχνεύοντας³ την πορεία του συμμετοχικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, καθίσταται εμφανές πως όσες προσπάθειες συμμετοχικού αστικού σχεδιασμού έχουν ήδη λάβει χώρα εξελίχθηκαν μάλλον άτυπα και ανεξάρτητα του όποιου σχετικού θεσμικού πλαισίου. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί κυρίως στην ανεπάρκεια του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου και την μερική ή ολική άγνοια σχετικών δυνατοτήτων από μέρους των ενδιαφερόμενων μερών/ν.

Με την αναδιαμόρφωση του πλαισίου λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε επίπεδο Δήμων όσο και Περιφερειών, σε έναν ενιαίο κώδικα - 'Καλλικράτη'

³ Η παρούσα ενότητα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο Ιστορίου, (2016)

(Ν.3852/2010) ενσωματώθηκαν σημαντικές δυνατότητες για την συμμετοχή των πολιτών στην τοπική διακυβέρνηση και ειδικά στα τεχνικά έργα και επομένως και στον αστικό σχεδιασμό. Το νομικό πλαίσιο καθιέρωσε την δυνατότητα αλλά και την υποχρέωση, με βάση πληθυσμιακά κριτήρια, σύστασης Επιτροπών Διαβούλευσης σε επίπεδο Δήμων και Περιφερειών. Σύμφωνα με τα άρθρα 76 και 178 θεσμοθετείται η δημιουργία και λειτουργία Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης και Περιφερειακών Επιτροπών Διαβούλευσης αντίστοιχα, στις οποίες δύνανται να συμμετάσχουν εκπρόσωποι φορέων της τοπικής κοινωνίας. Στο ίδιο νομικό πλαίσιο, στο άρθρο 85, προβλέπεται η λειτουργία Συνέλευσης Κατοίκων Τοπικής Κοινότητας τουλάχιστον μια φορά το χρόνο.

Πριν το 2010, στη νομοθεσία υπήρχε αναφορά στο θεσμό της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονιάς. Αυτή η επιτροπή προβλεπόταν από το Ν. 1337/1983 στο άρθρο 30, και ήταν αρμόδια για τη διατύπωση, προς το Δημοτικό Συμβούλιο ή το συμβούλιο δημοτικού διαμερίσματος, γνώμης και προτάσεων σχετικά με όλα τα πολεοδομικά και λειτουργικά προβλήματα της γειτονιάς της (π.χ. τροποποιήσεις και εφαρμογή των πολεοδομικών διατάξεων, χαρακτηρισμό και κανονισμούς λειτουργίας πεζόδρομων, καθορισμό χρήσεων γης, θέσεων κτιρίων (κατοικίας ή κοινωφελών χρήσεων), χώρων στάθμευσης οχημάτων, συντήρηση και χρήση παραδοσιακών κτιρίων, απομάκρυνση ή απαγόρευση χρήσεων που δημιουργούν προβλήματα περιβάλλοντος κ.λπ.).

Μέχρι στιγμής θεσμικά εργαλεία που επιχείρησαν να εισάγουν μια συλλογική διαδικασία αξιολόγησης της ποιότητας ζωής στην πόλη και παρέμβασης στις βασικές επιλογές των σχεδίων, αδράνησαν και δεν κατάφεραν να εδραιωθούν στην πορεία των χρόνων. Το όποιο θεσμικό πλαίσιο συμμετοχικού σχεδιασμού υπάρχει αναγνωρίζει τη διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού ως μια διαδικασία καθοδηγούμενη ‘από τα πάνω’ (top-down approach) όπου οι πολίτες καλούνται απλώς να συμμετάσχουν. Η αντίστροφη προσέγγιση δε νομιμοποιείται μέσω κάποιου θεσμικού πλαισίου, οπότε πρωτοβουλίες που έχουν την αφετηρία τους ‘από τα κάτω’ (bottom-up approach) μένουν στο περιθώριο χωρίς να μπορούν να επισημοποιήσουν τη δράση τους και επαφίενται στη συνεργασία του εκάστοτε Δήμου για να τις υποστηρίξει ή να τις υιοθετήσει.

Η ομάδα δράσης Πεδίο_Αγορά διεξήγαγε τον Οκτώβριο του 2014 ένα Εργαστήριο Ειδικών με θέμα «Τι έχει συμβεί με το συμμετοχικό σχεδιασμό στην Ελλάδα;» που στόχευε στην ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων μεταξύ αυτών που είχαν ήδη συμμετάσχει σε απόπειρες εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών αστικού σχεδιασμού και συμμετείχαν εκπρόσωποι με σχετική εμπειρία από τον ακαδημαϊκό και ερευνητικό

τομέα, τη δημόσια διοίκηση, την οργανωμένη κοινωνία πολιτών και το χώρο των αστικών κινημάτων (Πεδίο_Αγορά, 2014a).

Ανάμεσα στα υπάρχοντα θεσμοθετημένα όργανα, οι Δημοτικές Επιτροπές Διαβούλευσης αναγνωρίστηκαν από όλους ως ένα σημαντικό σημείο αφετηρίας για την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν αστικά ζητήματα. Ωστόσο παρατηρήθηκε πως τα όργανα αυτά έως σήμερα δεν έχουν παράγει αποτελέσματα. Σύμφωνα με τα όσα συζητήθηκαν, αιτίες αυτής της αναποτελεσματικότητας αποτελούν το ασαφές αντικείμενο των επιτροπών, τα ζητήματα δημοκρατικής εκπροσώπησης της κοινωνίας πολιτών που δεν απαντώνται ικανοποιητικά από την υπάρχουσα νομοθεσία, η μη προβλεπόμενη τακτικότητα συνεδριάσεων και ο συμβουλευτικός χαρακτήρας των αποφάσεων που λαμβάνουν. Από την άλλη, οι Επιτροπές Ποιότητας Ζωής, ενώ λαμβάνουν δεσμευτικότερες αποφάσεις, δε διέπονται από αρχές συμμετοχικότητας καθώς δεν προσφέρουν στους ενδιαφερόμενους πολίτες παρά το δικαίωμα ακρόασης. Όπως όμως επισημάνθηκε, και τα δύο αυτά όργανα σχετίζονται με μόνο ένα εκ των πολλών επιπέδων λήψης-αποφάσεων που αφορούν τον αστικό σχεδιασμό, αυτό των Δήμων. Η διαδικασία παραγωγής αστικού χώρου αντιστοιχεί παρά ταύτα σε ένα πολυεπίπεδο και δαιδαλώδες σύστημα δημόσιας διοίκησης που χαρακτηρίζεται από διάχυση αρμοδιοτήτων αλλά και πολυνομία. Η παρατήρηση αυτή ανέδειξε την αναγκαιότητα εξορθολογισμού των επιπέδων διακυβέρνησης, αποσαφήνισης των χωρικών κλιμάκων στα οποία αναφέρονται καθώς και διασφάλισης διαφανούς και απρόσκοπτης ροής πληροφοριών μεταξύ αυτών με στόχο το συντονισμό τους. Αυτές οι συνθήκες θα αποτελούσαν τη βάση για τον σχεδιασμό αντίστοιχων αρμόδιων διαβουλευτικών οργάνων... (Πεδίο_Αγορά, 2014).

Είναι άραγε ουτοπική η συναίνεση και η συμμετοχή στο σχεδιασμό; Σύμφωνα με τον Βασενχόβεν (2011), ο χωρικός σχεδιασμός εμφανίζεται εγκλωβισμένος ανάμεσα σε τρεις τάσεις και συνθήκες.

Η πρώτη, όπως αναφέρει, είναι η αναζήτηση μιας πιο ανοικτής και συναινετικής προσέγγισης, όπως επικράτησε στα πλαίσια ενός μεταμοντέρνου προτύπου, έχοντας τις αρχές της στα τέλη του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα με βασικό χαρακτηριστικό την επιδίωξη μετάβασης από το μοντέλο του ορθολογικού σχεδιασμού σε μια πιο συμμετοχική μορφή χωρικής διακυβέρνησης, απορρίπτοντας την αυθεντία των ειδικών και αγκαλιάζοντας στοιχεία πολυπολιτισμικότητας και πολλαπλότητας της αλήθειας (Βασενχόβεν, 2011). Η δεύτερη είναι η ασφυκτική πίεση μιας ίσως χωρίς προηγούμενο οικονομικής κρίσης και μιας απεγνωσμένης προσπάθειας προσέλκυσης επενδύσεων και μείωσης κρατικών δαπανών. Η τρίτη περιγράφει ένα καθεστώς ανομίας και συχνά ανοικτής βίας.

Η πρώτη είχε τις ρίζες της κυρίως στο διαπιστωμένο έλλειμμα εμπιστοσύνης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η δεύτερη έχει μεν παγκόσμιες και ιδίως ευρωπαϊκές διαστάσεις, αλλά πήρε δραματική μορφή στη χώρα μας λόγω εθνικών ιδιαιτεροτήτων. Η τρίτη

είναι κατά κύριο λόγο ελληνικό φαινόμενο με ιστορικές καταβολές, αλλά αλληλένδετο με τις συνθήκες κρίσης που του δίνουν πρωτόγνωρο χαρακτήρα (Βασενχόβεν, 2011).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί και η πλευρά των επιφυλάξεων. Καταρχήν είναι προβληματική η πεποίθηση ότι μια τέτοια μορφή σχεδιασμού πρέπει να αποτελέσει μονόδρομο για τις μελλοντικές προσεγγίσεις δημιουργώντας έτσι πάλι μια λύση του τύπου one size fits all που ακριβώς προσπαθεί να αποφύγει. Από την άλλη, οι συμμαχίες που θεωρητικά δημιουργούνται σε αυτά τα πλαίσια μάλλον είναι εύθραυστες και ασταθείς ενώ τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται είναι κατά βάση άτυπα και επαφίενται στην πρωτοβουλία του καθενός. Επιπλέον υπάρχει ο κίνδυνος μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της αμφιλεγόμενης νομιμοποίησης της. Υποβόσκων κίνδυνος σε αυτή τη συνθήκη είναι η δημιουργία αθέμιτων συμμαχιών προάσπισης συμφερόντων παράγοντας έτσι μέτωπα συγκρούσεων και οδηγώντας σε μια κατάσταση αδυναμίας λήψης αποφάσεων.

Οι συμμετοχικές προσεγγίσεις βασίζονται στην ωριμότητα της κοινωνίας και του συστήματος. Η παρουσία ολοένα και περισσότερων τέτοιων πρωτοβουλιών και δράσεων σε όλη την Ελλάδα μπορεί να υποδηλώνει μια στροφή στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία επιλέγει να δράσει. Ενδεικτικά αναφέρονται δράσεις όπως το Πεδίο _αγορά, το ΠΑΡΕ ΜΕΡΟΣ, το Φαντάσου την πόλη, Πολιτεία 2.0...

3 Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης

3.1 Το προφίλ της πόλης

Η Θεσσαλονίκη είναι η δεύτερη σε πληθυσμό και έκταση πόλη της Ελλάδας αποτελώντας παράλληλα σημαντικό λιμάνι. Ο πληθυσμός του Δήμου Θεσσαλονίκης για το 2011 ανερχόταν σε 324.766 άτομα (ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2011) ενώ η μητροπολιτική της περιοχή (Μ.Π.Θ.) αριθμεί περίπου 1,12 εκατομμύρια κατοίκους.

Διάγραμμα 3.1-1: Η ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης

Πηγή: Bing Maps

Το μέγεθος και οι λειτουργίες που διαθέτει το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης⁴ εξυπηρετούν ουσιαστικά το υπερπεριφερειακό οικιστικό δίκτυο ολόκληρης της βόρειας Ελλάδας. Υπογραμμίζεται η στρατηγική γεωγραφική θέση της Θεσσαλονίκης σχετικά με αμφοτέρους τους οδικούς και αναπτυξιακούς άξονες της χώρας (Εγνατία και Π.Α.Θ.Ε.) και το σιδηροδρομικό δίκτυο, όπως και με τους διεθνείς μεταφορικούς κόμβους του Αεροδρομίου Μακεδονία και του Λιμένα Θεσσαλονίκης (δεύτερος σε εθνικό επίπεδο σύμφωνα με Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α.).

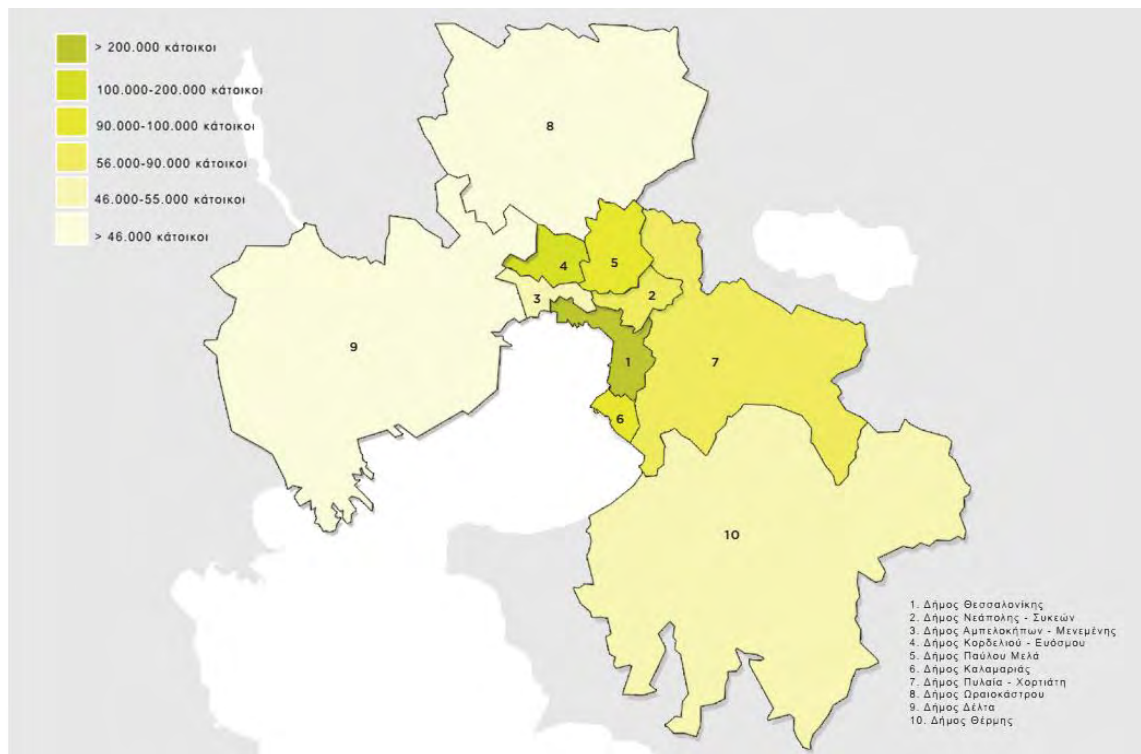
⁴ Ως ΠΣΘ ορίζονται οι Δήμοι: Θεσσαλονίκης, Ενόσμου – Κορδελιού, Νεάπολης – Συκεών, Παύλου Μελά, Αμπελοκήπων – Μενεμένης, Καλαμαριάς και Πυλαίας – Χορτιάτη (Παπαμίχος and Τσαβδαρόγλου, 2013)

Ακόμη, εξαιτίας της εύρωστης αγοράς της Θεσσαλονίκης, συνθέτει ένα αξιόλογο οικονομικό κέντρο υπερπεριφερειακής εμβέλειας βασισμένο στην ποιότητα και το εύρος των παρεχόμενων υπηρεσιών (Παπαμίχος et al., 2010). Συγκεκριμένα, συγκροτεί βιομηχανικό πόλο, ενώ η ζώνη επιρροής της Θεσσαλονίκης για διάφορες διοικητικές και χρηματοοικονομικές ανάγκες, εμπόριο, αναψυχή, πολιτισμό, εκπαίδευση και υγεία καλύπτει το σύνολο των Π.Ε. της Κεντρικής Μακεδονίας. Θα πρέπει να γίνει αναφορά και στον αναδυόμενο χαρακτήρα του Π.Σ. Θεσσαλονίκης στον αστικό ανταγωνισμό (urban marketing) δίνοντας έμφαση σε υπηρεσίες εμπορίου, τουρισμού και αναψυχής ευρέος βεληνεκούς (για παράδειγμα Δ.Ε.Θ., πολιτιστικός τουρισμός).

Η Θεσσαλονίκη αποτελεί έδρα του ομώνυμου Δήμου, διοικητική έδρα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, της ομώνυμης Περιφερειακής Ενότητας καθώς και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας-Θράκης αναλαμβάνοντας και την εξυπηρέτηση των αντίστοιχων διοικητικών λειτουργιών.

Για την καλύτερη σκιαγράφηση του προφίλ της πόλης της Θεσσαλονίκης ακολουθεί μια σύντομη ανάλυση που αφορά τους Δήμους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης μαζί με τους Δήμους Ωραιοκαστρου, Θέρμης και Δέλτα.

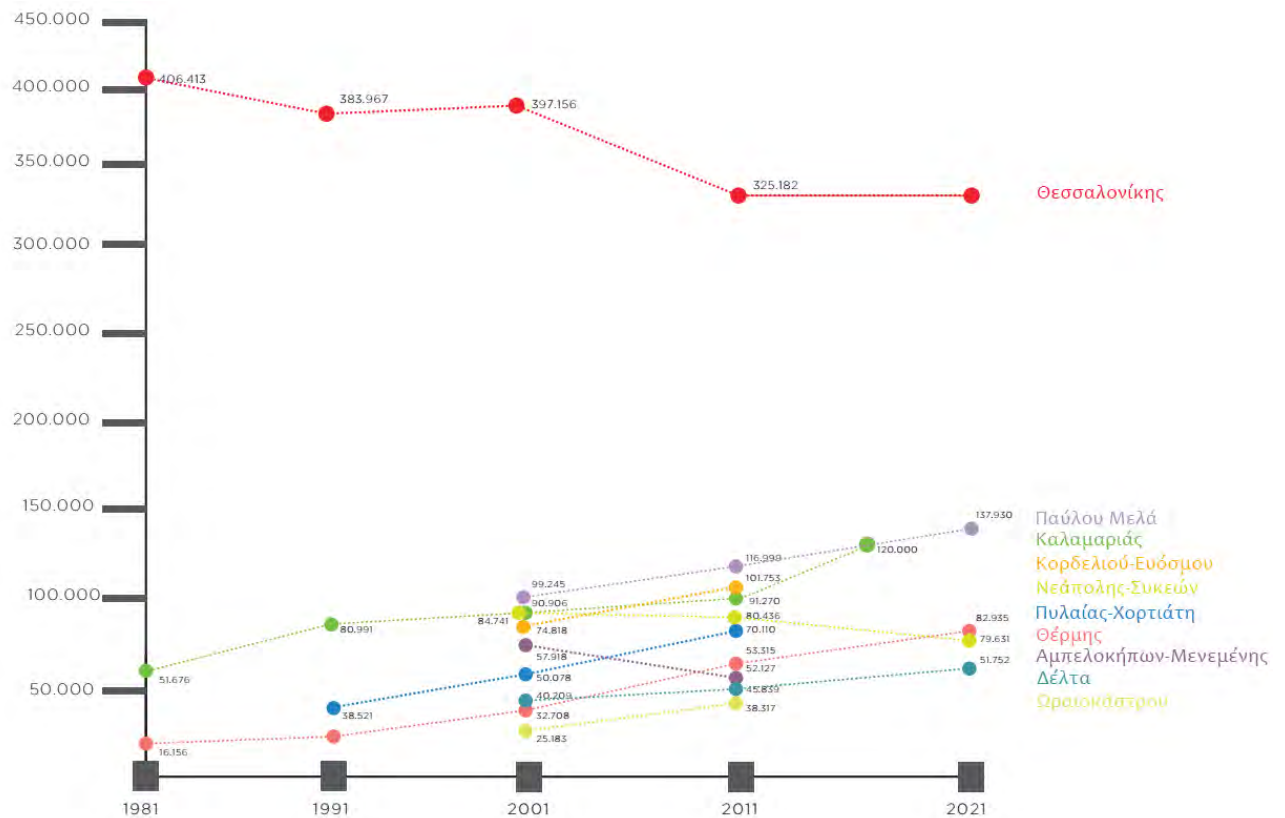
Διάγραμμα 3.1-2: Πληθυσμός ανά Δήμο, Ελ.Στατ. 2011

Πηγή: City of Thessaloniki and Resilient Thessaloniki, (2016), μετάφραση Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 3.1-3: Πληθυσμός ανα Δήμο στο διάστημα 1981-2011 με προβολή στο 2021

Πηγή: City of Thessaloniki and Resilient Thessaloniki, (2016), μετάφραση Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 3.1-4: Ηλικιακό προφίλ Δήμου Θεσσαλονίκης

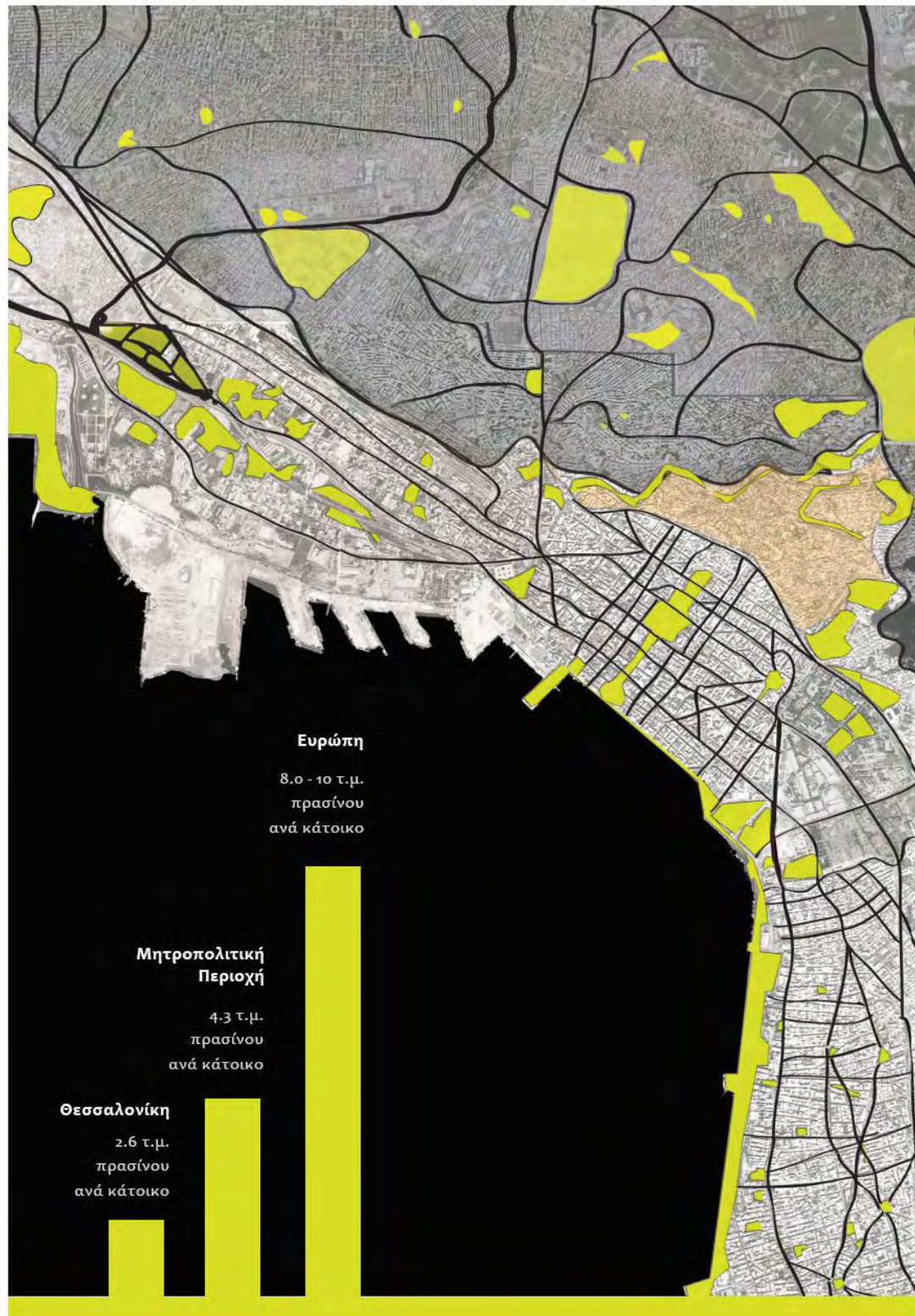
Πηγή: City of Thessaloniki and Resilient Thessaloniki, (2016), μετάφραση Ιδία Επεξεργασία

Η Θεσσαλονίκη αποτελεί τη μεγαλύτερη πανεπιστημιακή κοινότητα της Ελλάδας, και κάθε χρόνο φιλοξενεί περίπου 150.000 φοιτητές. Παρά την παρουσία και ενεργό δράση της νεολαίας στην Θεσσαλονίκη, η μεγαλύτερη δημογραφική πρόκληση είναι η γήρανση του πληθυσμού. Την τελευταία δεκαετία (2005-2014), η ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών, αυξήθηκε σε ποσοστό από 15,2% το 2005 σε 18,4% το 2014 (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017).

Η Θεσσαλονίκη βίωσε σοβαρές πληθυσμιακές αλλαγές κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα. Το 1922, ο πληθυσμός διπλασιάστηκε όταν 130.000 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία εγκαταστάθηκαν στην πόλη. Η άφιξη των προσφύγων επηρέασε την αστική ανάπτυξη. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η πόλη έχασε σχεδόν το 20% του συνολικού πληθυσμού της που αποτελούνταν από την εβραϊκή κοινότητα (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017). Το 2016, δημιουργήθηκε ο πρώτος χώρος προσωρινής στέγασης για πρόσφυγες από τη Μ.Ανατολή (κυρίως από τη Συρία). Περίπου το 15% του συνόλου των προσφύγων στην Ελλάδα φιλοξενούνται σε χώρους γύρω από τη Θεσσαλονίκη από το 2015, όποτε και ξεκίνησαν οι πρώτες μεταναστευτικές ροές προς τις ακτές της Ελλάδας (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017). Παρόλο που πολλοί πρόσφυγες σκοπεύουν να μετακινηθούν σε άλλες χώρες της Ευρώπης, αναμένεται να παραμείνει στην πόλη ένα σημαντικό ποσοστό νέων κατοίκων και οικογενειών (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017).

Το ποσοστό της ανεργίας αυξήθηκε στο 30,2%, με τον δείκτη ανεργίας των νέων να υπολογίζεται πάνω από το 50% (2014). Την ίδια στιγμή, μια σημαντική παρενέργεια της οικονομικής κρίσης ήταν η μετανάστευση τοπικών επιχειρήσεων, σε γειτονικές χώρες (κυρίως στη Βουλγαρία), λόγω της υψηλής φορολογίας και της έλλειψης επενδυτικών κινήτρων (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017).

Εικόνα 3.1-1: Ανοιχτοί χώροι και τ.μ ανά κάτοικο

Πηγή: *City of Thessaloniki and Resilient Thessaloniki*, (2016), μετάφραση Ιδία Επεξεργασία

3.2 Ενεργοί πολίτες και συμμετοχή

Για την επιτυχή μετάβαση σε μια λειτουργική, ανθρώπινη πόλη, ο ρόλος των πολιτών δεν είναι μόνο να απολαμβάνουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης αλλά κυρίως να τις δημιουργούν. Σύμφωνα με τον Hollands (2008), μια πόλη δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι «έξυπνη» στηριζόμενη μόνο στο γεγονός ότι χρησιμοποιεί συστήματα Τεχνολογίας Πληροφοριών (ICT). Η εκτίμηση της ευφύιας μιας πόλης, στηρίζεται εκτός των άλλων στο ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο που συγκεντρώνει ενώ ως προέκταση αυτού ο βαθμός ευφύιας μετράται με την παρουσία και την αποτελεσματικότητα συμμετοχικής διακυβέρνησης και την παρουσία ενημέρων, αποφασιστικών και ανεξάρτητων πολιτών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω κριτήρια, σε επιφανειακό επίπεδο η πόλη της Θεσσαλονίκης δεν φαίνεται να διαθέτει αυτό το ανθρώπινο κεφάλαιο και ίσως ούτε και δράσεις που να το ενισχύουν. Με μια πιο προσεκτική μελέτη όμως καθίσταται εμφανές ότι οι συλλογικές πρωτοβουλίες πολιτών είναι πολυάριθμες, οι συνέργειες κατοίκων και τοπικής αυτοδιοίκησης υπάρχουν και σιγά-σιγά ισχυροποιούν το ρόλο τους ενώ δράσεις, ομάδες και χώροι που προάγουν τη συνεργασία, την εναλλακτική μάθηση και τη συμμετοχή εντοπίζονται διάσπαρτοι μέσα στην πόλη. Ξεκινώντας από τα πολυάριθμα φεστιβάλ με πολιτιστικό, περιβαλλοντικό και γαστρονομικό περιεχόμενο που λαμβάνουν χώρα στην πόλη, το πεδίο δράσεων περιλαμβάνει δράσεις συμμετοχικού σχεδιασμού, ανοιχτή διαβούλευση, νέες μορφές οικονομίας και επιχειρήσεων μέχρι και αστικό αμπελώνα.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας επιχειρείται μια κατάταξη μερικών μόνο από το σύνολο δράσεων με την υποστήριξη φορέων, προγραμμάτων, πρωτοβουλιών πολιτών, ομάδων, μη κυβερνητικών οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.), αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών (Α.Μ.Κ.Ε.), Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων⁵ (Κοιν.Σ.Επ.) που στοχεύουν, επιτυγχάνουν ή εμπλέκουν την ενεργό συμμετοχή στις διαδικασίες και επιμέρους δράσεις τους.

Έτσι ανάλογα με το χαρακτήρα και τα επιμέρους στοιχεία τους θα μπορούσαν να καταταχθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

α. Βελτίωση αστικής πραγματικότητας

⁵ Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.), είναι φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας και εμφανίστηκε με τον Ν.4019/2011. Είναι ένας αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Τα μέλη της «Κοιν.Σ.Επ.» μπορούν να είναι απλοί πολίτες αλλά και νομικά πρόσωπα (επιχειρήσεις). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ. <http://koinsep.org/%CE%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD-%CF%83-%CE%B5%CF%80/>

- β. Ενδυνάμωση πολιτών
- γ. Δημιουργικότητα και Καινοτομία
- δ. Πόλη και Τέχνη
- ε. Συνεργατική Οικονομία – Περιβάλλον
- στ. Καλλιτεχνικές παρεμβάσεις
- ζ. Πόλη και πεζοί/Α.Μ.Ε.Α.

Στη συνέχεια⁶ παρουσιάζονται ανά κατηγορία μερικά παραδείγματα από την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης. Σημειώνεται ότι αυτές οι περιπτώσεις δεν επιλέχθηκαν σκόπιμα και αποτελούν μικρό μέρος μόνο αντίστοιχων πρωτοβουλιών και δράσεων τόσο ανά κατηγορία όσο και σε επίπεδο πόλης.

3.2.1 Βελτίωση αστικής πραγματικότητας

Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου και το Δείπνο της Άνοιξης

Η "Πρωτοβουλία Γειτονιάς Σβώλου" ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2013 από μία ομάδα κατοίκων της περιοχής με όραμα την αναζήτηση τρόπων με τους οποίους η Γειτονιά θα γίνονταν πιο ζωντανή, δημιουργική και ευχάριστη, προτάσσοντας την ατομική ευθύνη αλλά και την συλλογική ευαισθησία απέναντι στα κοινά. Η οργάνωση αρχικά έγινε μέσω διαδικτύου αλλά πλέον ανά τακτά χρονικά διαστήματα πραγματοποιούνται ανοικτές συνελεύσεις (Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου, n.d.).

Μια από τις πρώτες δράσεις, που έχει καθιερωθεί πλέον και διεξάγεται σε ετήσια βάση είναι το Δείπνο της Άνοιξης όπου μία μέρα το χρόνο ο δρόμος (οδός Αλ. Σβώλου) κλείνει και γεμίζει τραπέζια και κάτοικοι, επιχειρηματίες της περιοχής και άλλοι ενδιαφερόμενοι μοιράζονται το φαγητό τους ενώ όλη η εκδήλωση πλαισιώνεται από μουσική και διάφορα δρώμενα.

---

⁶ Οι πληροφορίες που παρατίθενται σχετικά με τις διάφορες ομάδες, δράσεις και οργανώσεις έχουν ως πηγή πληροφορίες που παρέχονται από τις ίδιες διαδικτυακά ή τρίτες πηγές που αναφέρονται στις δραστηριότητες τους

Φίλοι Νέας Παραλίας

Οι «Φίλοι Νέας Παραλίας» (Σύλλογος) είναι ένα συλλογικό σχήμα που ξεκίνησε τη δράση του 2012 με σκοπό την επίτευξη μιας καλύτερης αστικής πραγματικότητας. Ως εργαλεία χρησιμοποιούν την έρευνα, τις δράσεις πολιτισμού και τον ακτιβισμό για να υποστηρίξουν την εμπειρία συλλογικής κατοίκησης στη νέα παραλία της Θεσσαλονίκης, σημαντικό δημόσιο χώρο για τους κατοίκους και τους επισκέπτες της πόλης (Φίλοι Νέας Παραλίας, n.d.).

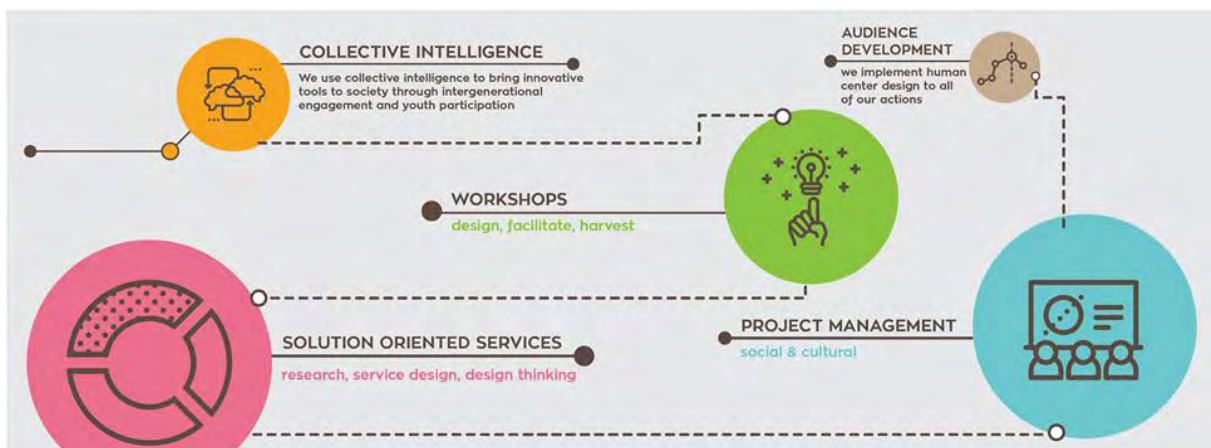
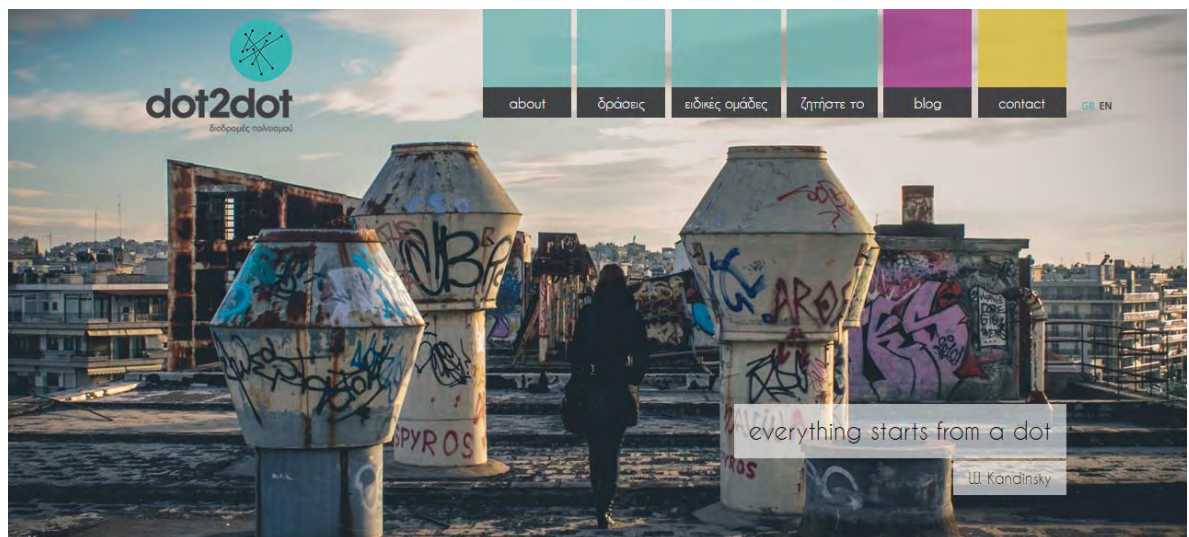
3.2.2 Ενδυνάμωση Πολιτών

Τόριο

Το πρόγραμμα Τόριο υλοποιείται από το Δεκέμβριο του 2015 με επίκεντρο το 19ο Γ.Ε.Λ. Θεσσαλονίκης και έχει ως κύριο άξονα την ενδυνάμωση των νέων ως ενεργών πολιτών και την προσπάθεια κατανόησης του δημόσιου χώρου ως χώρο κοινής πλατφόρμας δραστηριοτήτων ενδυνάμωσης της πόλης μέσω δημιουργικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Οι νέοι/νέες ενημερώθηκαν και ευαισθητοποιήθηκαν μέσω βιωματικών εργαστηρίων για τις δυνατότητες που έχουν να δρουν στη γειτονιά τους, την κοινότητα αλλά και το δημόσιο χώρο λαμβάνοντας μέρος σε συμμετοχικές δραστηριότητες όπως η λήψη αποφάσεων, η ανάπτυξη πρωτοβουλιών και η εξοικείωση με τη χρήση διαφόρων εργαλείων βοηθητικών για την υλοποίησή τους (Ιστορίου, 2016).

Το πρόγραμμα της δράσης αφορά επεμβάσεις μικρής κλίμακας όπως έχουν αποφασισθεί από τους/τις μαθητές/μαθήτριες και τους κατοίκους της γειτονιάς (φυτεύσεις, φωτισμός, ζωγραφιές στο δάπεδο, παιχνίδια, κ.α.), δράσεις ανάγνωσης και ενεργοποίησης της γειτονιάς και των δημόσιων χώρων, καθώς και πολιτιστικές δραστηριότητες όπως παραστάσεις τσίρκου, μουσικής και θεάτρου (Ιστορίου, 2016).

Το Μάρτιο του 2016 στα πλαίσια του προγράμματος Τόριο και σε συνεργασία με την Ε' Δημοτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, πραγματοποιήθηκε το πρώτο Παιχνίδι Γειτονιάς (Placegame) στη πόλη της Θεσσαλονίκης (Creativity Platform, 2016).

Kipos3

Το project Kipos3 αποτελεί μια πρόταση δημιουργίας ενός δικτύου κήπων γειτονιάς που διαχειρίζονται από τους κατοίκους. Ο πρώτος κήπος λειτουργεί στο πάρκο της Δόξας στην 4η Δημοτική Κοινότητα του Δ. Θεσσαλονίκης μέσα από τη συνεργασία της διοίκησης και των κατοίκων της γειτονιάς. Η ιδέα ξεκίνησε το 2014 με τη δημιουργία του πρώτου κήπου γειτονιάς δίπλα στον Δημοτικό Αμπελώνα και Οπωρώνα που λειτουργεί μέχρι σήμερα εξολοκλήρου με ευθύνη των κατοίκων (Kipos3, n.d.).

Ο Kipos3 δημιουργεί διάφορες δράσεις όπως το Δείπνο στον Κήπο με αφορμή της επέκτασης της δράσης όπου 30 οικογένειες από τη γειτονιά της Δόξας σηματοδότησαν τη λειτουργία ενός συλλογικού project καλλιέργειας και φροντίδας του πάρκου τους (Kipos3, n.d.).

Eye Am Thessaloniki

Το Eye am Thessaloniki είναι ένα κοινωνικο-πολιτιστικό project που προσπαθεί να προωθήσει μία εναλλακτική αποτύπωση της εικόνας της πόλης μέσα από τη διαφορετική ματιά των επιμέρους κοινωνικών ομάδων και των διαφορετικών ανθρώπων που συνυπάρχουν στον αστικό ιστό. Σε συνεργασία με μία ομάδα πωλητών του περιοδικού δρόμου Σχεδία, προβάλλονται άνθρωποι που βιώνουν μια διαφορετική πόλη και οι πολίτες καλούνται να μπουν στη δική τους θέση και να δουν την πόλη μέσα από τα δικά τους μάτια (Eye Am Thessaloniki, n.d.).

Τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι ο χάρτης και η αφήγηση, κατασκευάζοντας μια αφηγηματική ιστορία της πόλης, η οποία και αποτυπώνεται πάνω σε ένα χάρτη. Παράλληλα, ξεκινώντας από την ομάδα συνεργασίας της Σχεδίας, προωθείται η ιδέα δημιουργίας από τον καθένα του δικού του προσωπικού χάρτη της πόλης, ως μέσο έκφρασης και αποτύπωσης προσωπικών εικόνων, συναισθημάτων και εμπειριών (Eye Am Thessaloniki, n.d.).

3.2.3 Δημιουργικότητα και Καινοτομία

Creativity Platform

Η Creativity Platform είναι μια μη-κερδοσκοπική διεπιστημονική πλατφόρμα ανταλλαγής ιδεών, δράσης, έρευνας και εφαρμογών γύρω από τα θέματα του «δημιουργικού κεφαλαίου» και της «δημιουργικής οικονομίας» στην πόλη της Θεσσαλονίκης και του ελληνικού χώρου γενικότερα· προωθεί έργα, δράσεις και εφαρμογές ως πεδία συνάντησης των δημιουργικών κοινοτήτων, των επαγγελματικών φορέων, του επιχειρηματικού κόσμου και των φορέων άσκησης πολιτικής (Creativity Platform, n.d.). Έχει οργανώσει δράσεις όπως τα Crunch (Creative Brunch) σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας Θεσσαλονίκης, μια σειρά ανοιχτών δημιουργικών συναντήσεων για την ενημέρωση, δικτύωση και ενδυνάμωση της δημιουργικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης ως προς την αξιοποίηση των διαθέσιμων ευρωπαϊκών και εθνικών χρηματοδοτικών εργαλείων.

Ενδεικτική δράση της ομάδας είναι το AgroDesign· μια πρωτοβουλία που στοχεύει στη δημιουργία πλατφόρμας συζήτησης και ανάπτυξης δράσεων μεταξύ του δημιουργικού κεφαλαίου της πόλης και της αγροτικής και μεταποιητικής δραστηριότητας που σχετίζεται με το τρόφιμο στην ευρύτερη περιοχή με απώτερο στόχο τη συνεργασία και την ανάπτυξη καινοτόμων και εξωστρεφών υπηρεσιών, εφαρμογών και προϊόντων μεταξύ του δημιουργικού και του αγροτο-παραγωγικού τομέα με έδρα την πόλη της Θεσσαλονίκης (Creativity Platform, n.d.).

Handpeak

Το Handpeak έχει ως βάση μια ηλεκτρονική πλατφόρμα. Αυτό που προσπαθεί να προβάλλει είναι η παρουσίαση, η ανάδειξη και η προβολή –και, κατ’ επέκταση, η υποστήριξη, η προώθηση και η αξιοποίηση– επιλεγμένων, τοπικών και ανεξάρτητων, σύγχρονων δημιουργών (ή δημιουργικών ομάδων) που δραστηριοποιούνται επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτά τα πλαίσια αναζητούν, εντοπίζουν, καταγράφουν, χαρτογραφούν, τεκμηριώνουν και μελετούν συστηματικά και σε βάθος το δημιουργικό δυναμικό της πόλης. Συνεργάζονται με δημιουργούς που διαθέτουν γνώσεις, κατάρτιση, ικανότητες, δεξιότητες, πρωτοτυπία, έμπνευση,

καινοτομία, ταλέντο, προσωπικό ύψος, ποιότητα, αισθητική, πάθος, εξωστρέφεια, διάθεση για συνεργασία. (Handpeak, n.d.)

Προσφέρουν στο ευρύ κοινό τη δυνατότητα να γνωρίσει τη δημιουργική κοινότητα της Θεσσαλονίκης ηλεκτρονικά, μέσω της διαδικτυακής τους πλατφόρμας, αλλά και βιωματικά, μέσω οργανωμένων επισκέψεων και περιηγήσεων στους ίδιους τους χώρους των δημιουργών και μέσω ποικίλων άλλων δράσεων που έχουν πάντα ως επίκεντρο τους δημιουργούς. (Handpeak, n.d.)

Αγορά Καπάνι και Kapani Project

Με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της ταυτότητας της παραδοσιακής Αγοράς Βλάχη- Καπάνι- το Κέντρο Επιχειρηματικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο έργο Design for Europe που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε στρατηγική συνεργασία με τον Σύλλογο Επαγγελματιών Ιστορικού Κέντρου - ΣΕΠΙΚ, το Resilient Thessaloniki, το Youthnest και το Creativity Platform, προχώρησε το φθινόπωρο του 2016 στην υλοποίηση της πρώτης πιλοτικής δράσης που στόχευε στην επίλυση προβλημάτων που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη αγορά και στην αναζωογόνησή της (Parallaxi, 2016).

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε περιλάμβανε συνεντεύξεις με επιχειρηματίες που είναι εγκατεστημένοι στο χώρο της αγοράς, τη σύνθεση των κοινών προβλημάτων που έχουν διαπιστωθεί και τη συνεργασία με εξειδικευμένους σε θέματα αγορών συνεργάτες από το εξωτερικό, αποφασίστηκε η προτεινόμενη παρέμβαση να είναι η ανάπτυξη ενός κοινού λογότυπου με στόχο την ενίσχυση της ταυτότητας της αγοράς Καπάνι. Οι προτάσεις για το λογότυπο τέθηκαν σε δημόσια διαβούλευση ώστε να επιλεγεί η επικρατέστερη.

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω και ως δημιουργική αντίδραση στην εγκατάλειψη της παλαιότερης αγοράς της πόλης το Καπάνι Project φιλοδοξεί να συμβάλλει στην αναζήτηση μιας νέας, σύγχρονης ταυτότητας για την αγορά ώστε να την επαναφέρει στο επίκεντρο και να την αναδείξει ξανά σε κομβικό σημείο για την εμπορική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται ένα καλλιτεχνικό πείραμα με παραστάσεις θεάτρου δρόμου, χορό, καλλιτεχνικές performances, εικαστικές εγκαταστάσεις, υπαίθριες μαγειρικές και πρωτότυπες δράσεις και μουσική (Ξηροκώστα, 2016). Σημειώνεται ότι η δράση θα επαναληφθεί και το 2017.

3.2.4 Πόλη και Τέχνη

ΠΙΚ NIK Urban Festival

Το ΠΙΚ-NIK Urban Festival πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά το 2012 στη Ρωμαϊκή Αγορά και πραγματοποιείται κάθε χρόνο τον Αύγουστο, αποτελώντας το μεγαλύτερο αστικό πικ-νικ της Θεσσαλονίκης αλλά και μία πρόταση για την ένταξη του αρχαιολογικού χώρου στη ζωή και ροή μιας σύγχρονης πόλης. Έχει διάρκεια τρεις μέρες και νύχτες και συμμετέχουν χιλιάδες κάτοικοι και επισκέπτες της πόλης (Πικ Νικ Urban Festival, n.d.).

Το φεστιβάλ είναι σχεδιασμένο έτσι ώστε να αναδεικνύει τον ιστορικό χαρακτήρα του χώρου, αντιστρέφοντας προσωρινά το χαρακτήρα του. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει συναυλίες από μουσικά σχήματα, διακεκριμένες ταινίες μικρού μήκους (σε συνεργασία με σημαντικά κινηματογραφικά φεστιβάλ) και κινηματογραφικές ταινίες σε ένα ειδικά διαμορφωμένο θερινό σινεμά (Πικ Νικ Urban Festival, n.d.).

Dot2Dot

Η ομάδα dot2dot (Κοιν.Σ.Επ.) συστάθηκε το 2013. Οι δράσεις που οργανώνει περιλαμβάνουν θεματικές διαδρομές και εναλλακτικές ξεναγήσεις στη Θεσσαλονίκη και σε κοντινούς αρχαιολογικούς χώρους, εκπαιδευτικά προγράμματα για εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς, εργαστήρια παιδιών και ενηλίκων και εικαστικές δράσεις. Η ομάδα στηρίζεται στη διεπιστημονικότητα των μελών της ώστε αυτά που προσφέρει να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένα, να έχουν χαρακτήρα εκπαιδευτικό και βιωματικό και να προσφέρουν μία ευχάριστη και ολοκληρωμένη εμπειρία (Dot2dot, n.d.).

Απώτερος στόχος είναι η ανάδειξη του πολυδιάστατου χαρακτήρα της πόλης της Θεσσαλονίκης, η επικοινωνία με τους κατοίκους και τους επισκέπτες της, η δημιουργική έκφραση μέσω της τέχνης καθώς και η προώθηση του δημιουργικού δυναμικού της πόλης μέσα από την ανταλλαγή ιδεών και τη σύμπραξη στα πλαίσια ενός δικτύου συνεργασιών (Dot2dot, n.d.).

Επί Σκοπόν

Η «Επί Σκοπόν» είναι Πολιτιστικός Οργανισμός με βάση την Θεσσαλονίκη που ξεκίνησε τη δράση του το 2012. Έχει ως σκοπό τον εμπλουτισμό του πολιτιστικού

προγράμματος της ευρύτερης περιοχής με εκδηλώσεις που αφορούν όλο το φάσμα του πολιτισμού. Στον πυρήνα των δράσεων βρίσκεται η παρατήρηση ότι οι πολιτιστικοί φορείς σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται συνέχεια καλούνται να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο και την απήχυσή τους στην κοινωνία (Επί Σκοπόν, n.d.).

Αποτελεί μέλος του Thess – Δίκτυο, του Δικτύου Εθελοντικών Οργανώσεων Θεσσαλονίκης και μερικές από τις δράσεις τις οποίες υποστηρίζει στη Θεσσαλονίκη είναι το Taratsa Film Festival, το Φεστιβάλ Μονής Λαζαριστών. Έχει συνεισφέρει επι σειρά ετών στο GreenWave Festival, στην Ευρωπαϊκή Γιορτή της Μουσικής, στο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ Κοινωνικής Αλληλεγγύης Θεσσαλονίκης (Επί Σκοπόν, n.d.).

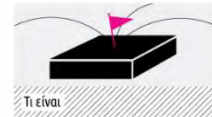
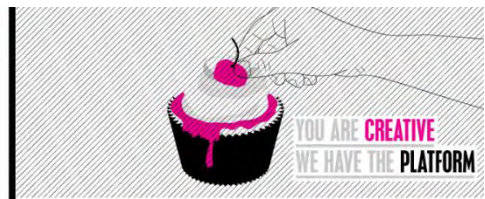
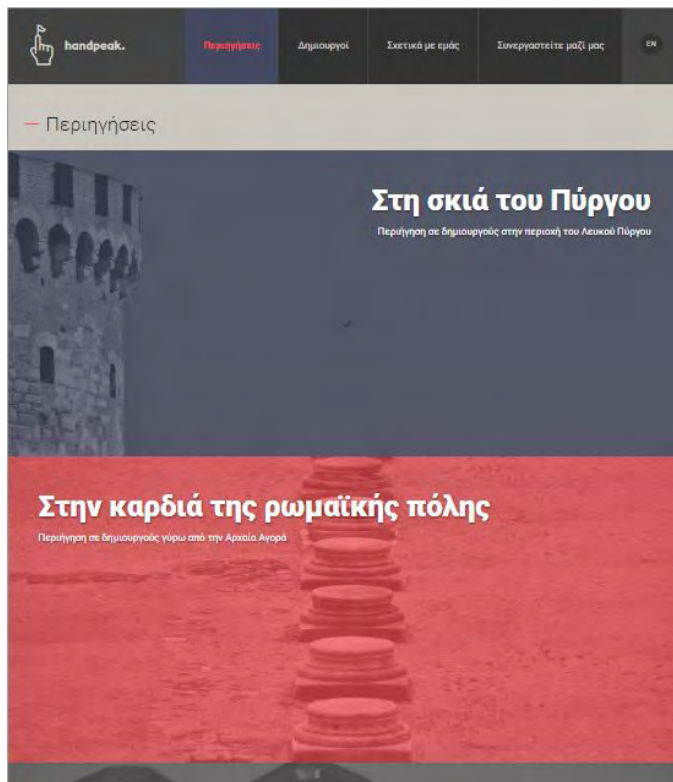
3.2.5 Συνεργατική Οικονομία – Περιβάλλον

Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας δημιουργήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 2013 με πρωτοβουλία της ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο. (Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία) είναι μια αυτοδιαχειριζόμενη συνεργατική συλλογικότητα (Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, n.d.).

Απευθύνεται στους πολίτες που συμμετέχουν στις πάσης φύσεως συλλογικότητες της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας, αλλά και σε κάθε άλλο ενδιαφερόμενο πολίτη. Στοχεύει στην προώθηση της εκπαίδευσης, κατάρτισης, επιμόρφωσης και πληροφόρησης των συμμετεχόντων στις ιδέες, αξίες και αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της άμεσης δημοκρατίας και του συνεργατισμού (Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, n.d.).

Το Πανεπιστήμιο εκπέμπει μια φορά την εβδομάδα στο ραδιόφωνο και διαδικτυακά καλύπτοντας ένα εύρος διαφορετικών θεμάτων ενώ οι διαλέξεις αυτές προσφέρονται και στην ιστοσελίδα του (Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, n.d.).

**ΨΗΦΙΣΕ
ΓΙΑ ΝΑ ΑΛΛΑΞΕΙ
Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΟΥ**

**ΘΕΛΕΙΣ Ο ΧΩΡΟΣ
ΑΥΤΟΣ ΝΑ ΓΙΝΕΙ
ΚΗΠΟΣ ΚΑΙ ΝΑ
ΤΟΝ
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΣ?**

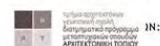
ΜΙΑ ΠΡΟΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΩΝ:
KIPOS³
CITY AS A RESOURCE
ΕΙΣΗΓΗΤΑ: ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ, ΚΑΡΟΛΙΝΑ (από αριστερά)
ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΤΟΛΙΔΟΥ, ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑ ΚΑΡΟΛΙΝΑ
ΒΑΡΒΑ ΡΑΤΩΤΗ, ΚΑΡΟΛΙΝΑ

ΠΩΣ ΨΗΦΙΖΕΙΣ?

**ΚΟΒΕΙΣ ΤΗΝ
ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΟΥ ΚΑΙ
ΕΜΕΙΣ ΤΗΝ
ΜΕΤΡΑΜΕ!**

cityasaresource@gmail.com

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ:

Angelopoulos
Clinton GIU
Fellowship

ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ
ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ

ΠΕΡ.ΚΑ

Η Ομάδα Αστικών & Περιαστικών Καλλιέργειών (ΠΕΡ.ΚΑ.) δημιουργήθηκε στις αρχές του 2011 Τον Μάρτιο του 2011 σε ένα εγκαταλελειμμένο στρατόπεδο 700 στρεμμάτων (Στρατόπεδο Καρατάσου) με στόχο την συλλογική καλλιέργεια λαχανικών, εποχιακών φρούτων, λουλουδιών και βοτάνων (Περ.Κα Περιαστικές Καλλιέργειες, n.d.).

Μέσα σε δύο χρόνια από την πρώτη εγκατάσταση δημιουργήθηκαν τέσσερις επιπλέον ομάδες ΠΕΡ.ΚΑ. που λειτουργούν με τις ίδιες βασικές αρχές του σεβασμού των φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Πρόκειται για τον πρώτο αυτοοργανωμένο Συλλογικό Λαχανόκηπο στην Κεντρική Μακεδονία (Περ.Κα Περιαστικές Καλλιέργειες, n.d.).

Η συγκεκριμένη ομάδα με τη δράση της ενεργοποίησε μια σειρά προσωρινών χρήσεων σε ένα χώρο που ήταν υποβαθμισμένος και σε αχρησία μέχρι την εκπόνηση-υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για την ανάδειξη της περιοχής σε ελεύθερο χώρο πρασίνου για τους κατοίκους της περιοχής και την Θεσσαλονίκης (Περ.Κα Περιαστικές Καλλιέργειες, n.d.).

Βίος Coop

Με προσπάθειες που ξεκίνησαν από το 2011 με πρωτοβουλία της ΠΡΩ.Σ.Κ.ΑΛ.Ο. (Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία), το 2013 ξεκινά η λειτουργία του συνεταιριστικού μη κερδοσκοπικού παντοπωλείου Βίος Coop.

Παρέχει προϊόντα που παράγονται από αγροτικούς συνεταιρισμούς και μικρές παραγωγικές μονάδες προωθώντας τη συνεργασία με τοπικούς παραγωγούς. Σύμφωνα με το καταστατικό του συνεταιρισμού:

Σκοπός του Συνεταιρισμού είναι η άσκηση δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα καταναλωτικού, μεταφορικού, αναπτυξιακού, κοινωνικού, εκπαιδευτικού, περιβαλλοντικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, με βάση τις αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και της άμεσης δημοκρατίας. Ειδικότερα είναι προσανατολισμένος στην προμήθεια τοπικών και εγχώριων, κατά προτίμηση, προϊόντων και υπηρεσιών εξαιρετικής ποιότητας και χαμηλής τιμής, προκειμένου να συμβάλλει στην ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της αντίστοιχης παραγωγής, ταυτόχρονα με την κάλυψη των αναγκών των μελών του σε αγαθά και υπηρεσίες με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης (Κοινωνικός Καταναλωτικός Συνεταιρισμός Θεσσαλονίκης, 2012).

Για την προώθηση των στόχων του Βίος Coop συγκροτήθηκαν και λειτουργούν μόνιμες, ανοιχτές επιτροπές και ομάδες εργασίας. Η συμμετοχή στις επιτροπές και ομάδες εργασίας είναι εθελοντική.

3.2.6 Καλλιτεχνικές Παρεμβάσεις

Παιδιά Εν Δράση

Τα ‘Παιδιά Εν Δράσει’ είναι μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία που δημιουργήθηκε το 2003 από νέους και νέες της Θεσσαλονίκης. Τα μέλη ασχολούνται κυρίως με τις τέχνες και την έκφραση. Οι κατηγορίες που δραστηριοποιούνται είναι κυρίως τέσσερις: νέοι, παιδιά, αστικό τοπίο και τέχνες. Η ομάδα προωθεί την ενεργό συμμετοχή των νέων στην καθημερινή εξέλιξη και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους, τη διάδοση εναλλακτικών μορφών τέχνης (τσίρκο, θέατρο δρόμου) και τη μη τυπική μάθηση (Παιδιά εν Δράσει, n.d.).

Έχουν αναπτύξει συνεργασίες με φορείς, κινήσεις πολιτών και άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις, προσπαθώντας να προτείνουν λύσεις για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στην πόλη. Οι δράσεις προσανατολίζονται στους ελεύθερους δημόσιους χώρους, την προστασία του περιβάλλοντος, την ανάδειξη και αξιοποίηση των πάρκων, την προώθηση της χρήσης του ποδηλάτου, την ελεύθερη έκφραση των νέων μέσα από φεστιβάλ δρόμου, δράσεις σε πάρκα, συμμετοχή σε ποδηλατοδρομίες, καλλιτεχνικά φεστιβάλ που δίνουν την δυνατότητα σε νέους καλλιτέχνες να εκφραστούν (Παιδιά εν Δράσει, n.d.).

WHYNOT

Οι WHYNOT αποτελούν μια ομάδα συνεργασίας που ξεκίνησε τη δράση της στη Θεσσαλονίκη το 2011. Πραγματοποιούν δράσεις στην πόλη με στόχο την προώθηση της δημιουργικής σκέψης των πολιτών. Κοινός άξονας όλων των εγχειρημάτων είναι η συμμετοχή και η διαδραστικότητα ώστε οι κάτοικοι να αρχίσουν να παίρνουν στα χέρια τους τη διαμόρφωση του χώρου τους. *«Πρόθεση της ομάδας είναι οι δράσεις αυτές να αποτελέσουν το εφαλτήριο για να αποκτήσουν οι πολίτες ένα πιο ουσιαστικό ρόλο και να γίνουν κυρίαρχοι του σκηνικού της πόλης τους. Με σύνθημα : “ Η πόλη είναι το σπίτι σου. Ζήσε την”, η ομάδα καλεί τους πολίτες να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με τους*

δημοσίους χώρους, την χρήση τους και τη δυναμική που μπορούν να έχουν» (Behance, n.d.)

Ανάμεσα στις δράσεις της ομάδας, μεταξύ άλλων, συμπεριλαμβάνεται η δημιουργία Pop Up βιβλιοθήκης στο Πάρκο του Ήχου, μικρά βίντεο για τη ζωή στην πόλη, έκθεση αισιοδοξίας, έκθεση φωτογραφίας, το 'Μικρό Σχολείο' ένα ανοιχτό σχολείο κ.α. (WhyNot, n.d.).

Σχεδία στην πόλη

Είναι μια καλλιτεχνική παιδαγωγική ομάδα (όπως αυτοπροσδιορίζεται) που ξεκίνησε τη δράση της το 1999 αλλά απέκτησε νομική μορφή το 2007 (Α.Μ.Κ.Ε.). Οι στόχοι εστιάζουν στη δημιουργική κοινωνική συμμετοχή και την κινητικότητα των νέων· στην υποστήριξη παιδιών και νέων με λιγότερες ευκαιρίες μέσα από εθελοντικά προγράμματα· στην προώθηση της ιδέας του εθελοντισμού, της αλληλεγγύης, του σεβασμού και της ανεκτικότητας μεταξύ των ανθρώπων· στην προώθηση εναλλακτικών μορφών μάθησης μέσα από τις τέχνες, το βίωμα, την συνεργατική διαδικασία, το παιχνίδι· στην αναγνώριση της αξίας της μη τυπικής μάθησης· στη συμβολή στην διαμόρφωση στρατηγικής για τις πολιτικές νεολαίας στην Ελλάδα (Σχεδία στην πόλη, n.d.).

Οι δράσεις ποικίλλουν από εκπαίδευση εθελοντών, σε εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία, σε καλλιτεχνικά δρώμενα και εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης σε διάφορα θέματα μέχρι τη διοργάνωση/συμμετοχή σε βιωματικά σεμινάρια και ημερίδες (Σχεδία στην πόλη, n.d.).

3.2.7 Πόλη και πεζοί/A.M.E.A

Ένωση για τα δικαιώματα των πεζών

Η "Ένωση για τα δικαιώματα των πεζών" είναι σωματείο που δημιουργήθηκε από πολίτες της Θεσσαλονίκης με σκοπό την προβολή και προάσπιση των δικαιωμάτων που έχουν οι πεζοί, τη μελέτη και πρόταση συγκεκριμένων δράσεων για τα δικαιώματα αυτά καθώς και για τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των πεζών στην πόλη (Ένωση για τα δικαιώματα των Πεζών, n.d.).

Οι τρόποι με τους οποίους η ομάδα αναλαμβάνει δράση περιλαμβάνουν δράσεις ενημέρωσης και εκστρατείες στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στους δρόμους, στα σχολεία, παρεμβάσεις στα εντεταλμένα όργανα της Πολιτείας, ένδικα μέσα αφού στην πλειονότητα των περιπτώσεων παραβιάζονται νόμιμα δικαιώματα των πεζών, δυναμικές ενέργειες και κινητοποιήσεις (Ένωση για τα δικαιώματα των Πεζών, n.d.).

4 Δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου

4.1 100 Ανθεκτικές Πόλεις και Resilient Thessaloniki

Με αφορμή τη συμμετοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης στο δίκτυο των 100 Ανθεκτικών Πόλεων οργανώθηκε το Γραφείο Αστικής Ανθεκτικότητας της πόλης (Resilient Thessaloniki) το οποίο έχει αναλάβει να σχεδιάσει και να υλοποιήσει ένα συνεκτικό και ρεαλιστικό σχέδιο δράσης που θα βοηθήσει την πόλη να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του παρόντος αλλά κυρίως του μέλλοντος, μέσω οριζόντιων διατομεακών συνεργασιών, με τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και των φορέων της πόλης και με τη βοήθεια ειδικών, παγκόσμιου βεληνεκούς. Ο Δήμος χρησιμοποίησε τη μεθοδολογία των «100 Ανθεκτικών Πόλεων» για τη δημιουργία ενός καινοτόμου μοντέλου διοίκησης, που διαμορφώνει και υλοποιεί μία ολιστική στρατηγική σε συνεργασία με τους γειτονικούς Δήμους, την τοπική ακαδημαϊκή κοινότητα, τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, τον ιδιωτικό τομέα και τους πολίτες ενώ ταυτόχρονα συνδιαλέγεται και δικτυώνεται με άλλες πόλεις του κόσμου και διεθνείς οργανισμούς.

Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι σε πρώτη φάση η δημιουργία της Στρατηγικής Αστικής Ανθεκτικότητας «Θεσσαλονίκη 2030». Η προεργασία από την οποία προέκυψε και η Στρατηγική στηρίχθηκε στη συμμετοχή πάνω από 40 φορέων και 2.000 πολιτών μέσα από επιτροπές, εργαστήρια, θεματικές συζητήσεις και εκδηλώσεις ανοιχτές στο κοινό.

Στο πλαίσιο της συμμετοχής αυτής ο Δήμος αξιοποίησε την ευκαιρία για να διαμορφώσει ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό που να ανταποκρίνεται στις σημερινές αλλά και στις μελλοντικές προκλήσεις της πόλης μέσω μιας συμμετοχικής προσέγγισης.

Η στρατηγική Αστικής Ανθεκτικότητας για την Θεσσαλονίκη επιχειρεί να συνδέσει υφιστάμενους σχεδιασμούς και μελέτες σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο συμπεριλαμβάνοντας από τον πενταετή επιχειρησιακό σχεδιασμό της πόλης μέχρι και την Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020 με απώτερο σκοπό να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ της καθημερινής διαχείρισης της πόλης και των μακροπρόθεσμων διεθνών στόχων για αστική ανάπτυξη, βιωσιμότητα και αστική ανθεκτικότητα.

Εικόνα 4.1-1: Μελέτες σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και μητροπολιτικό επίπεδο

ΚΛΙΜΑΚΑ	ΤΥΠΟΣ	Χρηματοδοτικές Πηγές	Χώρικός Σχεδιασμός	Επιχειρησιακά Σχέδια
Ε.Ε.		Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Ταμείο συνοχής Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων		Ευρώπη 2020
ΕΘΝΙΚΗ		ΕΣΠΑ 2014-2020 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων	Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ		Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κεντρικής Μακεδονίας	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Σχέδιο 2015-2019
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ		Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη		
Δήμος				
Χρονοδιάγραμμα				
>15			Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο	Στρατηγική Θεσσαλονίκη 2030
15 έτη				Επιχειρησιακό Σχέδιο 2015-2019
5 έτη				
Ετήσια		Προϋπολογισμός	Τεχνικό Πρόγραμμα	
		Στρατηγικά Κείμενα		

Πηγή: Δήμος Θεσσαλονίκης et al., (2017)

4.2 Στρατηγική 2030

Η Στρατηγική 2030 για την Αστική Ανθεκτικότητα (Δήμος Θεσσαλονίκης et al., 2017) αποτελείται στο σύνολο της από 4 στόχους που αναλύονται σε 30 προγράμματα και 100 δράσεις.

Ένας από τους 4 στόχους, ο δεύτερος αφορά τον σχεδιασμό από κοινού μιας ανοιχτής πόλης που επενδύει στο ανθρώπινο δυναμικό της (βλ. Παράρτημα). Στα πλαίσια αυτού του στόχου επιδιώκεται η ενίσχυση των πρωτοβουλιών πολιτών, η βελτίωση της ποιότητας και της προσβασιμότητας των ανοιχτών χώρων, η αύξηση της συμμετοχής των νέων στα κοινά και η δημιουργία νέων επαγγελματικών ευκαιριών.

Το ενδιαφέρον σχετικά με θεσμοθέτηση συμμετοχικών διαδικασιών εστιάζεται στο Πρόγραμμα Ζ του στόχου 2, ‘Συν-δημιουργώντας ένα δημόσιο χώρο χωρίς αποκλεισμούς’.

Ανεξάρτητα από τον προϋπολογισμό και την προσπάθεια που μια πόλη επενδύει για την κατασκευή ενός δημόσιου χώρου, κλειδί για τη δημιουργία ποιοτικών και καλαίσθητων χώρων είναι η συμμετοχή των πολιτών-κατοίκων κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.

Στη Στρατηγική αναφέρεται:

Η ενίσχυση της συνείδησης του πολίτη και της συμμετοχής του στη διαμόρφωση του καθημερινού χώρου της πόλης είναι καίριας σημασίας για τη δημιουργία φιλόξενων δημόσιων χώρων που σφύζουν από ζωή. Η αναζήτηση συνεργιών με τους πολίτες σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, από τον σχεδιασμό μέχρι τη διαχείριση και συντήρηση του χώρου, αναμένεται να οδηγήσει στη δημιουργία ευχάριστων δημόσιων χώρων που προωθούν το αίσθημα της οικειοποίησης από τους πολίτες, είναι προσβάσιμοι από όλους χωρίς αποκλεισμούς και συνεπώς ενισχύουν την κοινωνική συνοχή της γειτονιάς.

Παράλληλα, η δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου, που θα καθοδηγεί τη διαδικασία συνεργασίας και συνδιαχείρισης μεταξύ του Δήμου και των πολιτών, αποσκοπεί στη διασφάλιση της απρόσκοπτης συνεργασίας των ενδιαφερόμενων μερών (Δημοτικές Αρχές-πολίτες). Μια συνεργασία με πολλαπλά οφέλη για την πόλη στο σύνολό της, καθώς εξασφαλίζει την ανάδειξη των προτεραιοτήτων και των απόψεων των πολιτών στον δημόσιο χώρο της γειτονιάς τους ενώ ταυτόχρονα επιμερίζει τη διαχείριση του χώρου και συνεπώς μειώνει το απαιτούμενο κόστος για τη συντήρησή του.

4.3 Συνεργασία με τους Street Plans

Η εταιρεία Street Plans ειδικεύεται στον τομέα του συμμετοχικού σχεδιασμού καθώς και στο σχεδιασμό και την οπτικοποίηση των διαδικασιών που διευκολύνουν τη συνεργασία μεταξύ των τοπικών αρχών και πολιτών για την υλοποίηση συμμετοχικών παρεμβάσεων στο δημόσιο χώρο.

Η ομάδα έχει δημιουργήσει τον όρο ‘Tactical Urbansim’⁷ για να περιγράψουν και να διαδώσουν την πρακτική πολεοδομικού σχεδιασμού μικροκλίμακας που σχεδιάζεται αλλά και υλοποιείται με την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Συγκεκριμένα, έχουν αναπτύξει μια μέθοδο αστικού σχεδιασμού με τη συμμετοχή και/ή την πρωτοβουλία πολιτών για θέματα γειτονιάς με βραχυπρόθεσμες, χαμηλού κόστους και μικρής κλίμακας επεμβάσεις, που στόχο έχουν να οδηγήσουν σε μακροπρόθεσμες αλλαγές.

Δραστηριοποιείται σε διάφορες πόλεις σε παγκόσμιο επίπεδο και η κλίμακα των έργων της ποικίλει από το συμμετοχικό σχεδιασμό και την υλοποίηση ενιαίου δικτύου ασφαλών ποδηλατοδρόμων μέχρι τη σύνταξη εγχειριδίου με οδηγίες, εργαλεία και προτεινόμενα υλικά χαμηλού κόστους που εξυπηρετεί τις τοπικές αρχές να επιτρέψουν και να εποπτεύσουν μια παρέμβαση πολιτών στη δημόσιο χώρο ενώ παράλληλα παροτρύνει τους πολίτες και τους καθοδηγεί να αναλάβουν δράση και να δραστηριοποιηθούν στη γειτονιά τους.

⁷ Tac-ti-cal: adj \tak-ti-kel\, 1. κάτι που σχετίζεται με δράσεις μικρής κλίμακας που εξυπηρετούν ένα μεγαλύτερο σκοπό, 2. Επιδέξιος σχεδιασμός ή σχεδιασμός με ελιγμούς για να επιτύχει ένα σκοπό.

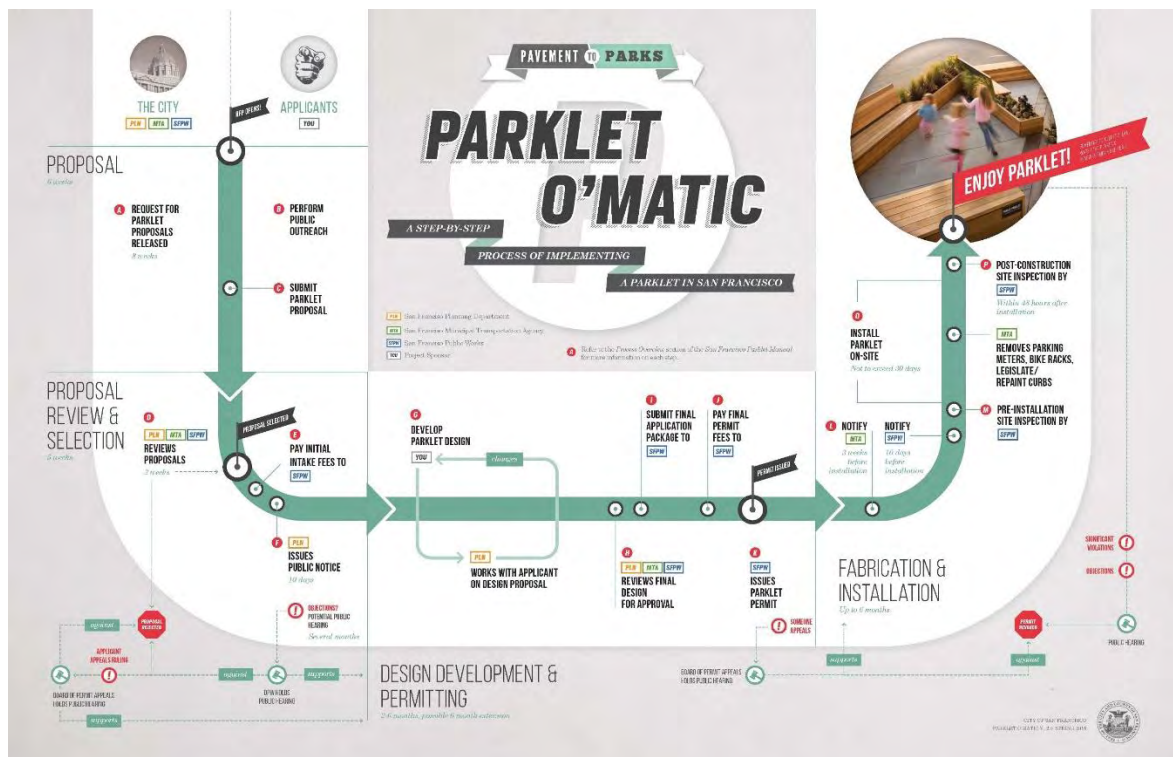
TACTICAL URBANIST'S GUIDE TO MATERIALS AND DESIGN **VERSION 1.0**

DECEMBER 2016 | CREATED BY THE STREET PLANS COLLABORATIVE, WITH FUNDING FROM THE JOHN S. AND JAMES L. KNIGHT FOUNDATION

Πηγή: *The Street Plans Collaborative, (2016)*

Ο στόχος της συνεργασίας των δύο ομάδων είναι η δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου σε γειτονιές της πόλης.

Εικόνα 4.3-1: Βήμα-βήμα η διαδικασία για την υλοποίηση Parklet στο San Francisco

Πηγή: *San Francisco Planning Department, (2015)*

4.4 Δημιουργία κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου με τη συνεργασία της Ε' Δημοτικής Κοινότητας

Η κεντρική επιδίωξη του προγράμματος είναι η διαμόρφωση μιας ανανεωμένης διαδικασίας επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών, των Δημοτικών Κοινοτήτων και του Δήμου για την εξυπηρέτηση αιτημάτων πρωτοβουλίας πολιτών που αφορούν συμμετοχικές δράσεις και προσωρινές παρεμβάσεις στη γειτονιά. Ουσιαστικά να διερευνηθούν οι τρόποι διευκόλυνσης πολιτών που θέλουν να κάνουν κάτι για την πόλη τους και το πλαίσιο συντονισμού αυτών των πρωτοβουλιών με τις κινήσεις του Δήμου. Και μέσα από τη διαδικασία συνεργασίας με τους Street Plans δίνεται η ευκαιρία επαφής με την εμπειρία του εξωτερικού σε αντίστοιχα ζητήματα.

Η περιοχή πιλοτικής εφαρμογής

Η Ε' Δημοτική Κοινότητα επιλέχθηκε να αποτελέσει πεδίο έρευνας και πειραματισμού για τη συγκεκριμένη εργασία καθώς από τη μία η ενεργοποίηση πολιτών είναι ιδιαίτερα έντονη και ισχυρή αρκετά χρόνια τώρα και από την άλλη στην περιοχή ενεργοποιείται και το πρόγραμμα Τοπίο, το οποίο προσλαμβάνοντας τη γειτονιά ως μια ανοιχτή πλατφόρμα διάδρασης και συζήτησης, οργανώνει αντίστοιχα εργαστήρια στο 19ο Λύκειο (Καλαϊτζή, 2017).

Συγκεκριμένα ως περιοχή πιλοτικής εφαρμογής λειτουργεί το Πάρκο Μηνά Πατρικίου (Κρήτης) στην περιοχή Ντεπώ. Σημειώνεται η εγγύτητα του πάρκου με μια μελλοντική στάση του μετρό και με αρκετά σχολεία όλων των βαθμίδων συμπεριλαμβανομένου του 19^{ου} Λύκειου.

Ενδεικτικά στοιχεία της δυναμικής παρουσίας ενεργών πολιτών στην περιοχή αποτελεί η λειτουργία ομάδων πολιτών όπως οι Ντεπωλίτες, στις δραστηριότητες των οποίων συμπεριλαμβάνεται το κλάδεμα δέντρων και πιλοτικές πεζοδρομήσεις, και η διοργάνωση ξεναγήσεων δημοτών στην Ε' Δημοτική Κοινότητα μέσα από το πρόγραμμα «Γνωρίζω και μαθαίνω την ιστορία της πόλης μου μέσα από τα κτίριά της» – «Βίλλες – Μνημεία της Ε' Δημοτικής Κοινότητας» – «Η συνοικία των εξοχών: Μια πόλη εκτός των τειχών»

Εικόνα 4.4-1: Η περιοχή του Πάρκου Μηνά Πατρικίου

1 Το κτίριο της Ε' Δημοτικής Κοινότητας, 2 Η μελλοντική στάση του μετρό, 3 Το πάρκο Μηνά Πατρικίου
Πηγή: Resilient Thessaloniki

Το πρώτο εργαστήριο

Το πρώτο εργαστήριο που διεξήχθη εστίασε στη “Διερεύνηση τρόπων διεξαγωγής συμμετοχικών διαδικασιών για παρεμβάσεις σε κλίμακα γειτονιάς”. Ο σκοπός της πρώτης αυτής συνάντησης ήταν να συναντηθούν κάτοικοι και επιχειρηματίες της περιοχής της Ε' Δημοτικής Κοινότητας με αντιπροσώπους της κοινότητας αλλά και του Δήμου και μέσα από μια καθοδηγούμενη διαδικασία να διαμορφώσουν πιθανά σενάρια για την πιλοτική δράση που θα λειτουργήσει ως έλεγχος του κανονιστικού πλαισίου.

Αναλυτικότερα⁸, πραγματοποιήθηκε μια πρώτη συζήτηση σχετικά με την ενεργοποίηση, τη χρήση και τη διαχείριση – συντήρηση του δημόσιου χώρου της πόλης και παράλληλα παρουσιάστηκε η μέθοδος Tactical Urbanism και παραδείγματα καλών πρακτικών που έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία σε άλλες πόλεις και μπορούν ενδεχομένως να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης. Κατ' επέκταση συζητήθηκαν προβληματισμοί για τις ισχύουσες διαδικασίες διαχείρισης των δημοσίων – κοινόχρηστων χώρων της πόλης.

Πίνακας 4.4-1: Οι προκλήσεις και τα πιθανά μέτρα αντιμετώπισης όπως καταγράφηκαν στο πρώτο εργαστήριο

Προκλήσεις	Μέτρα αντιμετώπισης
Ελλιπής ενημέρωση πολιτών σχετικά με το που μπορούν να απευθυνθούν	Ενημέρωση πολιτών σχετικά με διαδικασίες που ήδη προβλέπονται από το Δήμο
Η έλλειψη σαφούς διαδικασίας συνεννόησης μεταξύ δημόσιων υπηρεσιών εκτός του Δήμου (λ.χ. Τροχαία)	Η δημιουργία μιας ενιαίας διαδικασίας που θα εξασφαλίζει: - Ποιος μπορεί να κάνει αίτηση; (σειρά κριτηρίων) - Τι είδους δράση/ παρέμβαση μπορεί να υλοποιηθεί στο δημόσιο χώρο; (κριτήρια καταλληλότητας) - Τι θα περιλαμβάνει η προτεινόμενη δράση/ παρέμβαση;
Η απουσία πρόβλεψης εξοπλισμού από το Δήμο για υποστήριξη τέτοιων δράσεων σε συνδυασμό με τους πιθανούς περιορισμένους πόρους των ομάδων	(συγκεκριμένες πληροφορίες / λεπτομέρειες για την υλοποίηση - checklist) - Ποιος ο ρόλος και η αρμοδιότητα κάθε Υπηρεσίας/ Τμήματος που εμπλέκονται στη διαδικασία αδειοδότησης της δράσης/ παρέμβασης;(περιγραφή) - Ποιο είναι το χρονοδιάγραμμα για την υλοποίηση της

⁸ Για το υλικό που χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια του εργαστηρίου βλ. Παράρτημα

Οι δυσκολίες που αφορούν την παροχή ρεύματος σε δημόσιους χώρους	δράσης/ παρέμβασης; - Ποιος αναλαμβάνει το ζήτημα της Αστικής Ευθύνης; - Μπορεί η προτεινόμενη δράση να επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα; (μηνιαίως, ετησίως) - Ποιος αναλαμβάνει την ευθύνη για τη συντήρηση και την καθαριότητα του χώρου όπου θα γίνει η
Η απουσία χώρων συνάντησης των διαφόρων ομάδων – κενό επικοινωνίας με το Δήμο που έχει συμφωνήσει να παραχωρεί χώρους δημοσίων κτιρίων για συναντήσεις πολιτών	δράση/ παρέμβαση; - Συνεχής αξιολόγηση της προτεινόμενης διαδικασίας που αποσκοπεί στη βελτιστοποίησή της. (ερωτηματολόγια)

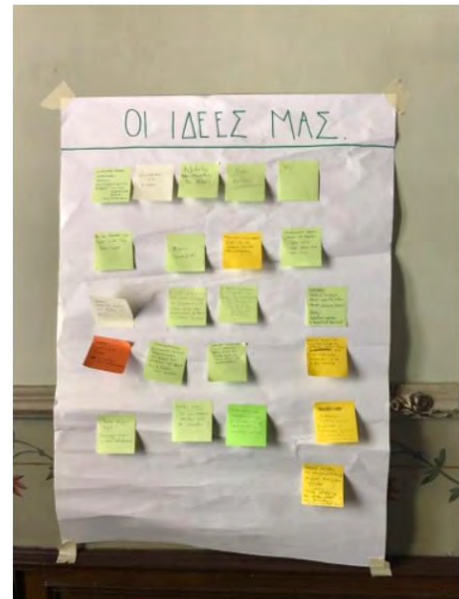
Πηγή: Resilient Thessaloniki

Το πρώτο αυτό εργαστήριο συντονίστηκε από τις ομάδες των Street Plans και Resilient Thessaloniki.

Με αφορμή τον προβληματισμό σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης δράσεων στο δημόσιο χώρο με πρωτοβουλία πολιτών θίχτηκαν τα ζητήματα αφενός του πως οργανώνεται μια τέτοια δράση στη γειτονιά (ποια είναι τα σημεία αφετηρίας, ποιες είναι οι ανάγκες για την υλοποίησή της, με ποιο τρόπο θα χρηματοδοτηθεί) και αφετέρου το κομμάτι του χρονικού προγραμματισμού και των σχετικών αδειοδοτήσεων. Εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο υλοποιούνται αντίστοιχες δράσεις καθίσταται ξεκάθαρη η έλλειψη μιας καθορισμένης διαδικασίας, γνωστής και προσβάσιμης σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Εκτός από τις συζητήσεις στο κτίριο της Ε' Δημοτικής Κοινότητας, πραγματοποιήθηκε ομαδική αυτοψία στο πάρκο Μηνά Πατρικίου που έχει επιλεγεί για την πιλοτική δράση. Στη συνέχεια και με βάση τις παρατηρήσεις στο χώρο έγινε συζήτηση σε ομάδες σχετικά με τον τύπο της δράσης καθώς και τα επόμενα βήματα που αφορούσαν το χρονοδιάγραμμα της δράσης, τη διοργάνωση, την ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας.

Πηγή: *Resilient Thessaloniki*

Οι τρεις θεματικές πιθανής παρέμβασης που προέκυψαν από το εργαστήριο ήταν οι ακόλουθες:

1. Ενεργοποίηση του πάρκου Μηνά Πατρίκιου με προγραμματισμό χρήσεων και δραστηριοτήτων
2. Βελτίωση προσβασιμότητας και οδικής ασφάλειας στη γειτονιά
3. Ανανέωση και ποικιλομορφία υποδομών του πάρκου Μηνά Πατρίκιου

Ηλεκτρονική Πλατφόρμα

Μετά την ολοκλήρωση αυτού του πρώτου εργαστηρίου με πολίτες, οι ομάδα του Resilient Thessaloniki με την υποστήριξη των Street Panthers άρχισε την επεξεργασία του υλικού που συλλέχθηκε και παράλληλα ενεργοποιήθηκε η πλατφόρμα Step4Youth.

Το project STEP στοχεύει στην ανάπτυξη και πιλοτική εφαρμογή μιας cloud⁹ πλατφόρμας e-Συμμετοχής (step.green) που ενισχύεται από σύνδεση και αλληλεπίδραση με social media, παιχνιδοποίηση της εμπειρίας και βοηθητική οπτικοποίηση ώστε να προωθηθεί η συμμετοχή των νέων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων κυρίως για περιβαλλοντικά ζητήματα (Step, n.d.).

Η διαδικασία συμμετοχής στην πλατφόρμα απαιτούσε από το χρήστη να γίνει εγγραφή και στη συνέχεια αφού είχε επιλεγεί ο Δήμος Θεσσαλονίκης ως το χωρικό πλαίσιο αναφοράς, είχε τη δυνατότητα να λάβει μέρος στο διάλογο *"Συζήτηση - Συλλογή ιδεών για το σχεδιασμό πιλοτικής δράσης στην Ε' Κοινότητα με την ενεργό συμμετοχή και συμβολή των τοπικών δημόσιων φορέων και της τοπικής κοινότητας (γειτονιά)"*. Έπειτα καλούνταν να ιεραρχήσει τις τρεις θεματικές που προέκυψαν μέσω του πρώτου εργαστηρίου και μπορούσε να συμμετάσχει βλέποντας και ψηφίζοντας ιδέες που είχαν προταθεί από άλλους χρήστες αλλά και να αναρτήσει νέες ιδέες. Η πλατφόρμα υπήρξε ανοιχτή σε οποιονδήποτε/οποιαδήποτε ενδιαφερόταν και ο διάλογος ενεργός από τις αρχές Ιουνίου μέχρι και τις αρχές Σεπτεμβρίου. Οι ιδέες και τα άτομα που συμμετείχαν ξεπέρασαν τα 50 σε αριθμό.

---

⁹ Η cloud τεχνολογία επιτρέπει να εξασφαλίζεται πρόσβαση και χρήση web εφαρμογών χωρίς ο χρήστης να τις έχει εγκατεστημένες στον υπολογιστή του.

Εικόνα 4.4-2: Η πλατφόρμα step κατά την είσοδο του χρήστη

Πηγή: Resilient Thessaloniki

Το δεύτερο εργαστήριο

Το επόμενο εργαστήριο έλαβε χώρα στις 23 Σεπτεμβρίου 2017. Έχοντας ως υπόβαθρο την πληροφορία από το προηγούμενο εργαστήριο και τις ιδέες από την πλατφόρμα, στόχος του 2^{ου} εργαστηρίου ‘Συζητάμε και σχεδιάζουμε από κοινού για τη γειτονιά μας’ ήταν να συζητηθούν οι συγκεκριμένες ιδέες που συζητήθηκαν και στη συνέχεια ψηφίστηκαν από τους ενδιαφερόμενους κατοίκους και επιχειρηματίες της περιοχής, να καθοριστούν από κοινού οι συγκεκριμένες δράσεις που θα υλοποιηθούν την

ημέρα της πιλοτικής εφαρμογής και τέλος να συντονιστεί – σχεδιαστεί η πιλοτική δράση στο πάρκο Μηνά Πατρικίου.

Παράλληλα, αντικείμενο συζήτησης σε όλη τη διαδικασία αποτελεί η προτεινόμενη ανανεωμένη διαδικασία που διαμορφώνει η Δήμος σε συνεργασία με τις Δημοτικές Κοινότητες για την υλοποίηση αιτημάτων πολιτών για συμμετοχικές δράσεις/προσωρινές παρεμβάσεις στη γειτονιά.

Πίνακας 4.4-2: Ανά θεματική, οι προκλήσεις που εντοπίστηκαν και οι ιδέες που προτάθηκαν

Βελτίωση
προσβασιμότητας
και οδικής
ασφάλειας στη
γειτονιά

- Σύνδεση σχολείων - πάρκου μη ασφαλής πρόσβαση
- 3/10 εισόδους στο πάρκο δεν έχουν διάβαση (άλες από τη νότια πλευρά)
- πολλοί δρόμοι για να έρθεις στο πάρκο δεν υπάρχουν διαβάσεις για καρότσι (Κρήτης - Πορφύρα)
- Διαβάσεις κλείνονται από πάγκους και αυτοκίνητα των πολιτών, κάνουν τη γειτονιά απροσπέλαστη
- θέσεις στάθμευσης - μετακινούν κάδους απορριμμάτων για να κρατήσουν τις θέσεις
- πεζοδρόμια μη προσβάσιμα από όλους - εμπόδια για την απρόσκοπτη κίνηση πεζών .

- Κλείδωμα θέσης των κάδων απορριμμάτων για να μην μετακινούνται
- Οριοθέτηση με κολονάκια στα πεζοδρόμια για την απρόσκοπτη κίνηση όλων σε πεζοδρόμιο και διαβάσεις
- Χαρακτηρισμός δρόμων ήπιας κυκλοφορίας γύρω από το πάρκο - shared space
- Η στάση μετρό που δημιουργείται να συνδεθεί οργανικά με το πάρκο.
- Να μάθουμε που προβλέπονται σκάλες, πως θα διαμορφωθεί ο γύρω χώρος και να διεκδικήσουμε πεζοδρόμηση και σχεδιασμό φιλικό στη βιώσιμη κινητικότητα.
- Να βρεθεί μία λύση για απρόσκοπτη κίνηση των πεζών στη γειτονιά της ημέρας λειτουργίας της λαϊκής αγοράς. Καθώς, εκείνα τα πρωινά οι διαβάσεις κλείνονται από πάγκους και αυτοκίνητα των πολιτών κάνοντας τη γειτονιά απροσπέλαστη.
- Ράμπες στις διαβάσεις

Ανανέωση και
ποικιλομορφία
υποδομών του
πάρκου Μηνά
Πατρικίου

- Η κακή κατάσταση του πρασίνου
- Απεριποίητα - άβαστα πεζούλια
- Χαμηλή συντήρηση
- Καμία σύνδεση παιδικής χαράς με το πάρκο
- πράσινοι λάφοι > χρήση κυρίως από σκύλους / βρωμιά.
- "γιατί δεν κάθεται κανείς στα θεατράκι;"
- Παγκάκια > Μικρό μέγεθος, δεν επιτρέπουν συζήτηση
- Δενδροδόχοι που δεν έχουν δέντρα - επικίνδυνες λακούβες
- Απουσία κάδων
- Αμφιθέατρο > το χτυπάει ο ήλιος και η βροχή περιορισμένη χρήση

- Υιοθέτηση παρτεριών για φύτευση στο πάρκο και κτιστών επιφανειών (πεζούλια) του πάρκου από τα γύρω σχολεία & παιδικούς σταθμούς και κάθε χρόνο μαθητές να τα ζωγραφίζουν και να τα φροντίζουν
- Πρόσβαση στη βρύση όλο το 24ωρο
- Εγκατάσταση υποδομών για δραστηριότητες εφήβων ράμπα skate - parkour
- τοποθέτηση κάδων ανακύκλωσης
- Να τοποθετηθούν όργανα γυμναστικής στο πάρκο
- Ανάδειξη της ομορφιάς της χλωρίδας και πανίδας του πάρκου. Πινακίδες με τις αντίστοιχες πληροφορίες.
- Δημιουργία ταιστρών για τα πουλιά με απλά ανακυκλώσιμα υλικά που θα τοποθετηθούν στα δέντρα.
- Δημιουργία κίосκι - τέντας σχεδιασμένο να προσελκύει παιδιά και νέους
- Τοποθέτηση σταθερών πατημάτων στο γρασίδι
- Στέγαστρο για τις πίσω κερκίδες του Αμφιθέατρου (προστασία από βροχή & ήλιο)
- Να κατασκευαστούν WVC
- Να τοποθετηθούν θέσεις για ποδήλατα

Ενεργοποίηση του
πάρκου Μηνά
Πατρικίου με
προγραμματισμό
συγκεκριμένων
χρήσεων και
δραστηριοτήτων

- Κενός χώρος
- Ανοησιποίητα παρτέρια
- Πάρκο δεν είναι ανοιχτό και προσβάσιμο από όλους
- food waste από την λαϊκή > που καταλήγουν;

- Δημιουργία πάρκου σκύλων
- Ημέρα χαριστικού παζαριού
- Δημιουργία Αστικού λαχανόκηπου στο πάρκο
- "φέρτε πίσω το carousell" !
- για τη σύνδεση του πάρκου με τα γύρω καταστήματα - αντίστοιχες δράσεις στο πάρκο ή parklet
- Σχεδιασμός δράσεων των σχολείων στο πάρκο
- θερινό σινεμα στο πάρκο
- για τους χώρους στάσης του πάρκου: ενιαίες μεγάλες μονάδες ή κινητοί τρόποι για καθίσματα
- Δημιουργία υπαίθριας βιβλιοθήκης στο πάρκο
- να γίνει το πάρκο και η παιδική χαρά ή φυσική αυλή των γύρω φορέων (σχολεία, παιδικοί σταθμοί, οργανισμοί)
- πικ νικ στα γρασίδια
- οι περίστιες πρώτες ύλες από λαϊκές και γειτονικά super market να παραδίδονται στους πολίτες > μαγειρεύονται στα σπίτια > τρώγονται στο πάρκο
- Σχεδιασμός παιχνιδιών στο δάπεδο
- Να κατασκευαστεί συντριβάνι

Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια παρουσίαση του προηγούμενου εργαστηρίου και των αποτελεσμάτων ψηφοφορίας μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Σημειώνεται ότι δύο από τις τρεις θεματικές που οι συμμετέχοντες ζητήθηκαν να ιεραρχήσουν με τη συμμετοχή τους ηλεκτρονικά βρέθηκαν σε ισοψηφία και συγκεκριμένα η ανανέωση και ποικιλομορφία υποδομών του πάρκου Μηνά Πατρίκιου και η ενεργοποίηση του πάρκου με προγραμματισμό χρήσεων και δραστηριοτήτων.

Πηγή: Resilient Thessaloniki

Κατόπιν, τα άτομα που συμμετείχαν στο εργαστήριο κλήθηκαν να ψηφίσουν τις επικρατέστερες ιδέες όπως αυτές προέκυψαν από την πλατφόρμα και το φιλτράρισμα σχετικά με το πόσο εύκολο είναι να υλοποιηθούν από πολίτες και άμεσα, χωρίς μεγάλο κόστος.

Μέσα από τη διαδικασία οι βασικές ιδέες που επιλέχθηκαν για την πιλοτική δράση με βάσει το αντικείμενό τους, τους διαθέσιμους πόρους και το χρονοδιάγραμμα, περιλαμβάνουν:

- Σχεδιασμό επιτραπέζιων και επιδαπέδιων παιχνιδιών
- Τοποθέτηση θέσεων στάθμευσης ποδηλάτων στο πάρκο
- Προβολή στο αμφιθέατρο
- Ημέρα υπαίθριας βιβλιοθήκης στο πάρκο
- Τοποθέτηση πίνακα Διαβούλευσης για επόμενες πιθανές δράσεις με πρωτοβουλία πολιτών (παράλληλα με τον πίνακα θα τοποθετηθεί πίνακας/ κατασκευή που θα απεικονίζει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για τον από κοινού σχεδιασμό και υλοποίηση της πιλοτικής αυτής δράσης, με στόχο την ενεργοποίηση της γειτονιάς και την ενημέρωση όλων για την ανανεωμένη διαδικασία του Δήμου που προωθεί τη συμμετοχικότητα στο δημόσιο χώρο).

Εφόσον καθορίστηκε η ημερομηνία διεξαγωγής της πιλοτικής δράσης, στις 5 Νοεμβρίου 2015, συζητήθηκαν οι ανάγκες και τα βήματα ώστε κάθε δραστηριότητα να αρχίσει να οργανώνεται, να δρομολογείται η αναγκαία επικοινωνία με πιθανούς συνεργάτες και να συγκεντρώνονται υλικά. Παράλληλα και συμπληρωματικά, μέχρι την υλοποίηση της δράσης θα πραγματοποιηθούν τουλάχιστον 2 ακόμα σύντομες συναντήσεις για συντονισμό και εξοικείωση με τη διαδικασία αδειοδότησης συμμετοχικής δράσης ή προσωρινής παρέμβασης στο δημόσιο χώρο της γειτονιάς.

4.5 Επόμενα βήματα και προβληματισμοί

Η πιλοτική δράση δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Η ημερομηνία ‘παρουσίασης’ αυτής της προσπάθειας έχει οριστεί η 5^η Νοεμβρίου 2017, όπου μέσα από την υλοποίηση των προτάσεων σε πρώτο επίπεδο θα γίνει έλεγχος της διαδικασίας από το Δήμο και σε ευρύτερο επίπεδο θα παρουσιαστεί στη γειτονιά μια δράση εναλλακτική που ευνοεί τις γνώσεις και τη συμμετοχή τους κυρίως από τη λήξη του πιλότου και έπειτα.

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι σε διάστημα μικρότερο των 12 μηνών, από την έναρξη της διαδικασίας με το εργαστήριο Συνεπικοινωνώ (βλ. Χρονοδιάγραμμα στο Παράρτημα) ένας μεγάλος αριθμός ατόμων ενημερώθηκε, κινητοποιήθηκε και ανέλαβε δράση συμπεριλαμβανομένων των υπαλλήλων του Δήμου. Οι πολίτες που ενεργοποιήθηκαν εν τέλη στην Ε’ Δημοτική Κοινότητα, δεν υπήρξαν πολλοί και δεν περιορίστηκαν μόνο σε κατοίκους αλλά αποτελούνταν και από ενεργά άτομα στον τομέα της συμμετοχής ή της τοπικής κοινωνίας.

Η ύπαρξη μιας ξεκάθαρης διαδικασίας για υλοποίηση δράσεων με πρωτοβουλία πολιτών είναι ένα μεγάλο βήμα στην ενδυνάμωση τέτοιων δράσεων. Η πλαισίωση της διαδικασίας με υποστηρικτικό υλικό και οδηγίες για τους ενδιαφερόμενους απλοποιεί ακόμα περισσότερο κάτι που μέχρι τώρα στηριζόταν σε κατάλληλες διασυνδέσεις και υπομονή και επιμονή.

Αυτή η προσέγγιση σχεδόν επαναπροσδιορίζει το ρόλο των Δημοτικών Κοινοτήτων στην αστική διακυβέρνηση καθώς επιχειρεί να τις μετατρέψει σε κέντρα διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων σε επίπεδο γειτονιών αλλά και κέντρα υποστήριξης δράσεων ενεργών πολιτών στο δημόσιο χώρο. Η συγκεκριμένη κατεύθυνση υποστηρίζεται και από τις άλλες δράσεις του Στόχου 2 της Στρατηγικής 2030 με τη σύσταση συμμετοχικού προϋπολογισμού στις Δημοτικές Κοινότητες ώστε να δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να ασκούν άμεση επιρροή σε αποφάσεις και δράσεις που αφορούν την καθημερινότητα της γ-ειτονιάς τους.

Ήδη τα παραπάνω βήματα είναι σημαντικά για την ενίσχυση της συμμετοχής όμως ερωτήματα όπως πως τελικά επηρεάζεται ο σχεδιασμός, πως εισάγεται η συμμετοχή στις θεσμικές διαδικασίες σχεδιασμού, ποιος είναι ο ρόλος του σχεδιαστή, ποια είναι η κλίμακα σχεδιασμού αναφοράς, πως διαφοροποιείται και διαχωρίζεται ο βαθμός συμμετοχής έρχονται ακόμα πιο κοντά στο προσκήνιο.

Με το σχεδιασμό τα τελευταία χρόνια να χαρακτηρίζεται από κρίση ταυτότητας, με διάφορους ερευνητές να διερωτώνται αν ο σχεδιασμός τελικά αποτελεί ιστορική συνθήκη (Gleeson and Low, 2000) η επαναπλαισίωση του σχεδιασμού και ο επαναπροσδιορισμός της κλίμακας, της συμμετοχής, της τεχνολογίας και του ρόλου των ειδικών είναι θέματα πιο επίκαιρα από ποτέ.

Προσωπική άποψη αποτελεί το ότι ο σχεδιασμός σε επίπεδο γειτονιάς, σε επίπεδο Πολεοδομικών Σχεδίων Εφαρμογής (Ν. 4269/14) είναι η κλίμακα σχεδιασμού στην οποία η συμμετοχή των πολιτών, των κατοίκων οφείλει να έχει το μεγαλύτερο αντίκτυπο. Μέχρι στιγμής, οι αντίστοιχες εμπειρίες δείχνουν πως όσο πιο τοπική είναι η διάσταση μιας συγκεκριμένης εφαρμογής τόσο πιο ενεργό καθίσταται το ενδιαφέρον για συμμετοχή και όσο πιο «αμφισβητούμενο» είναι το σχεδιαστικό πρόβλημα τόσο πιο έντονο είναι αυτό το ενδιαφέρον ή ακόμη και οι αντιδράσεις, που μπορεί να υποκινούνται ακόμα και από την αρχή not-in-my-backyard (Στρατηγέα, 2015).

Σύμφωνα με τη Στρατηγέα (2009, 2015) όσο αμεσότερη η σχέση του εξεταζόμενου προβλήματος με τους αποδέκτες της σχεδιαστικής παρέμβασης τόσο μεγαλύτερο πρόκειται να είναι το ενδιαφέρον για συμμετοχή ή έκφραση των απόψεών τους στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης του σχεδιασμού.

Επικυρώνεται έτσι η σχέση της χωρικής κλίμακας του σχεδιαστικού προβλήματος με την επιθυμία για συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται η σημασία του τοπικού επιπέδου. Η σχέση αυτή είναι αλληλένδετη

«με την αντίληψη και την εμπειρική γνώση που διαθέτει το κοινό για τα εξεταζόμενα προβλήματα του σχεδιασμού και τη δυνατότητα συνεισφοράς του όσο και με την επιθυμία του να συμμετέχει στη διαμόρφωση των λύσεων που αντιλαμβάνεται ότι θα έχουν άμεσο αντίκτυπο στις καθημερινές δραστηριότητες και την ποιότητα της ζωής του.» (Στρατηγέα, 2015)

Λειτουργώντας υπέρ της εγκυρότητας των παραπάνω ζητήματα που περιορίζονται στην τοπική κλίμακα κινητοποιούν το ενδιαφέρον για συμμετοχή, ενώ όσο η χωρική κλίμακα μεγαλώνει, από τη γειτονιά σε επίπεδο πόλης, περιφέρειας, χώρας κ.λ.π, το πλήθος των ενδιαφερομένων για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων μειώνεται (Στρατηγέα, 2015).

Οδηγούμαστε δηλαδή στην ανάδυση ενός νέου μοντέλου διακυβέρνησης στο οποίο ο σχεδιασμός περνά σε μια περισσότερο ανθρωποκεντρική προσέγγιση, σε αλλαγή Παραδείγματος ίσως, και η εμπειρική γνώση των αποδεκτών του σχεδιασμού αποκτά αξία, αλληλεπιδρά και λειτουργεί συμπληρωματικά με την επιστημονική γνώση των σχεδιαστών του χώρου (Στρατηγέα, 2015).

Το παραπάνω συνεπάγεται εξέλιξη του μοντέλου διακυβέρνησης με νέα εργαλεία ενισχύοντας την εξέχουσα σημασία της συμμετοχής. Σε αυτό το σημείο η Στρατηγέα (2015) αναγνωρίζει την ανάγκη εισαγωγής νέων εργαλείων χάραξης πολιτικής (soft policy instruments), που θα περιβάλουν υποστηρικτικά τους μηχανισμούς εντολής και ελέγχου (command and control) και καθώς επιχειρούν να εμπλέξουν το κοινό στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ώστε να διασφαλίζεται:

- Η διάχυση πληροφορίας προς τους πολίτες, με στόχο την πληροφόρησή πάνω σε διάφορα ζητήματα πολεοδομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής κ.α. φύσης. Τέτοια εργαλεία πληροφόρησης θεωρούνται οι κάθε είδους καμπάνιες, οι συστάσεις πολιτικής, η εκπαίδευση κ.λπ. (Στρατηγέα, 2015).
- Η προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφορετικών μετατρέποντας εργαλεία που προωθούν τη συνεργασία σε προαπαιτούμενα των προγραμμάτων· συμπράξεις ιδιωτικού και δημόσιου τομέα κ.α.
- Η πρόβλεψη των νομικών εργαλείων (νόμοι, διαταγμάτων) ώστε να καθιστούν επιθυμητή αν όχι υποχρεωτική τη συμμετοχή των πολιτών στις διάφορες διαδικασίες λήψης αποφάσεων.
- Η προώθηση υβριδικών εργαλείων με την εκμετάλλευση της τεχνολογικής προόδου και την ενσωμάτωση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), όπως πλατφορμών συνεργασίας, για τη διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης κέντρων λήψης αποφάσεων και πολιτών.

5 Συμπεράσματα και συζήτηση

Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης που αναλύθηκε στα πλαίσια αυτής της εργασίας δίνει μια λύση στο πρόβλημα της γεφύρωσης πρωτοβουλιών πολιτών συμμετοχικού σχεδιασμού με τις δράσεις που προγραμματίζει η τοπική αυτοδιοίκηση. Δημιουργείται έτσι μια συνεργασία σε θεσμικό επίπεδο που αφορά τη μικρότερη κλίμακα σχεδιασμού, αυτή των εστιασμένων παρεμβάσεων σε επίπεδο γειτονιάς. Σημειώνεται ότι ο Δήμος δεν επιθυμεί να είναι ο διαμεσολαβητής ή το εκτελεστικό όργανο τέτοιων δράσεων αλλά μέσω της δημιουργίας του κανονιστικού πλαισίου να παρέχει μια υποστήριξη στους πολίτες για να αναλάβουν το σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων για τη βελτίωση της καθημερινότητας τους.

Ήδη τα παραπάνω βήματα είναι σημαντικά για την ενίσχυση της συμμετοχής όμως ερωτήματα όπως πως τελικά επηρεάζεται ο σχεδιασμός, πως εισάγεται η συμμετοχή στις θεσμικές διαδικασίες σχεδιασμού, ποιος είναι ο ρόλος του σχεδιαστή, ποια είναι η κλίμακα σχεδιασμού αναφοράς, πως διαφοροποιείται και διαχωρίζεται ο βαθμός συμμετοχής έρχονται ακόμα πιο κοντά στο προσκήνιο.

Σε κάθε περίπτωση είναι ακόμα επισφαλές να συμπεράνουμε ότι επικρατεί το ‘δημοφιλές’ μοντέλο σχεδιασμού· είναι όμως ξεκάθαρο ότι διακρίνεται μια απομάκρυνση από άκαμπτες συμβατικές μορφές σχεδιασμού σε πιο ελεύθερες και συμμετοχικές οι οποίες αρχίζουν να βρίσκουν ανταπόκριση. Ο ρόλος του πολεοδόμου στις εναλλακτικές μορφές του σχεδιασμού δεν είναι πάντα προκαθορισμένος, ξεκάθαρος ή ακόμα και απαραίτητος, συνθήκη οξύμωρη καθώς τα περισσότερα από αυτά τα κινήματα είχαν ως πρωτεργάτες πολεοδόμους-σχεδιαστές.

Σύμφωνα με το εξελικτικό παράδειγμα που τείνει να επικρατεί πρόσφατα στην ερμηνεία του αστικού φαινομένου, η πόλη προσλαμβάνεται ως μια συλλογική οντότητα που αποτελείται από ενότητες που συνεξελίσσονται σε συνεργασία και σε ανταγωνισμό δημιουργώντας την τελική ενότητα. Δεν υπάρχει μια ιδανική κατάσταση για την πόλη, εντοπίζονται βελτιώσεις ως βραχυπρόθεσμοι στόχοι αλλά όχι μακροπρόθεσμοι. Τα μέρη της πόλης δεν θεωρούνται καθορισμένα και οποιαδήποτε αλλαγή μπορεί να μεταβάλλει την εξέλιξη του συνόλου. Ο ρόλος του σχεδιαστή – πολεοδόμου είναι να έχει τον έλεγχο μερικώς και για σύντομο διάστημα ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος τους, προσέγγιση που συμβαδίζει με την ανάδυση της ‘δημοφιλούς’ προσέγγισης στην πολεοδομία.

Ο Βασενχόβεν στο (Βασενχόβεν, 2011) διατυπώνει συνοπτικά την κατάσταση του σχεδιασμού στην Ελλάδα:

«Το συμπέρασμα είναι ότι αν υπάρχουν λέξεις – κλειδιά που αποδίδουν την σημερινή μορφή του σχεδιασμού και τις τάσεις της, αυτές είναι μεταβατικότητα, ανομοιομορφία και ρευστότητα. Για να δανειστούμε έναν όρο από ένα παλιό εγχειρίδιο σχεδιασμού, έχουμε να κάνουμε με ένα σύστημα σε κατάσταση αναταράξεων, που αν και κυριαρχείται από την παραδοσιακή πολεοδομία και το μοντέλο σχεδιασμού χρήσεων γης, περιέχει εντούτοις θύλακες καινοτομίας, αντίστασης στις δυνάμεις του παρελθόντος και σποραδικών επιτευγμάτων. Υπάρχει εκεί μια ενθαρρυντική τάση που θα είναι δύσκολο να αντιστραφεί. Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι το Ελληνικό σύστημα σχεδιασμού θα μοιάζει σύντομα με Βορειοευρωπαϊκό. Σημαίνουν μάλλον ότι ίσως να προκύψει ένα διακριτό ύφος σχεδιασμού, Μεσογειακού μεν χαρακτήρα, αλλά ταυτόχρονα διαποτισμένο με νέες αξίες μιας πιο διαφανούς και ανοικτής κοινωνίας και κουλτούρας».

Είναι αλήθεια πως οι συμμετοχικές προσεγγίσεις αποτελούν σε επίπεδο ευρωπαϊκό και διεθνές, μια ξεχωριστή τάση τις τελευταίες δεκαετίες. Από την μέχρι σήμερα εφαρμογή τους όμως, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι σε πολλές περιπτώσεις οι συμμαχίες που αναπτύσσονται μπορεί να είναι εύθραυστες, ασταθείς και προσωρινού χαρακτήρα: με την τελική έκβαση του σχεδιασμού στην πλειοψηφία τους, να τίθεται υπό αμφισβήτηση ως προς τη νομιμοποίησή της με βάση την έκφραση της πλειοψηφίας των πολιτών. (Βασενχόβεν, 2011 στο Ιστορίου, 2016)

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός σαν εργαλείο σχεδιασμού, με την προϋπόθεση ότι διέπεται από σεβασμό της ιδιαιτερότητας και της διαφορετικότητας, συμβάλλει στην αποκατάσταση της δημοκρατίας στις σχέσεις μεταξύ των σχεδιαστών και των χρηστών. Η επιτυχία του συμμετοχικού σχεδιασμού προϋποθέτει της ισότιμη συμμετοχή και των δύο μερών, σχεδιαστών και χρηστών, στη διαδικασία παραγωγής του χώρου που έχει σαν αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση των ακούσιων συνεπειών του σχεδιασμού (Ιστορίου et al., 2013).

Αναγνωρίζεται ο κίνδυνος της ανάδειξης αθέμιτων συμμαχιών συμφερόντων με αποτέλεσμα τα αλληπάλληλα μέτωπα συγκρούσεων και την τελική αδυναμία λήψης αποφάσεων και ανάληψης ευθυνών. Και τέτοιες συνθήκες ακολουθούν σχεδόν ως μονόδρομο το ενδεχόμενο εγκατάλειψης των σχεδιαζόμενων παρεμβάσεων, με την ανάληψη νέας ανάλογης προσπάθειας να τοποθετείται στο μακρινό μέλλον. (Βασενχόβεν, 2011 στο Ιστορίου, 2016)

Η ανάπτυξη τοπικά προσαρμοσμένων πλαισίων που να λαμβάνουν υπόψη τα παραπάνω στηρίζεται σε μια στρατηγική διακυβέρνηση παράλληλα με τη δυνατότητα κινητοποίησης πολλών φορέων και δικτύων διάχυσης τεχνικής και εμπειρικής γνώσης

και με «κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ανησυχιών για τη ‘διαμονή’ στην πόλη και της ανάγκης για εξακολούθηση της ‘κατασκευής’ της πόλης» (Healey, 2008). Για την εξασφάλιση της ανθεκτικότητας μιας τέτοιας προσέγγισης, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα στρατηγικό πλαίσιο ως σημείο αναφοράς για τους ανθρώπους της πόλης, τους κατοίκους καθώς η αστική ζωή και οι προϋποθέσεις της ολοένα δημιουργούνται και μετασχηματίζονται.

Από την πλευρά του σχεδιασμού, η ανάπτυξη τεχνολογικών εργαλείων και θεωρήσεων όπως ο Ιστός 2.0 φαίνεται ότι πληροί τις προϋποθέσεις να αλλάξει το σχεδιασμό όπως τον ξέραμε μέχρι τώρα σε όλα τα επίπεδα. Η Πολεοδομία 2.0 είναι μεν μια προσέγγιση που βασίζεται σε τέτοια νέα εργαλεία, βρίσκεται όμως στον πυρήνα της αντιπαράθεσης μεταξύ πραγματικού και εικονικού σχεδιασμού (Anttiroiko, 2012). Επιπροσθέτως, και αυτό την καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, δεν είναι απλώς μια τεχνοκρατική προσέγγιση της σχεδιαστικής διαδικασίας αλλά στον πυρήνα της ενέχει τις αξίες της καινοτομίας, της δημοκρατίας, της συμμετοχικότητας και της βιωσιμότητας. Και σε αυτά τα πλαίσια θα μπορούσαμε ακόμα και να αρχίσουμε να συζητάμε για αλλαγή Παραδείγματος.

Ο προβληματισμός που η παρούσα εργασία προσέγγισε ακροθιγώς και κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί κλείνοντας, αφορά το πώς οι συμμετοχικές μορφές σχεδιασμού σχετίζονται και αναγνωρίζονται ή μάλλον πώς θα έπρεπε να αναγνωρίζονται από την πολιτεία και τις τοπικές αρχές που μέχρι τώρα βασίζονται σε ‘επαγγελματικό σχεδιασμό’ και τεχνοκρατικές λύσεις.

6 Παράρτημα

6.1 Το νομικό πλαίσιο συμμετοχικού σχεδιασμού στην Ελλάδα

N. 1337/1983 – ΦΕΚ 33 Α'/1983

Άρθρο 30

Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς

Για την παρακολούθηση των πολεοδομικών μελετών σε κάθε γειτονιά αναδεικνύεται από τους κατοίκους της, με ευθύνη του αντίστοιχου Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, Πολεοδομική Επιτροπή της Γειτονιάς (ΠΕΓ). Η ΠΕΓ διατυπώνει είτε προς το συνοικιακό συμβούλιο είτε προς το συμβούλιο δημοτικού διαμερίσματος είτε προς το δημόσιο ή κοινοτικό συμβούλιο γνώμη και προτάσεις σχετικά με όλα τα πολεοδομικά και λειτουργικά προβλήματα της γειτονιάς και ειδικότερα σχετικά με τις τροποποιήσεις και την εφαρμογή των πολεοδομικών γενικά διατάξεων, τον καθορισμό χρήσεων γης, το χαρακτηρισμό και τους κανονισμούς λειτουργίας πεζόδρομων, τον καθορισμό θέσεων κτιρίων ή χώρων ειδικών στάθμευσης οχημάτων, θέσεων κτιρίων ειδικών και κοινωφελών χρήσεων, τη συντήρηση και χρήση παραδοσιακών κτιρίων ή και άλλων στοιχείων, την απομάκρυνση ή την απαγόρευση χρήσεων που δημιουργούν προβλήματα περιβάλλοντος κλπ.. Η σύνθεση, ο τρόπος και ο χρόνος ανάδειξης των ΠΕΓ, οι αρμοδιότητές τους και η σχέση τους με τον αντίστοιχο δήμο ή κοινότητα, κανονίζονται με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος.

N. 3852/2010 – ΦΕΚ 87 Α'/2010

Άρθρο 76

Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης

1. Στους δήμους με πληθυσμό μεγαλύτερο από δέκα χιλιάδες (10.000) κατοίκους συγκροτείται, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, η οποία λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων (2/3) των μελών του και εκδίδεται εντός δύο (2) μηνών από την εγκατάσταση των δημοτικών αρχών, δημοτική επιτροπή διαβούλευσης ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Η διάρκεια της θητείας της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης δεν υπερβαίνει τα δύομιση έτη. Δημοτική επιτροπή διαβούλευσης μπορεί να συγκροτηθεί και σε μικρότερους δήμους, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας, όπως:

- α) των τοπικών εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων
- β) των επιστημονικών συλλόγων και φορέων
- γ) των τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών
- δ) των εργαζομένων στο δήμο και τα νομικά του πρόσωπα
- ε) των ενώσεων και συλλόγων γονέων
- στ) των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων
- ζ) των εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών
- η) άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών
- θ) εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων νέων και
- ι) δημότες.

Ο συνολικός αριθμός των μελών της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου, μπορεί να είναι από είκοσι πέντε (25) έως πενήντα (50) μέλη. Σε ποσοστό ένα τρίτο (1/3) του συνολικού αριθμού των μελών εκπροσώπων φορέων ορίζονται επιπλέον μέλη, μετά από κλήρωση, δημότες εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους καθώς και όσοι είναι εγγεγραμμένοι στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους. Στη δημοτική επιτροπή διαβούλευσης προεδρεύει ο δήμαρχος ή ο αντιδήμαρχος που ορίζει ο δήμαρχος με απόφασή του. Στις συνεδριάσεις της επιτροπής καλούνται κατά περίπτωση και συμμετέχουν χωρίς δικαίωμα ψήφου και εκπρόσωποι αρμόδιων κρατικών αρχών, των τοπικών οργανώσεων πολιτικών κομμάτων, καθώς και οι επικεφαλής των δημοτικών παρατάξεων που εκπροσωπούνται στο δημοτικό συμβούλιο.

2. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης:

α) Γνωμοδοτεί στο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου.

β) Γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό συμβούλιο ή τον δήμαρχο.

γ) Εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.

δ) Δύναται να διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων οι οποίες εκδίδονται σύμφωνα με το άρθρο 79 του Κ.Δ.Κ..

Η διατύπωση γνώμης από τη δημοτική επιτροπή διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, μέσω διαδικτύου. Οι προτάσεις της ηλεκτρονικής διαβούλευσης συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του δήμου και παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης κατά την αντίστοιχη συνεδρίασή της.

3. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης συνεδριάζει δημόσια, μετά από πρόσκληση του προέδρου της, υποχρεωτικά μια φορά το χρόνο, πριν από τη σύνταξη των προσχεδίων του προϋπολογισμού και του ετήσιου προγράμματος δράσης και τουλάχιστον μία φορά κάθε τρεις (3) μήνες για άλλα θέματα που εισάγονται προς συζήτηση. Η πρόσκληση κοινοποιείται στα μέλη με κάθε πρόσφορο μέσο επτά (7) εργάσιμες ημέρες πριν τη συνεδρίαση και περιλαμβάνει την ημερήσια διάταξη, τον τόπο, την ημερομηνία και την ώρα της συνεδρίασης και συνοδεύεται από εισήγηση επί των υπό συζήτηση θεμάτων. Σε περίπτωση έλλειψης απαρτίας, η συνεδρίαση επαναλαμβάνεται την αμέσως επόμενη εργάσιμη ημέρα, οπότε θεωρείται σε κάθε περίπτωση ότι υφίσταται απαρτία. Η γραμματειακή υποστήριξη της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης γίνεται από τις υπηρεσίες του δήμου και τηρούνται πρακτικά. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης διατυπώνει τη γνώμη της μετά από σχετική συζήτηση. Στην εισήγησή της αναγράφονται όλες οι γνώμες που διατυπώνονται.

4. Το δημοτικό συμβούλιο μπορεί να ψηφίζει σχετικό κανονισμό διαβούλευσης, ο οποίος ρυθμίζει όλα τα θέματα τα σχετικά με τις διαδικασίες διαβούλευσης, τη συμμετοχή φορέων και πολιτών σε αυτή, καθώς και την παρουσίαση των πορισμάτων της διαβούλευσης στο αρμόδιο όργανο του δήμου.

Άρθρο 85

Συνέλευση κατοίκων τοπικής κοινότητας

Στις τοπικές κοινότητες, με ευθύνη του εκπροσώπου της τοπικής κοινότητας ή του προέδρου του συμβουλίου της τοπικής κοινότητας σε συνεργασία με τον αρμόδιο αντιδήμαρχο, καλούνται οι κάτοικοι και οι φορείς της τοπικής κοινότητας, τουλάχιστον μια φορά κατ' έτος σε συνέλευση, και προτείνουν στα αρμόδια όργανα του δήμου, ανάλογα με το χαρακτήρα των αναγκών των κατοίκων της τοπικής κοινότητας και τις προτεραιότητες για την τοπική ανάπτυξη, τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει ο δήμος ιδίως ως προς:

α) την παροχή κοινωνικών ή άλλων υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση των κατοίκων της περιοχής τους,

- β) τη λήψη μέτρων για την προστασία των ηλικιωμένων και των παιδιών στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής του δήμου,
- γ) τα έργα που πρέπει να εκτελεστούν στην τοπική κοινότητα,
- δ) την παροχή υπηρεσιών για την τουριστική αξιοποίηση και προβολή της τοπικής κοινότητας,
- ε) την εφαρμογή πολιτιστικών, ψυχαγωγικών και αθλητικών προγραμμάτων και
- στ) κάθε άλλο θέμα που αφορά την τοπική κοινότητα.

Για την ανωτέρω διαδικασία τηρούνται πρακτικά από υπάλληλο του δήμου ενώ οι αποφάσεις για τα ανωτέρω θέματα λαμβάνονται από τους παρόντες με σχετική πλειοψηφία.

Άρθρο 178

Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης

1. Σε κάθε περιφέρεια συνιστάται, με απόφαση του περιφερειάρχη, η οποία εκδίδεται εντός δύο (2) μηνών από την εγκατάσταση των περιφερειακών αρχών, περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης ως γνωμοδοτικό όργανο. Η θητεία της επιτροπής διαβούλευσης ακολουθεί τη θητεία των περιφερειακών αρχών. Η περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από τους δημάρχους της περιφέρειας, καθώς και από εκπροσώπους:

- α) των οργανώσεων εργοδοτών και εργαζομένων,
- β) των επιμελητηρίων και των επιστημονικών οργανώσεων, συλλόγων και φορέων,
- γ) των συνεταιριστικών οργανώσεων,
- δ) της αποκεντρωμένης διοίκησης στην οποία υπάγεται η περιφέρεια,
- ε) των κρατικών υπηρεσιών που έχουν την έδρα τους στην περιφέρεια,
- στ) οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στην περιφέρεια και
- ζ) πολίτες.

Ο συνολικός αριθμός των μελών της περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου, είναι τριάντα πέντε (35) έως εξήντα (60) μέλη. Σε

ποσοστό ένα τρίτο (1/3) του συνολικού αριθμού των μελών ορίζονται ως μέλη μετά από κλήρωση και δημότες εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους.

Στην περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης προεδρεύει ο περιφερειάρχης ή ο αντιπεριφερειάρχης που ορίζει ο περιφερειάρχης με απόφασή του. Στις συνεδριάσεις της περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης προσκαλούνται και συμμετέχουν και οι εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή, καθώς και οι επικεφαλής των περιφερειακών παρατάξεων που εκπροσωπούνται στο περιφερειακό συμβούλιο.

2. Η περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης:

α) Εισηγείται στο περιφερειακό συμβούλιο σχετικά με τις βασικές αναπτυξιακές προτεραιότητες της περιφέρειας.

β) Γνωμοδοτεί ως προς θέματα γενικότερου περιφερειακού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το περιφερειακό συμβούλιο ή τον περιφερειάρχη.

γ) Εξετάζει τα προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες της περιφέρειας και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.

Η διατύπωση γνώμης από την περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, μέσω διαδικτύου. Οι προτάσεις της ηλεκτρονικής διαβούλευσης συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες της περιφέρειας και παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης κατά την αντίστοιχη συνεδρίασή της.

3. Η περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης συνεδριάζει δημόσια τουλάχιστον μια φορά ανά τρίμηνο και διατυπώνει τη γνώμη της για τα θέματα που εισάγονται προς συζήτηση. Η σύγκλησή της γίνεται με πρόσκληση του προέδρου της, η οποία κοινοποιείται στα μέλη με κάθε πρόσφορο μέσο επτά (7) εργάσιμες ημέρες πριν τη συνεδρίαση. Η πρόσκληση περιλαμβάνει την ημερήσια διάταξη, τον τόπο, την ημερομηνία και ώρα της συνεδρίασης και συνοδεύεται από εισήγηση επί των υπό συζήτηση θεμάτων. Σε περίπτωση έλλειψης απαρτίας, η συνεδρίαση επαναλαμβάνεται την αμέσως επόμενη εργάσιμη ημέρα, οπότε θεωρείται σε κάθε περίπτωση ότι υφίσταται απαρτία. Η γραμματειακή στήριξη της περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης γίνεται από τις υπηρεσίες της περιφέρειας και τηρούνται πρακτικά. Η περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης διατυπώνει τη γνώμη της μετά από συζήτηση στην οποία αναγράφονται όλες οι γνώμες των μελών της.

Θεσσαλονίκη 2030 Στρατηγική για την Αστική Ανθεκτικότητα

εθνικό επίπεδο, αλλά και να αντιμετωπίσει τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν σε παγκόσμιο κλίμακα. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη συγκρότηση μιας μακρόχρονης στρατηγικής για την πόλη αντικατοπτρίζει και το πώς θέλει η πόλη να είναι: ανοιχτή και συμμετοχική, με τοπικές και διεθνείς συνεργασίες, στραμμένη προς το μέλλον αλλά και με γνώση για το παρόν της.

Η Θεσσαλονίκη έγινε μέλος του δικτύου των «100 Ανθεκτικών Πόλεων» το 2014 και αξιολόγησε την ευκαιρία αυτή, για να δημιουργήσει ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχέδιο που ανταποκρίνεται στις σημερινές αλλά και τις ενδεχόμενες μελλοντικές προκλήσεις. Περισσότεροι από 40 φορείς και 2.000 πολίτες συμμετείχαν στον διάλογο για την αστική ανθεκτικότητα της πόλης, μέσα από επιτροπές, εργαστήρια, θεματικές συζητήσεις και εκδηλώσεις ανοιχτές στο κοινό.

«Για να γίνει η Θεσσαλονίκη μια πραγματικά ανθεκτική πόλη απαιτείται αλληρή δουλειά και συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων και κοινοτήτων. Η Στρατηγική αυτή είναι μια δήλωση των αξιών της πόλης και ένας οδικός χάρτης που περιγράφει τον τρόπο και τις περιοχές εστίασης για την οικοδόμηση μιας δυναμικής Θεσσαλονίκης για τις επόμενες δεκαετίες, μέσω ενός κοινού οράματος για το αύριο.»

Γενικής Μητρώου, Δήμαρχος Θεσσαλονίκης

ResilientThessaloniki
@ResilientThess
www.thessaloniki.gr/resilientthessaloniki

Ένα όραμα για την πόλη

«Θεσσαλονίκη, μια παραθαλάσσια εξωστρεφής πόλη, που εμπνέει τους κατοίκους και επισκέπτες της και επενδύει στο ανθρώπινο δυναμικό της, ενισχύοντας την τοπική της οικονομία και με σεβασμό στους φυσικούς της πόρους»

Θεσσαλονίκη 2030:

Στρατηγική για την αστική ανθεκτικότητα

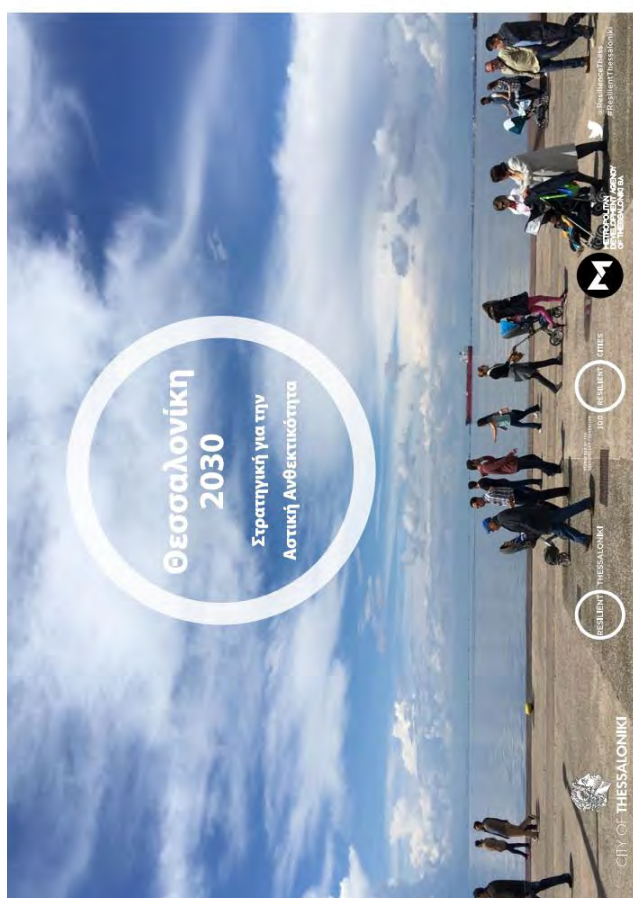
Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη-λιμάνι με μακρά ιστορία και πλούσιο πολιτισμό η οποία όμως στα 2.500 χρόνια της παρουσίας της έχει υποστεί σημαντικές κρίσεις κατά τη διάρκεια των οποίων τόσο η ίδια όσο και οι κατοικημένες περιοχές της έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές και φθάνοντας μέχρι μεγάλες πυρκαγιές και ισχυρούς σεισμούς. Σήμερα, η Θεσσαλονίκη είναι μια ζωντανή, πολυδιάστατη πόλη που προσελκύει νεολαία, τουρίστες και διεθνείς επενδύσεις. Παράλληλα όμως η Θεσσαλονίκη προσπαθεί να ανακάμψει από τη συνεχιζόμενη οικονομική κρίση σε

Στόχος 3

Δημιουργώντας μια δυναμική τοπική οικονομία και ένα αποτελεσματικό σύστημα αστικής διακυβέρνησης.

Προγράμματα:

- Αναπτύσσοντας μια δυναμική και ισόρροπη τοπική οικονομία
- Ενίσχυση των τοπικών βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων στην πόλη
- Αστική Ανάπτυξη μέσω καινοτόμων συνεργασιών
- Μητροπολιτική Θεσσαλονίκη
- Διοίκηση βάσει αποτελεσμάτων
- Οικονομική Ανθεκτικότητα
- Δημοτικό Επενδυτικό Σχέδιο
- Μείωση κινδύνου σε τοπικό επίπεδο και ανάπτυξη συστήματος διαχείρισης κινδύνου
- Ενίσχυση της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας του Δήμου μέσω Ανοχτών Δεδομένων

Στόχος 2

Σχεδιάζοντας από κοινού μια ανοιχτή πόλη που επενδύει στο ανθρώπινο δυναμικό της.

Προγράμματα:

- Αναδιάρθρωση του ρόλου των Δημοτικών Κοινοτήτων
- Οι Δημοτικές Κοινότητες ως κομβικοί συνάντησης και συνεργασίας
- Φλόενη πόλη
- Ενισχύοντας τη συμμετοχή των νέων
- Ενδυνάμωση του νεανικού δυναμικού της πόλης και δημιουργία ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης
- ΣΤ. Επενδύοντας σε δεσμούς μεταξύ των διαφορετικών γενεών
- Συν-δημιουργώντας ένα δημόσιο χώρο χωρίς αποκλεισμούς
- Πράσινες γειτονίες στην πόλη
- Πόλη φιλική προς το παιδί

Στόχος 1

Διαμορφώνοντας μια βιώσιμη πόλη όπου η κινητικότητα και τα αστικά συστήματα υπερτερούν τους κατοίκους της.

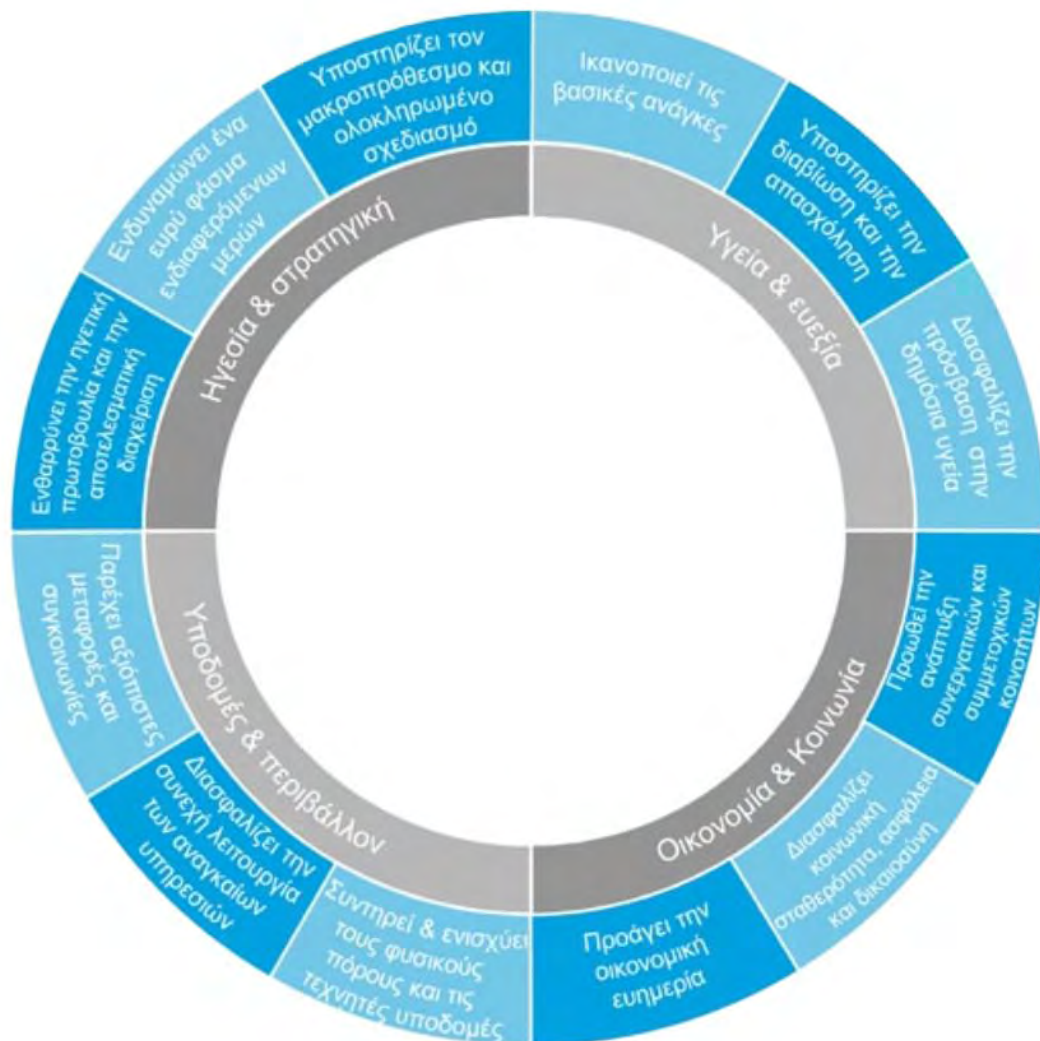
Προγράμματα:

- Χτίζοντας ένα ανθεκτικό σύστημα αστικής κινητικότητας
- Δημιουργώντας ένα σύστημα κινητικότητας που προωθεί την αστική ανάπτυξη
- Αναπτύσσοντας μια εύριμη αστική εφοδιαστική αλυσίδα
- Καθαρή ενέργεια για τις μεταφορές
- Βελτίωση της ποιότητας του αέρα και περιορισμός της ηχορύπανσης
- Αποτελεσματική διαχείριση αστικών απορριμμάτων
- Ενίσχυση της περιβαλλοντικής συνείδησης των πολιτών

Πλαίσιο Αστικής Ανθεκτικότητας

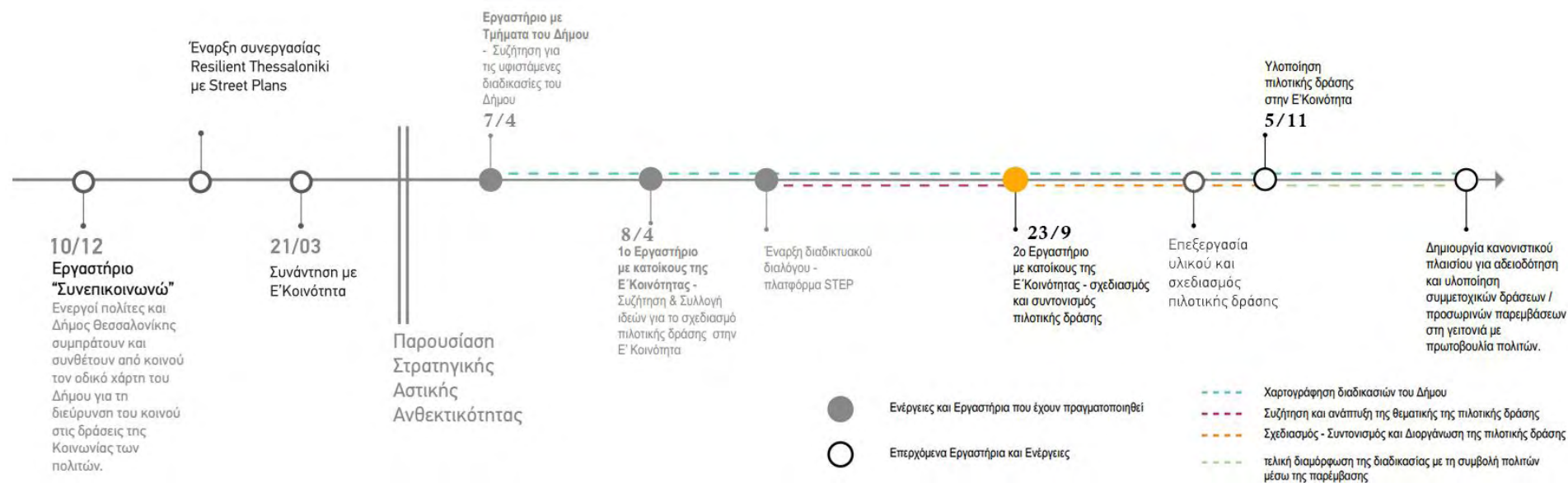

Το Πλαίσιο Αστικής Ανθεκτικότητας (ΠΑΑ) είναι ένα εργαλείο που βοηθάει στην κατανόηση των πολλαπλών διαστάσεων που συνθέτουν την ανθεκτικότητα μιας πόλης. Το Πλαίσιο αυτό χρησιμοποιήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια συγκρότησης της Στρατηγικής ως ένα πρίσμα διάγνωσης των τομέων στους οποίους υπολείπεται η πόλη και αναγνώρισης των ευκαιριών βελτίωσης.

Πηγή: Δήμος Θεσσαλονίκης et al., (2017)

Χρονοδιάγραμμα δημιουργίας κανονιστικού πλαισίου για το συμμετοχικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου

Πηγή: Resilient Thessaloniki, Ιδία Επεξεργασία

Προσκλήσεις στις συζητήσεις/εργαστήρια της Ε' Δημοτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

Σάββατο
08
Απριλίου

10:00 - 14:00, Ε' Κοινότητα

Πως θα μπορούσαμε να συναποφασίσουμε για την υλοποίηση μίας παρέμβασης στο δημόσιο χώρο της γειτονιάς μας ;

Πρόσκληση σε εργαστήριο με θέμα:

“ Συζήτηση - Συλλογή ιδεών για το σχεδιασμό πιλοτικής δράσης στην Ε' Κοινότητα με την ενεργό συμμετοχή και συμβολή των τοπικών δημόσιων φορέων και της τοπικής κοινότητας (γειτονιά) ”

Σάββατο **23/09**

Συζητάμε & Σχεδιάζουμε
από κοινού για τη γειτονιά μας

Στα πλαίσια του προγράμματος Resilient Thessaloniki, η Ε' Δημοτική Κοινότητα και ο Δήμος Θεσσαλονίκης σας καλούν στο 2ο σε σειρά εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού με αντικείμενο το σχεδιασμό της πιλοτικής δράσης, που θα υλοποιηθεί το Νοέμβριο στο Πάρκο Μηνά Πατρικίου (Πάρκο Κρήτης).

Στόχος της δράσης είναι να εφαρμόσουμε πιλοτικά, την ανανεωμένη διαδικασία που διαμορφώνει ο Δήμος σε συνεργασία με τις Δημοτικές Κοινότητες για τη διευκόλυνση των πολιτών στην υλοποίηση συμμετοχικών δράσεων και μικρής κλίμακας προσωρινών παρεμβάσεων στη γειτονιά.

Στις 10.00
το πρωί στο κτίριο της
Ε' Δημοτικής Κοινότητας,
Βασ. Όλγας 162 & 25ης
Μαρτίου 24

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Φύλλο εργασίας 1 πρώτου εργαστηρίου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ- ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ / ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Πηγή: Resilient Thessaloniki

Φύλλο εργασίας 2 πρώτου εργαστηρίου

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η δημιουργία συνεργασιών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή διεξαγωγή όλων των φάσεων μίας συμμετοχικής δράσης.

Επιβεβαιωθείτε ότι έχετε καταγράψει τις ιδέες σας για καθεμία από τις παρακάτω τέσσερις θεματικές, καθώς και άλλες πιθανές ιδέες που μπορεί να έχετε σχετικά με το ρόλο των συνεργατών.

☐ Υλικά / Προμήθειες

☐ Εθελοντές

☐ Προγραμματισμός και ενημέρωση/κινητοποίηση τοπικής κοινότητας για συμμετοχή στη δράση

☐ Αξιολόγηση

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ / ΡΟΛΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ	ΠΙΘΑΝΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΡΟΛΩΝ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ / ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
Σημειώστε το συγκεκριμένο ρόλο που θα αναλάβει κάθε συνεργάτης με βάση τις παραπάνω 4 κατηγορίες. Για παράδειγμα: επικοινωνιακή καμπάνια για κινητοποίηση της γειτονιάς.	Καταγράψτε τις ιδέες σας για πιθανούς συνεργάτες που θα μπορούσαν να συμμετέχουν. Προσπαθήστε να συμπεριλάβετε συγκεκριμένους συνεργάτες με τα στοιχεία επικοινωνίας τους, αν τα γνωρίζετε.	Περιγράψτε με λεπτομέρεια το συγκεκριμένο ρόλο του κάθε συνεργάτη που συμμετέχει στη διοργάνωση της δράσης.	Σημειώστε πιθανές προκλήσεις - εμπόδια που μπορεί να προκύψουν κατά την προσπάθεια δημιουργίας συνεργασιών. Για παράδειγμα: ανάγκη συντονισμού θεμάτων συζήτησης μεταξύ του Δήμου και των πρωταγωνιστών πολιτών.

Πηγή: Resilient Thessaloniki

Φύλλο εργασίας 3 πρώτου εργαστηρίου

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

[illegible]

Πηγή: Resilient Thessaloniki

Βιβλιογραφία

- Anttiroiko, A.-V., 2012. Urban Planning 2.0. *Int. J. E-Plan. Res.* 1, 16–30.
- Arestis, P., Martin, R., Tyler, P., 2011. The Persistence of Inequality? *Camb. J. Reg. Econ. Soc.* 4, 3–11. doi:10.1093/cjres/rsr001
- Ascher, F., 1995. *Metapolis. atributosurbanos*.
- Augé, M., 2011. Εγκώμιο του ποδηλάτου. Αλήστου Μνήμης, Αθήνα.
- Auge, M., 1995. *Non Places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Verso, London, New York.
- Bartman, D., Woudstra, R., Khawarзад, A., 2011. *Tactical Urbanism Vol. 1: Short-term Action, Long-term Change*. Str. Plans Collab.
- Behance, n.d. WHYNOT:: on Behance [WWW Document]. Behance. URL <https://www.behance.net/user/?username=thesswhynot> (accessed 9.21.17).
- Bonaiuti, M., 2014. Πολιτική για την απομεγέθυνση.
- Brand, R., Gaffikin, F., 2007. Collaborative Planning in an Uncollaborative World. *Plan. Theory* 6, 282–313. doi:10.1177/1473095207082036
- Brasuell, J., 2014. Questioning the Privileges of Tactical Urbanism [WWW Document]. Planetizen Urban Plan. Des. Dev. Netw. URL <http://www.planetizen.com/node/68832> (accessed 8.31.15).
- Bugs, G., Granell, C., Fonts, O., Huerta, J., Painho, M., 2010. An assessment of Public Participation GIS and Web 2.0 technologies in urban planning practice in Canela, Brazil. doi:10.1016/j.cities.2009.11.008
- Burgel, G., 2007. Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, Σειρά Κοινωνικές Επιστήμες-αστική ιστορία. ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα.
- Carlsson, C., Manning, F., 2010. Nowtopia: Strategic Exodus? *Antipode* 42, 924–953. doi:10.1111/j.1467-8330.2010.00782.x
- Carmona, M., 2002. From design policy to design quality : the treatment of design in community strategies, local development frameworks and action plans. Thomas Telford,.
- Chan, K., 2012b. When Will the Pop-Up Bubble Burst? [WWW Document]. Planetizen Urban Plan. Des. Dev. Netw. URL <http://www.planetizen.com/node/56693> (accessed 8.31.15).
- Chan, K., 2012a. Pop-Up Populism: How the Temporary Architecture Craze is Changing Our Relationship to the Built Environment [WWW Document].

- Artinfo. URL <http://www.blouinartinfo.com/news/story/802841/pop-up-populism-how-the-temporary-architecture-craze-is> (accessed 8.31.15).
- City of Thessaloniki, Resilient Thessaloniki, 2016. Thessaloniki Preliminary Resilience Assessment.
- Creativity Platform, 2016. Παιχνίδι Γειτονιάς. Creat. Placemaking Young Community Lead.
- Creativity Platform, 2015. Τι είναι το Τόπιο? Creat. Placemaking Young Community Lead.
- Creativity Platform, n.d. Creativity Platform [WWW Document]. Creat. Platf. URL <http://creativityplatform.gr/> (accessed 9.22.17).
- Cuthbert, A.R. (Ed.), 2003. Designing cities: critical readings in urban design. Blackwell Pub, Malden, MA.
- dailythess, 2017. Διευκρινίσεις για τις δωρεάν ξεναγήσεις από την Ε' Δημοτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης| Ειδήσεις από τη Θεσσαλονίκη [WWW Document]. Dailythess Ειδήσεις Από Τη Θεσσαλονίκη. URL <https://www.dailythess.gr/diefkrinisis-gia-tis-dorean-xenagisis-dimoton-apo-tin-e-dimotiki-kinotita-thessalonikis/> (accessed 9.29.17).
- D'Angelo, E., Lilla, M., 2011. Social networking and inequality: the role of clustered networks. Camb. J. Reg. Econ. Soc. 4, 63–77. doi:10.1093/cjres/rsq034
- Demaria, F., Sekulova, F., Martinez-Alier, J., 2013. What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. Environ. Values 22, 191–215.
- Dot2dot, n.d. dot2dot: διαδρομές πολιτισμού [WWW Document]. urbanpicnic. URL <http://www.dot2dot.gr/> (accessed 7.3.17).
- European Commission, Directorate-General for the Environment, 2004. Reclaiming city streets for people.
- Eye Am Thessaloniki, n.d. Eye Am Thessaloniki - Η Πόλη μου με Άλλα Μάτια [WWW Document]. Eye Am Thessalon. URL <https://eyeamthessaloniki.gr/> (accessed 9.22.17b).
- Eye Am Thessaloniki, n.d. Eye Am Thessaloniki - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/eyeamthessaloniki/about/?ref=page_internal (accessed 6.8.17a).
- Fainstein, S., 2005. CITIES AND DIVERSITY Should We Want It? Can We Plan For It? Sage Publ. 41, 3–19.
- Fainstein, S., 1991. Can we make the cities we want?, in: Beauregard, Body-Gendrot (Eds.), The Urban Moment. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 249–271.
- Fainstein, S.S., 2000. New Directions in Planning Theory. Urban Aff. Rev. 35, 451–478. doi:10.1177/107808740003500401

- Flint, A., 2015. Is Urban Planning in the Midst of a Revolt? [WWW Document]. CityLab. URL <http://www.citylab.com/housing/2015/07/is-urban-planning-having-an-identity-crisis/398804/> (accessed 8.11.15).
- Flint, A., 2014. At MoMA, How “Tactical Urbanism” Can Preserve the Future of Cities [WWW Document]. CityLab. URL <http://www.citylab.com/design/2014/12/at-moma-how-tactical-urbanism-can-preserve-the-future-of-cities/383577/> (accessed 9.9.15).
- Gallacher, P., 2005. Everyday spaces : the potential of neighbourhood space. Thomas Telford ;
- Gehl, J., 2013a. Ανθρώπινες Πόλεις. MBIKE EVENTS & DIGITAL, Αθήνα.
- Gehl, J., 2013b. Η Ζωή Ανάμεσα στα Κτήρια: χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Gleeson, B., Low, N., 2000. Is Planning History?, in: Urban Planning in a Changing World. Routledge: Taylor and Francis Group, pp. 267–284.
- Glick, D., 2012. Bottom-Up Urbanism: A Survey of Temporary Use in Europe [WWW Document]. Issuu. URL http://issuu.com/david.t.glick/docs/bottom-up_urbanism_dglick (accessed 8.31.15).
- Goodman, R., 1972. After the planners. Penguin Books,.
- Grünig Iribarren, S., 2010. Urbanism and Degrowth: Stirring paper, in: Working Group 15. Cities and Degrowth. Presented at the Second Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity, Barcelona.
- Hahn, J., 2011. Creative Cities and (Un)Sustainability - Cultural Perspectives, Series on Culture and Sustainability. Cultura21.
- Hall, P., 1988. Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century. Blackwell Publishing Ltd.
- Handpeak, n.d. Handpeak Walking Tours [WWW Document]. URL <http://www.handpeak.gr/> (accessed 9.22.17).
- Harper, P., n.d. Crowdsourcing utopia: 21st century urbanism [WWW Document]. URL <http://www.architectural-review.com/view/crowdsourcing-utopia-21st-century-urbanism/8651166.article> (accessed 8.14.15).
- Harvey, D., 2009. Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας – Διερεύνηση των απαρχών της πολιτισμικής μεταβολής. Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Hazel, G., 2004. Making cities work /. Wiley-Academy,.
- Healey, P., 2008. Αναπτύσσοντας τις ποιότητες του αστικού χώρου: Νέες προκλήσεις για την πόλη, in: Η Θεσσαλονίκη Στο Μεταίχμιο: Η Πόλη Ως Διαδικασία Αλλαγών. Εκδόσεις Κριτική.

- Healey, P., 2006. *Urban Complexity and Spatial Strategies: Towards a Relational Planning for Our Times*. Routledge.
- Healey, P., 2005. On the Project of “Institutional Transformation” in the Planning Field: Commentary on the Contributions. *Plan. Theory* 4, 301–310. doi:10.1177/1473095205058498
- Healey, P., 2004. The Treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe. *Int. J. Urban Reg. Res.* 28, 45–67. doi:10.1111/j.0309-1317.2004.00502.x
- Healey, P., 2003. Collaborative Planning in Perspective. *Plan. Theory* 2, 101–123. doi:10.1177/14730952030022002
- Healey, P., 1998. Building Institutional Capacity through Collaborative Approaches to Urban Planning. *Environ. Plan. A* 30, 1531–1546. doi:10.1068/a301531
- Helbing, D., 2016. Why We Need Democracy 2.0 and Capitalism 2.0 To Survive. Jusletter IT.
- Iveson, K., 2013. Cities within the City: Do-It-Yourself Urbanism and the Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research* 37, 941–956.
- Jacobs, J., 1992a. *The Death and Life of Great American Cities*, Reissue edition. ed. Vintage, New York.
- Jacobs, J., 1992b. *The Death and Life of Great American Cities*, Reissue edition. ed. Vintage, New York.
- Janches, F., 2012. *Public Space in the Fragmented City, Strategy for Socio-Physical Urban Intervention in Marginalized Communities*.
- Janches, F., 2011. Significance of Public Space in the Fragmented City: Designing Strategies for Urban Opportunities in Informal Settlements of Buenos Aires City.
- Kapani Project, n.d. Kapani Project [WWW Document]. Kapani Proj. URL <https://www.kapaniproject.gr> (accessed 9.22.17).
- Karssenbergh, H., Laven, J., 2016. The City at Eye Level, in: *The City at Eye Level, Lessons for Street Plinths*. Eburon Academic Publishers, Delft, Netherlands.
- Karssenbergh, H., Laven, J., Glaser, M., Van ‘t Hoff, M. (Eds.), 2016. *The City at Eye Level, Lessons for street plinths*, Second and extended edition. ed. Eburon Academic Publishers, Delft, Netherlands.
- Kelbaugh, D., 2001. Three Urbanisms and the Public Realm, in: *3rd International Space Syntax Symposium*. Presented at the 3rd International Space Syntax Symposium, Atlanda.
- Kent, E., n.d. *Project for Public Spaces | Place Capital: The Shared Wealth that Drives Thriving Communities*.

- Kipos3, n.d. Kipos3 - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/cityasaresource/about/?ref=page_internal (accessed 6.8.17).
- Landry, C., 2012. The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. Earthscan Ltd.
- Lerner, J., n.d. Urban Acupuncture [WWW Document]. Harv. Bus. Rev. URL <https://hbr.org/2011/04/urban-acupuncture> (accessed 9.9.15).
- Lewis, J., Schwindeller, M., n.d. Adaptive Streets: Strategies for Transforming the Urban Right-of-Way [WWW Document]. Issuu. URL http://issuu.com/schwin/docs/14_04_26_adaptivestreets_final (accessed 11.5.15).
- Lozano, E.E., 1990. Community Design and the Culture of Cities: The Crossroad and the Wall. Cambridge University Press, Cambridge ; New York.
- Lydon, M., Bartman, D. (Eds.), 2012. Tactical Urbanism 2: Short-term Action || Long-term Change. Str. Plans Collab. 2.
- Lynch, K., 1959. The image of the City. MIT University Press.
- Marshall, S., 2008. Cities Design and Evolution. Routledge, Abingdon, Oxon ; New York, NY.
- Massey, D., 2000. Understanding cities. City 4, 135–144. doi:10.1080/713656998
- Mayne, T., 2011. Combinatory urbanism : the complex behavior of collective form /. Stray Dog Café,.
- McCabe, O., Hall, A., 2011. Analyzing Walkability: Identification, Collection, Representation [WWW Document]. Issuu. URL http://issuu.com/owenmccabe/docs/analyzing_walkability (accessed 11.5.15).
- Mega, V., 1999. The participatory city: Innovations in the European Union. Scout Rep. Soc. Sci., Management of Social Transformations, Discussion Paper no 32 2.
- Mehrotra, R. (Ed.), 2004. Everyday Urbanism: Margaret Crawford vs Michael Speaks.
- Neal, P., 2003. Urban villages and the making of communities. Spon Press, London; New York.
- Ntempos, D., 2016. Thessaloniki Is The Place To Grow Your Startup [WWW Document]. StartUs Mag. URL <http://magazine.startus.cc/thessaloniki-is-the-place-to-grow-your-startup/> (accessed 9.20.17).
- Out Here, n.d. Can Masdeu.

- Panerai, P., 2004. Urban forms : death and life of the urban block. Architectural Press,.
- Parallaxi, 2016. Κάτι αλλάζει και στο Καπάνι; Parallaxi Mag.
- Participatory Methods, n.d. Levels of Participation [WWW Document]. Particip. Methods. URL <http://www.participatorymethods.org/method/levels-participation> (accessed 3.8.17).
- Pfeifer, L., 2013. The Planner's Guide to Tactical Urbanism. Montreal Canada.
- Pinder, D., 2002. In defence of utopian urbansim: imagining cities after “the end of utopia.” Geogr. Ann. Swed. Soc. Anthropol. Geogr., Human Geography 84, 229–241.
- Pinol, J., Walter, F., 2007. Στοχασμός και κατανόηση: οι επιστήμες της πόλης, in: Η Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Πόλη: 1. Έως Τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, Σειρά Κοινωνικές Επιστήμες-Αστική Ιστορία. ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα, pp. 139–171.
- Pinol, J., Walter, F., n.d. Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, Σειρά Κοινωνικές Επιστήμες-αστική ιστορία. ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα.
- Resch, B., n.d. Labor 2.0: why we shouldn't fear the “sharing economy” and the reinvention of work [WWW Document]. The Conversation. URL <http://theconversation.com/labor-2-0-why-we-shouldnt-fear-the-sharing-economy-and-the-reinvention-of-work-46959> (accessed 9.25.17).
- Saad-Sulonen, J., Horelli, L., 2010. The value of Community Informatics to participatory urban planning and design: a case-study in Helsinki. J. Community Inform. 6.
- Salingaros, N., 2010. P2P Urbanism, Draft Version 3.0. ed. Umbau-Verlag.
- Salingaros, N., Mena-Quintero, F., 2010. Peer to Peer Urbanism: Brief History of P2P-Urbanism.
- Samper, J., Ortiz, C., Soto, J., n.d. RETHINKING INFORMALITY: Strategies of Urban Space Co-Production [WWW Document]. Issuu. URL http://issuu.com/jotasamper9/docs/medellin_workshop_en_3-26-15_web1 (accessed 11.5.15).
- San Francisco Planning Department, 2015. San Francisco Parklet Manual Version 2.2.
- Sandercock, L., 1997. Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities. Academy Press, Chichester, England ; New York.
- Sanoff, H., 2000. Community Participation Methods in Design and Planning. Wiley.
- Sanoff, H., 1990. Participatory Design: Theory and Techniques. Bookmasters, Inc, Raleigh, NC.

SF_P2P_Parklet_Manual_2.2_FULL1.pdf, n.d.

Sorensen, A., n.d. New Institutionalism and Planning Theory - draft version [WWW Document]. ResearchGate. URL https://www.researchgate.net/publication/309291872_New_Institutionalism_and_Planning_Theory_-_draft_version (accessed 9.9.17).

Step, n.d. Step for Youth [WWW Document]. Step Youth. URL <http://step4youth.eu/> (accessed 9.22.17).

Talen, E., 2014. Do-it-Yourself Urbanism A History. J. Plan. Hist. 1538513214549325. doi:10.1177/1538513214549325

The City of Calgary, 2014. Pop up places [WWW Document]. City Calg. URL <http://www.calgary.ca/PDA/pd/Pages/Permits/Pop-up-places.aspx> (accessed 9.10.15).

The City of Calgary, 2010. Business Revitalization Zones [WWW Document]. URL <http://www.calgary.ca/CSPS/ABS/Pages/Partnership-programs/BRZs.aspx> (accessed 9.10.15).

The human cities toolbox: How to reclaim public space? [WWW Document], n.d. . Issuu. URL <http://issuu.com/robertamotter/docs/humancities2012> (accessed 11.5.15).

The Street Plans Collaborative, 2016. Tactical Urbanist's Guide to Materials and Design v.1.0 [WWW Document]. issuu. URL https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tu-guide_to_materials_and_design_v1 (accessed 9.27.17).

The Traditional Neighborhood Development, Ordinance Handbook, 2005.

Van Teeffelen, J., 2016. Themes, Dimensions and Contributing Lessons, in: The City at Eye Level, Lessons for Street Plinths. Eburon Academic Publishers, Delft, Netherlands.

Verdier, P., 2009. Le projet urbain participatif : Apprendre à faire la ville avec ses habitants. Co-éditions Yves Michel et Adels, Gap; Paris.

Ward, S.V., 1994. Planning and urban change. Paul Chapman Pub.,.

We Own The City – Enabling Community Practice in Architecture and Urban Planning [WWW Document], n.d. . Issuu. URL <http://issuu.com/citiesthemagazine/docs/weown-issuu> (accessed 11.5.15).

Westoby, P., Dowling, G., 2013. Theory and Practice of Dialogical Community Development: International Perspectives. Routledge.

WhyNot, n.d. WHYNOT:: - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/thesswhynot/about/?ref=page_internal (accessed 9.2.17).

- Whyte, W.H., 1980. *The Social Life of Small Urban Spaces*, unknown edition. ed. Project for Public Spaces, New York, NY.
- Zardini, M. (Ed.), 2005. *Sense of the City: An alternative approach to urbanism*. Canadian Centre for Architecture-Lars Muller Publishers.
- Zeiger, M., 2012b. *An Aesthetics of Participation*. Guggenheim Blogs.
- Zeiger, M., 2012a. Is It Time to Hit the Pause Button on Tactical Urbanism? [WWW Document]. Planetizen Urban Plan. Des. Dev. Netw. URL <http://www.planetizen.com/node/55147> (accessed 8.31.15).
- ΑΚΕΑ, Α.Κ.Ε.Α.-, n.d. *Αλλαγές στο σύστημα χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα της κρίσης. Αριστερή Κίνηση Εργαζόμενων Αρχιτεκτόνων*.
- Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Μ., 2014b. Αντί Επιλόγου: Πόλη και Κρίση, in: Πόλη Και Πολεοδομικές Πρακτικές Για Τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη. Εκδόσεις Κριτική.
- Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Μ., 2014a. Πόλη και Πολεοδομικές Πρακτικές για μια Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη, 2nd ed. Κριτική.
- Αραβαντινός, Α., 2007. *Πολεοδομικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*. Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.
- Βασενχόβεν, Λ., 2011. Ο χωρικός σχεδιασμός σε μια εποχή αναταράξεων: Είναι ουτοπική η συναίνεση και η συμμετοχή; Presented at the Διδάγματα από την εφαρμογή του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και μαθήματα για το μέλλον, Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Βεροπούλου, Γ., Μπαγκαβός, Χ., Τραγάκη, Α., Ψημμένος, Ι., 2009. *Εισαγωγή στην Πληθυσμιακή Γεωγραφία*. Εκδόσεις Σταμούλη.
- Βιτοπούλου, Α., 2010. Βιομηχανική πόλη και συγκρότηση της σύγχρονης πολεοδομίας (1800-1940): θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές.
- Βιτοπούλου, Α., Γιαννακού, Α., 2010. Διαλέξεις μαθήματος Θ 1-1 Πόλη και Πολεοδομικές Πρακτικές.
- Γιαννακού, Α., 2008. Πολεοδομικά σχέδια για την Θεσσαλονίκη: Ιδεολογία και πρακτική στη διάρκεια του 20ου αιώνα, in: *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο*. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, pp. 447–489.
- Γοσποδίνη, Α., 2009. *Αστικός Σχεδιασμός: Προκλήσεις και Νέοι Ορίζοντες*.
- Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η. (Eds.), 2006. *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*.

Δήμος Θεσσαλονίκης, 2005. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΔΗΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Σχέδιο Δράσης 2006-2015.

Δήμος Θεσσαλονίκης, Resilient Thessaloniki, 100 Resilient Cities, 2017. Θεσσαλονίκη 2030: Στρατηγική για την Αστική Ανθεκτικότητα.

Ένωση για τα δικαιώματα των Πεζών, n.d. Ποιοί είμαστε [WWW Document]. Ένωση Πεζών - Enosipezon. URL <http://www.enosipezon.gr> (accessed 9.26.17).

Επί Σκοπόν, n.d. Πολιτιστικός Οργανισμός “Επί Σκοπόν” - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/Epi.Skopon.Cultural.Organization/about/?ref=page_internal (accessed 9.2.17).

Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου, n.d. Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/thesswhynot/about/?ref=page_internal (accessed 9.2.17).

Ιστορίου, Θ., 2016. Ανάμεσα στα κτίρια - Από τη θεωρία στην πράξη: Μια πολεοδομική μελέτη περίπτωσης εφαρμογής συμμετοχικού σχεδιασμού στην περιοχή Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (Διπλωματική Εργασία). Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Ιστορίου, Θ., Κουτάντζης, Σ., Τζιούτζιος, Δ., 2013. Κοινωνιολογική προσέγγιση της εξέλιξης του δημόσιου χώρου στη Θεσσαλονίκη (Εργασία στο μάθημα Κοινωνιολογία του Χώρου). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη.

Καλαϊτζή, Α., 2017. Πολίτες «υιοθετούν» το πάρκο Κρήτης για να του δώσουν ξανά ζωή [WWW Document]. Πολίτες «υιοθετούν» Το Πάρκο Κρήτης Για Να Του Δώσουν Ξανά Ζωή. URL <http://vorlia.gr/article/polites-iiothetoun-to-parko-tou-mina-patrikiou---i-sinergasia-me-dimo> (accessed 9.27.17).

Καλογερέσης, Α., Κουρτέσης, Α., 2013. Δημιουργικότητα και ανάπτυξη: μύθοι και πραγματικότητες με αφορμή την περίπτωση της Θεσσαλονίκης., in: Αγροτική Οικονομία, Ύπαιθρος Χώρος, Περιφερειακή Και Τοπική Ανάπτυξη. Presented at the 11ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρίας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA-GR), Πάτρα.

Καραδήμου-Γερόλυμπου, Α., 1995. Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917 : ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας, 2η έκδ. ed. University studio press,.

Κοινωνικός Καταναλωτικός Συνεταιρισμός Θεσσαλονίκης, 2012. Καταστατικό του Κοινωνικού Καταναλωτικού Συνεταιρισμού Θεσσαλονίκης.

Κομνηνός, Ν., 1986. Θεωρία της αστικότητας: iii αστικός σχεδιασμός και κατασκευή της πόλης. Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα.

Κοτζαμάνης, Β., 2003. Θεσσαλονίκη 1950-2000. Η δημογραφική ανάπτυξη μιας μητρόπολης. Presented at the Η Θεσσαλονίκη και ο Ευρύτερος χώρος: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2017. Η Κοιν.Σ.Επ. “dot2dot”: συνέντευξη στην εκπομπή του Λαϊκού Πανεπιστημίου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, n.d. Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κ.ΑΛ.Ο. [WWW Document]. UnivSSE Co-Op. URL <http://www.univsse.gr> (accessed 9.4.17).

Λεοντίδου, Λ., 2011. Αγεωγράφητος Χώρα: ελληνικά είδωλα στους επιστημολογικούς αναστοχασμούς της ευρωπαϊκής γεωγραφίας. Προπομπός.

Μοδινός, Μ., Ευθυμιάδης, Η. (Eds.), 2000. Η Βιώσιμη Πόλη. Στοχαστής-Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών.

Νέα πολεοδομικά σχέδια στους 325 δήμους της χώρας, του Γιώργου Λιάλιου | Kathimerini [WWW Document], n.d. URL <http://www.kathimerini.gr/927863/article/epikairothta/ellada/nea-poleodomika-sxedia-stoys-325-dhmoys-ths-xwras> (accessed 9.30.17).

Ξηροκώστα, Κ., 2016. Καπάνι Project: ένα 24ωρο εκεί που ακόμα χτυπάει η καρδιά της Θεσσαλονίκης [WWW Document]. Propaganda. URL <http://propaganda.gr/kapani-project-2/> (accessed 9.22.17).

Όψεις του νεοφιλελευθερισμού: Το πέρασμα από τη νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα. Παραδείγματα από τον χώρο των πόλεων, 2015. . Homo Hominus.

Παιδιά εν Δράσει, n.d. ΠΡΟΦΙΛ – Kids In Action | Παιδιά Εν Δράσει.

Πεδίο_Αγορά, 2014. Harvest Report: Τι έχει συμβεί με το συμμετοχικό σχεδιασμό στην Ελλάδα;

Περ.Κα Περιαστικές Καλλιέργειες, n.d. Τι είναι η ομάδα Περ.Κα [WWW Document]. ΠερΚα Περιαστικές Καλλιέργειες. URL <http://www.perka.org> (accessed 9.4.17).

Π.Ε.Σ. το δυτικά, n.d. Π.Ε.Σ. το δυτικά - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/pestoditika/about/?ref=page_internal (accessed 6.8.17).

Πικ Νικ Urban Festival, n.d. ΠΙΚ ΝΙΚ URBAN FESTIVAL [WWW Document]. urbanpicnic. URL <http://www.urbanpicnic.gr/> (accessed 7.3.17).

Σαράντη, Α., 2012. Συλλογικές δομές και ατομικές ερμηνείες του δημόσιου χώρου. Αριστερή Κίνηση Εργαζόμενων Αρχιτεκτόνων.

Στάμου, Ν., n.d. Αθηναίοι πολίτες: από την παθητικότητα στην ενεργό συμμετοχή στη διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού [WWW Document]. Soc. Act. Αθηνών.

URL <http://socialactivism.gr/index.php/συμμετοχική-δημοκρατία/865-αθηναίοι-πολίτες-από-την-παθητικότητα-στην-ενεργό-συμμετοχή-στη-διαδικασία-του-χωρικού-σχεδιασμού> (accessed 6.15.16).

Στρατηγέα, Α., 2015. Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Στρατηγέα, Α., 2009. Συμμετοχικός Σχεδιασμός και Βιώσιμη Τοπική Ανάπτυξη: μια μεθοδολογική προσέγγιση. Presented at the 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Συμεωνίδου, Έ., 2011. Περμακουλτούρα. Permac. Greece.

Σχεδία στην πόλη, n.d. Σχεδία στην πόλη - Ποιοι είμαστε [WWW Document]. sxediastinpoli. URL <https://www.sxediastinpoli.gr/home/who-we-are> (accessed 9.8.17).

Φίλη, Ν.-Χ., n.d. Η ανάπλαση των ακάλυπτων των οικοδομικών τετραγώνων ως εργαλείο βελτίωσης του ιστού της πόλης.

Φίλοι Νέας Παραλίας, n.d. Οι φίλοι της Νέας Παραλίας - About [WWW Document]. URL https://www.facebook.com/pg/thesswhynot/about/?ref=page_internal (accessed 9.2.17).

Λιάλιος, Γ., n.d. Χωρίς πολεοδομικό σχεδιασμό η μισή Ελλάδα.